

T.C.

İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

SİYASAL KALIP YARGILARIN OLUŞUM VE GELİŞİMİ:

ADAPAZARI ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE

BİR ALAN ARAŞTIRMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUHAMMED SUNA

20131302015

İSTANBUL, MART 2024

T.C.

İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

SİYASAL KALIP YARGILARIN OLUŞUM VE GELİŞİMİ:

ADAPAZARI ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE

BİR ALAN ARAŞTIRMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUHAMMED SUNA

20131302015

ORCID NO: 0000-0003-2484-6046

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ PELİN YANTUR

JÜRİ ÜYELERİ

DR. ÖĞR. ÜYESİ YASEMİN KONUKÇU

DR. ÖĞR. ÜYESİ ARDA ERCAN

İSTANBUL, MART 2024

T.C.
İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZ ONAY BELGESİ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı **20131302015** numaralı yüksek lisans öğrencisi **Muhammed SUNA'nın "SİYASAL KALIP YARGILARIN OLUŞUM VE GELİŞİMİ: ADAPAZARI ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI"** adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 13/09/2019 tarih ve 2019/13 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 20/03/2024

Öğretim Üyesi Adı ve Soyadı		İmzası
Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Pelin YANTUR	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Yasemin KONUKÇU	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Arda ERCAN	

T.C.

İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ETİK BEYAN

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

20/03/ 2024

MUHAMMED SUNA

ÖN SÖZ

Kalıp yargılar, toplum içinde cinsiyet, milliyet, meslek, yaş grubu gibi bir diğer toplumsal gruba ilişkin geniş veya dar çevrede benimsenip, paylaşılan inançlardır. Kalıp yargılar, bilişsel, duygusal, davranışsal kategorik özellikler ve değerlendirmeler içerir; onlardan gerçekleri yansıtma beklentisi beklenmez. Kategorileri ayırıcı ve ayırmacı özellikler belirler ve bunlar zaman içerisinde değişebilir. Bu araştırma ile Türk literatüründe sınırlı ilgiye erişmiş, ortaöğretim gençliğinin siyasal kalıp yargıları araştırılmıştır.

Tez süreci boyunca ilgi ve alakalarını eksik etmeyen her aşamada beni bilgisiyle yönlendiren ve yol gösteren danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Pelin YANTUR'a ve teze sağladığı değerli katkılarından dolayı Doç. Dr. Hüdayi SAYIN'a şükranlarımı sunarım.

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler alanında, bilimsel çaba gösterme motivasyonumun kaynağı olan Dr. Talha İsmail DUMAN'a ve bilgi görgü ve deneyimlerinden faydalandığım Dr. Öğr. Üyesi Metin YILDIZ'a teşekkürlerimi sunarım.

Beni yetiştiren kıymetli öğretmenlerime, eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen anneme, babama ve kardeşlerime teşekkür ediyorum.

Anketlerin uygulanmasında emeği geçen idareci ve öğretmenlere, sabır gösterip ankete katılan tüm öğrencilere teşekkür ederim.

Ayrıca destek ve hoşgörülerini olmasa yapamazdım dediğim, yüksek lisansımın her anına tahammül gösteren, derslerime ve tezime çalıştığım zamanlarda yokluğumu kendilerine hissettirdiğim kıymetli eşim Seyran'a, Oğlum Ömer Faruk'a ve kızım Afra Betül'e teşekkür ederim.

İSTANBUL, 2024

MUHAMMED SUNA

ÖZET

SİYASAL KALIP YARGILARIN OLUŞUM VE GELİŞİMİ: ADAPAZARI ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

MUHAMMED SUNA

ORC-ID: 0000-0003-2484-6046

Bu çalışma ortaöğretim öğrencilerinde oluşan siyasi kalıp yargıların oluşumunu ve gelişimini anlamaya çalışmaktadır. Araştırma kesitsel-tanımlayıcı tipte tasarlanmıştır. Çalışma, 12/09/2022-31/10/2023 tarihleri arasında Sakarya’da, ortaöğretime devam eden öğrenciler ile yürütüldü. Araştırmanın evrenini, Sakarya’da öğrenim gören, liseye devam eden öğrenciler oluşturmuştur. Çalışma, 706 ortaöğretim öğrencisiyle tamamlanmıştır. Çalışmada öğrencilerin demografik özelliklerini belirleyen tanıtıcı bilgi formu ve siyasi kalıp yargılarına yönelik sorulardan oluşan anket kullanılmıştır. Çalışmada veriler SPSS-26 paket programı ile analiz edilmiştir. Çalışmanın analizinde normallik dağılımı, frekans ve tanımlayıcı analizler yapılmıştır. Çalışmamızda öğrencilerin bazı ülkeleri tehdit olarak algıladığı, AB’ye ve NATO’ya katılımı desteklediği, sosyal medyanın siyasi kalıp yargıları etkilediği, kültür ve inançlarını bazı ülkelerin tehdit ettiklerini düşündükleri ve göçmen konusunun büyük bir sorun olduğu ifade etmişlerdir. Çalışma sonucunda öğrencilerin siyasi kalıp yargılarında sosyal medyanın etkili olduğu, Türkiye’nin tehdit altında olduğunu ve göçmen sorununun tehdit oluşturduğu belirlenmiştir. Çalışmanın farklı öğrenim gruplarında yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Barış Kültürü, Dış Politika, Dost-Düşman İmajı, Kalıp Yargı, Kimlik Algısı.

ABSTRACT

**THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF POLITICAL
STEREOTYPES: A FIELD STUDY ON ADAPAZARI
HIGH SCHOOL STUDENTS**

MUHAMMED SUNA

ORC-ID: 0000-0003-2484-6046

This study seeks to understand the formation and development of political stereotypes among secondary school students. The study was designed as cross-sectional-descriptive. The study was conducted between 12/09/2022-31/10/2023 with students attending secondary education in Sakarya. The population of the study consisted of high school students studying in Sakarya. The study was completed with 706 secondary school students. In the study, an introductory information form determining the demographic characteristics of the students and a questionnaire consisting of questions on political stereotypes were used. The data were analyzed with SPSS-26 package program. In the analysis of the study, normality distribution, frequency and descriptive analysis were performed. In our study, students perceived some countries as a threat, supported joining the EU and NATO, social media influenced political stereotypes, thought that some countries threatened their culture and beliefs, and stated that immigration was a big problem. As a result of the study, it was determined that social media is effective in students' political stereotypes, Turkey is under threat and the immigration problem poses a threat. It is recommended that the study be conducted in different education groups.

Keywords: Culture of Peace, Foreign Policy, Friend-Foe Image, Identity Perception, Stereotype.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

TEZ ONAY BELGESİ	i
ETİK BEYAN	ii
ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ	1
1. SİYASAL KALIP YARGILARA İLİŞKİN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	4
1.1. Kalıp Yargılara Dair Kavramsal Çerçeve	4
1.1.1. Siyasal Kavramı	4
1.1.2. Kalıp Yargı	5
1.1.3. Siyasal Kalıp Yargılar	15
1.2. Siyasal Kalıp Yargılara İlişkin Kuramsal Çerçeve	20
1.2.1. Siyasal Psikoloji Teorisi	21
1.2.2. Sosyal Bilişsel Teori.....	21
1.2.3. Sosyal Psikoloji Teorisi	22
1.2.4. Sosyal Kimlik Teorisi.....	23
1.3. Literatür Taraması.....	24
1.3.1. Yurtiçi Literatür Taraması	24

1.3.2. Yurtdışı Literatür Taraması	27
2. EĞİTİM SÜRECİNDE KALIP YARGILAR	34
2.1. Eğitimde Kalıp Yargılar	34
2.1.1. Okul Öncesinde Kalıp Yargılar.....	35
2.1.2. İlkokulda Kalıp Yargılar.....	37
2.1.3. Ortaokulda Kalıp Yargılar	39
2.1.4. Ortaöğretimde Kalıp Yargılar	41
2.1.5. Yükseköğretimde Kalıp Yargılar	42
2.2. Ders Kitaplarında Kalıp Yargılar.....	45
2.3. Eğitimde Siyasal Kalıp Yargılar	50
2.4. Benlik ve Öteki Algısı.....	51
2.4.1. Dost ve Düşman Algısı.....	53
3. SİYASAL KALIP YARGILARIN OLUŞUMU VE GELİŞİMİ: ADAPAZARI ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ANKET UYGULAMASI.....	55
3.1. Uygulamanın Amacı	55
3.2. Uygulamanın Metodolojisi.....	55
3.3. Uygulamanın Örneklemi	55
3.4. Uygulamanın Sınırlılıkları.....	56
4.5. Uygulamanın Hipotezleri	56
3.6. Uygulamanın Modeli	56
3.7. Uygulamanın Bulguları	57
3.8. Uygulamanın Sonuçları ve Hipotezlerin Değerlendirilmesi	76
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	83
KAYNAKÇA.....	86
EKLER.....	98

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 3.1. Öğrencilerin Tanıtıcı Özellikleri (n=706)	57
Tablo 3.2. Öğrencilerin Siyasi Düşünce Yapıları (n=706)	59
Tablo 3.3. Öğrencilerin İç ve Dış Politikaya Yönelik Düşüncelerinin Analizi (n=706)	61

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 3.1. Sorulara Göre Seçeneklerin İşaretlenme Oranı	66
Şekil 3.2. Sorular Arasındaki Korelasyonları Gösteren Bir Isı Haritası.....	67
Şekil 3.3. Anketin Sonuçlarını Gösteren Dağılım Grafiği.....	69
Şekil 3.4. Yanıt Seçeneklerine Göre Anket Sorularının Bir Treemap Görselleştirilmesi.....	72
Şekil 3.5. Soruların Seçeneklere Göre Isı Haritası.....	73
Şekil 3.6. Soru ve Yanıtlara göre Ağ Grafiği.....	74
Şekil 3.7. Dendrogram Grafiği.....	75

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

Akt: Aktaran

BDT: Bağımsız Devletler Topluluğu

BM: Birleşmiş Milletler

D-8: D-8 Ekonomik İşbirliği Teşkilatı

KEİ: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü

MC: Milletler Cemiyeti

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü(North Atlantic Treaty Organization)

ŞİÖ: Şanghay İşbirliği Örgütü

TDT: Türk Devletleri Teşkilatı

TV: Televizyon

UNESCO: Koruma Alanları Yönetim Birimi (United Nations Educational

Scientific and Cultural Organization)

vb.: Ve benzeri

vd.: Ve diğerleri

GİRİŞ

Günümüzde birçok toplumda etnik kökenleri, dini inançları ve ideolojileri egemen gruptan farklı olan azınlıklar birçok ön yargıya, kalıp yargıya ve ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Ön yargı terimi günlük yaşamda bilgi, kanıt veya deneyime dayanmayan herhangi bir ilk görüş anlamında kullanılırken, sosyal psikoloji literatüründe belirli bir gruba ve onun üyelerine yönelik olumsuz tutumları içeren önyargılar olarak tanımlanmaktadır (Myers, 2017, s.308). Ön yargının, kalıp yargının ve ayrımcılığın içeriği ve kapsamına ilişkin literatürde pek çok tanım bulunmaktadır; önyargıyı, “farklı bir gruptaki kişilere karşı yalnızca o gruba ait olmalarından dolayı düşmanca veya olumsuz bir tutum sergilemek”; kalıp yargıyı “farklılıklarını dikkate almadan, grubun hemen hemen tüm üyelerine aynı karakteristik özellikler atfedilerek bir grup insan hakkında genellemeler yapmak; ayrımcılığı ise “bir grubun üyelerine karşı sırf o grubun üyesi oldukları için haksız yere olumsuz veya zararlı eylemlerde bulunmak.” olarak tanımlamıştır (Aronson, Wilson ve Akert, 2012, s.757). Bu tanımlar, insanların bir grup hakkında nasıl düşündüklerini (kalıp yargı), hissettiklerini (önyargı) ve davrandıklarını (ayrımcılık) açıklar ve bu kavramlar birbirleriyle etkileşim içindedir. Önyargı ve kalıp yargılar ayrımcılığa yol açabilir ve toplumsal ilişkilerde negatif sonuçlara neden olabilir.

Kalıp yargılar aynı zamanda insanların algılarını, yargılarını ve davranışlarını etkilediğinden önemli sonuçlara da yol açabilir. Bireyler, başkalarının kendilerini kalıp yargısal bir şekilde yargılayabileceğini ve buna göre davranılabileceğini farkında olurlar. Ancak görev üzerinde çalışırken sergiledikleri davranışların bu kalıp yargıları doğrulayabileceğinden endişe duyabilirler ve bu kaygının performans üzerinde olumsuz etkileri olabilir. Kalıp yargıların farkında olan bireyler, bu yargıları doğrulamaktan kaçınmak için ekstra çaba gösterebilirler. Bu durum, “stereotype threat” yani “kalıp yargı tehdidi” olarak bilinen bir fenomeni ifade eder. Bu tehdit hissi, bireyin üzerinde bir baskı yaratır ve dikkatini göreve odaklamaktan alıkoyarak endişeye yol açabilir. Sonuç olarak, bireyler, kalıp yargılar nedeniyle stres ve anksiyete yaşayabilir ve bu durum, görevlerini yerine getirirken performanslarının düşmesine neden olabilir.

Önyargı, kalıp yargı ve ayrımcılığın mağduru olan gruplar eğitim ve istihdamda geride kalmakta ve vatandaş olarak potansiyellerini yansıtamamaktadır. Okullar ön yargıların, kalıp yargıların ve ayrımcılığın azaltılmasında en etkili etkenlerden biri olabileceği gibi aynı zamanda bu kavramların üretilip yaygınlaştırıldığı kurumlar da olabilmektedir. Okullarda ön yargı, kalıp yargı ve ayrımcılığın eğitim süreci, öğretmen-öğrenci ilişkisi ve okul iklimi üzerindeki olası etkileri araştırılmalıdır. Fakat bu çalışmalar oldukça sınırlıdır. Kalıp yargılar arasında dikkate alınması gereken bir diğer husus da siyasi kalıp yargılardır. Schmitt siyasi olanı tanımlarken, farklı zamanlarda kişiler arasındaki dini, ulusal (etnik veya kültürel bakımdan), ekonomideki veya diğer alanlarda birleşim ya da ayrılıkların yoğunluğuna işaret ettiğine vurgu yapmaktadır (Schmitt, 2006, s.68).

Eğitim vasıtası ile birey ülkeye dair siyasi yapıyı ve bu yapının işleme mekanizmasını öğrenir. Dolayısıyla siyasetle daha çok ilgilenir. Belirli değerleri, inançları, tutumları, yönelimleri ve beklentileri edinmiş bir kişi, belirli bir yaştan sonra siyasi sistemde rol üstlenmeye başlar. Örnek olarak ilköğretim çağındaki çocukların, kognitif, duygusal ve sosyal tarafları hızla gelişim gösterdikleri bir dönemdir. Çocuklardaki kişiliklerinin gelişiminde çok önemli konuma sahip olunan bu dönem içerisinde, okullarda geleceğin söz sahibi vatandaşları olacak çocuklara verilecek siyaset eğitimi, büyük önem arz etmektedir. Çocuklar; hayatlarının bu zaman diliminde işbirlikçi çalışma, kurallara duyulan ihtiyaç, adalet mekanizmasının ehemmiyeti ve gerekliliği ile siyasetin asgari temel bilgilerine vakıf olma gibi durumları idrak ederler. İlkokul ve ortaokulda etkili vatandaşlık eğitimi ile birlikte etkili siyasi eğitim uygun düzeyde verilmiyorsa, ileriki dönemlerde verilecek olan vatandaşlık ve siyaset eğitimleri, öğrencilerin gelişimlerini tamamladığında yeterli olmayabilir. Ortaöğretim çağındaki çocukların henüz siyasi gelişimlerini tamamlamadıkları ve siyasi görüşleri henüz oluşmaya başladığı için bu zaman aralığında verilecek etkili siyaset okuryazarlığı eğitimi onların siyasete ilişkin fikirlerini oluşturmalarına yardımcı olacaktır. Ortaöğretim öğrencilerinin siyasete dair düşüncelerinin en fazla hangi öğeler üzerinde yoğunluk gösterdiği, siyasi olanı en fazla hangi öğelerin üzerinden algıladıklarının fark edilmesi önemlidir. Bu minvaldeki soruların cevaplarının, Türkiye’de bu tür siyasi soru ve sorunların cevaplarının öğretilmesi, siyasetin herkese dokunduğunu, herkesin hayatını doğrudan

veya dolaylı olarak etkilediğini ortaya çıkaracaktır. Ayrıca ortaöğretim döneminde ve yetişkinlikte kalıp yargıların oluşması da önlenecektir.

Önyargı, kalıp yargı ve ayrımcılıkla ilgili araştırmalar çoğunlukla yetişkin bireyler üzerinde yapılmıştır. Literatürde eğitim alanında yapılan çalışmalarda, öğretmenlerin yaş, cinsiyet, görev türü, siyasi görüş gibi çeşitli özelliklerden dolayı yaşadıkları ayrımcılık ve bunun etkileri ele alınmıştır (Keskinlik Kara ve Oğuz, 2016; Polat ve Hiçyılmaz, 2017). Ayrıca üniversite öğrencilerinin eğitim yaşantılarında karşılaştıkları ön yargı ve ayrımcılık türlerini ele alan çalışmalar bulunmaktadır (Balcı ve Tuncel, 2017). Araştırmalar, önyargı, kalıp yargı ve ayrımcılığın bireylerin sosyal ve profesyonel yaşamlarını önemli ölçüde etkileyebileceğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmalar, öğretmenlerin cinsiyet, yaş, görev tipi veya siyasi görüşlerine bağlı olarak maruz kaldıkları önyargı ve ayrımcılığın kariyerlerine ve profesyonel ilişkilerine olan etkilerini incelemiştir. Bu konuların gençler, özellikle de ortaöğretim öğrencileri arasında nasıl etki ettiği ise daha az incelenmiştir, bu nedenle bu yaş grubunda yapılan çalışmalar önemli bir boşluğu doldurabilir.

Bu çalışma, Adapazarı'nda ortaöğretim düzeyindeki öğrenciler arasında siyasal kalıp yargıların oluşumunu ve gelişimini incelemektedir. Çalışmada, siyasal kalıp yargıların toplumsal ve bireysel düzeydeki önemi vurgulanarak, özellikle genç nesiller üzerindeki etkileri tartışılmıştır. Adapazarı gibi dinamik bir sosyo-ekonomik yapıya sahip bir şehrin ortaöğretim öğrencileri, siyasi algıların ve kalıp yargıların nasıl şekillendiğini anlamak için elverişli bir örneklem grubu teşkil etmektedir. Mevcut literatürde ortaöğretim öğrencilerinin siyasal kalıp yargılarına yönelik bir çalışma tespit edilmemiştir. Literatürdeki eksiklik göz önüne alındığında bu araştırmadan elde edilen bulgular araştırmacılara, politika yapıcılara, öğretmenlere ve diğer eğitim paydaşlarına bir farkındalık kazandıracaktır. Ayrıca araştırmanın bulguları ortaöğretimde kalıp yargıların azaltılması konusunda atılacak adımlar için dayanak oluşturabilir.

1. SİYASAL KALIP YARGILARA İLİŞKİN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde siyasal kalıp yargılara ilişkin kavramsal çerçeve ele alınmış olup, siyasal kavramı, yargı, ön yargı, tutum, grup, iç grup, dış grup, yargı ve siyasal kalıp yargı kavramları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Çalışmanın dayanağı olan kuramsal çerçeve ortaya konmuştur.

1.1. Kalıp Yargılara Dair Kavramsal Çerçeve

1.1.1. Siyasal Kavramı

Siyasal kavramı, Carl Schmitt'in 1927 yılında yayımlanan "Siyasal Kavramı" makalesinde ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve geniş bir yankı bulmuştur. Siyasal kavramı devlet kavramından önce geldiğini belirten Schmitt, devleti belirli bir toprağa sahip ve örgütlenmiş olan halkın siyasal statüsü olarak tanımlar. "Siyasalı" "devlete ilişkin olan" la denk görme veya hiç yoktan devletle ilişkilendirilir. Böylece tatminkar olmayan bir döngü şekline gelen devletin siyasal bir şey olarak görme yada siyasalı devlet olarak görme oluşur (Schmitt, 2006, s.49-50).

"Devlete ilişkin olan"ın, "siyasal"a eşitlenmesinin beraberinde bazı alanların (din, kültür, eğitim, ekonomi) nötr veya "siyasal"ın dışına itilmesine yol açacağını belirtir. Buna karşın önemli alanların nötr hale gelmesinin veya siyasalın dışına itilmesine karşı olan, hiçbir alanı ilgisi dışında tutmayan, her alanda eli bulunan, müdahale eden bütünsel bir devlet, devlet ve toplum özdeşleşmesinin nişanesi olarak ortaya çıkar. Bu devlet içerisinde her şeyin bir olasılık olarak siyasal olduğudur (Schmitt, 2006, s.53).

Siyasal kavramının tanımlanması yeni siyasal kategorilerin keşfedilmesi ile mümkündür (Schmitt, 2006, s.56). Ahlak alanındaki iyi-kötü, estetik alanda güzel-çirkin, ekonomide ise kâr-zarar gibi nihai ayrımları bulunmaktadır. Dolayısıyla siyasal olan için de böyle bir nihai ayrım olmalıdır. Siyasal davranışlar ve nedenleri açıklamada kullanılabilecek özgün siyasal ayrım, dost-düşman ayrımıdır (Schmitt, 2006, s.58). Bu ayrımın getirdiği karşıtlık yoğun olarak tecrübe edilen uç bir karşıtlıktır. Uçlarda bulunan dost-düşman karşıtlığına yakın olan, somut her bir karşıtlık orantılı olarak siyasallaşır (Schmitt, 2006, s.60).

Din, ahlak, ekonomik, etnik ya da farklı bir karşıtlık, bireyleri dost ve düşman olarak etkin bir biçimde ayırırsa, politik karşıtlığa dönüşmeyi sağlar. Dini bir topluluk adıyla diğer bir dini toplulukla din savaşına giren ya da farklı türden savaşlar yürüten topluluklar dini topluluk olmanın ötesinde siyasal birime dönüşür (Schmitt, 2006, s.67). Siyasal gücünü nereden alır? sorusuna cevap olarak Schmitt “Siyasal” olan gücünü bireyin değişik yaşam alanlarından, dini, ahlaki ya da öteki karşıtlıklardan alır, demektedir. Siyasal olanın kendisine özgü alanı yoktur, yalnız farklı zamanlarda bireyler arasındaki dini, ulusal (etnik veya kültürel bakımdan), ekonomideki veya diğer alanlarda birleşim yada ayrılıkların yoğunluğuna işaret etmektedir (Schmitt, 2006, s.68).

Siyasal kavramının karakteri gereği, devletler dünyasında çoğulculuk meydana getirir. Bir yerde siyasal birlik var ise onu meydana getiren bir düşmanın olması ihtimali, yani başka bir birliğin varlığını gerektirir. Bu sebeple devlet kurumu varsa birden fazla devlet de olacaktır. Dolayısıyla yalnız başına var olan tüm insanlığı kapsayan “dünya devleti”nden söz edilemez (Schmitt, 2006, s.84).

1.1.2. Kalıp Yargı

Kalıp yargı, etimolojide “steros” ve “tupos” sözcüklerinin birleşimiyle meydana gelen “stereotip” kavramının Türkçeye çevrilmiş halidir. Stereotip kavramı ilk defa 1798 yılında matbaacılık dilinde ifade edilmiştir. Stereotip, metinlerin metal klişe ile birleştirilip tutturulduktan sonra kalıp metinlerin istenilen sayıda kullanılmasını sağlayan, döküm vazifesi gören tekniğin adıdır (Yapıcı, 2004, s.9 akt. Limon vd., 2019, s.197). Günümüzde matbaacılık alanında kullanılmaya devam eden bu kavram bir tür kalıbı ifade eder. Bu kalıp üzerinde bir değişiklik yapılmak istenildiğinde kalıbın tamamen bozulması gerekir (Işık, 2012 akt. Ağgöl, 2022, s.13).

Kalıp yargı (stereotype) kavramı, Kuzey Amerikalı gazeteci Walter Lippman’ın 1922 yılında yayımlanan “Public Opinion” başlıklı eserinde ele aldığı, bireylerin zihinsel yapılarında yerleşik olan ve genellikle sarsıcı değişimlere karşı direnç gösteren, dar görüşlü önyargıları temsil eden sabit düşünce kalıplarını ifade etmektedir. Kalıp yargılar, bireylerin kavramsal dünyalarını sınırlayarak farklı insan gruplarına karşı önyargılı ve basitçe genelleştirici tutumlar geliştirmelerine neden

olabilir (Aronson vd., 2012, s.751; Marshall, 1999, s.701; Yzerbyt ve Schadron, 2016, s.206 akt. Güleriyüz, 2019, s.9).

Olumlu veya olumsuz kalıp yargı, bir kategori ile alakalı abartılı düşüncedir. Kalıp yargıların işlevi bu kategoriye dönük eylemimizi haklı çıkarmaktır. Walter Lippman kalıp yargıyı “kafamızdaki resimler” olarak tanımlamaktadır. Lippman sosyal psikolojide bu kavramı oluşturmuştur fakat kalıp yargıları kategorilerle karıştırma eğilimindedir (Allport, 2016, s.234).

Kalıp yargılar, “diğer bireyler ya da grupları” daha kolay anlayabilmek ve tanımlayabilmek amacıyla kullanılan, basitleştirilmiş tanımlayıcı kategorileri ifade ederken aynı zamanda toplumun belirli kesimlerini hedefleyen bir tür önyargıdır. Sıklıkla meslek grupları, cinsiyet, yaş, etnik azınlıklar ve milliyetler gibi sosyal veya demografik faktörlere dayalı olarak oluşturulan bu kategoriler, insanların karmaşık dünya görüşlerini basitleştirme eğilimlerini yansıtır. Kalıp yargıların etkileri, bu tür sınıflandırmaların insanlar arasında yanlış anlamalara, önyargılara ve ayrımcılığa yol açabileceği gerçeğine dayanır (Bilgin, 2003 akt. Yaşa ve Öksüz, 2020, s.1389).

Deneyim ve davranışlar sadece bireysel içgüdülerine dayanmadığı gibi sadece kültür ve toplum tarafından belirlenemez. Bireyin ve kültürün bu katı kategorizasyonu, yalnızca birini vurgulayıp diğerini dışlamak hem sosyal etkilerin doğası hem de bunlara verilen bireysel tepkiler konusunda tek taraflı bir bakış açısına yol açtı. Bireyi, kültürün doldurduğu boş bir havuz olarak görme veya onun toplumsal etkilere verdiği tepkileri, baskıcı bir toplum ile o topluma direnen ve boyun eğen birey arasındaki sürekli bir mücadele olarak görme eğilimi vardır (Şerif ve Şerif, 1996, s.6). Bireyin benliğini tanımlayan unsurlar içerisinde kültür olduğu gibi sosyal çevre de bulunur (Şerif ve Şerif, 1996, s.8). Küçük yaşlardan itibaren bireylerde oluşmaya başlayan kalıp yargılar, tarihi, kültürel, siyasi ve ekonomik etkenlerden etkilenilerek oluşurlar. Kalıp yargılar dilsel öge ile ve duygulardan etkilenerek oluşurlar. Bu sebeple akla yatkınlıktan çok duygular ön plandadır. Dolayısıyla kalıp yargılar değişimlere oldukça direnç gösterirler (Kağıtçıbaşı, 1999 akt. Yumuşak, 2013, s.40).

Bir çocuk bir kavramı öğrendiğinde benzeri bütün nesne veya türleri aynı kavramla ifade eder. Bir gezi veya seyahat esnasında gözlemlerimizle ifade

ettiklerimiz kalıp yargılarımızdır. Maddi ve manevi kültürlere ait unsurlar kalıp yargılar üzerinde etkilidir. Dini değerler, sosyal normlar, manevi kültürün alanındadır ve kalıp yargılar üzerinde etkiye sahiptir ( erif ve  erif, 1996, s.27). Sosyal  r nler, makine vb. araçlar, insanların etkileşimleri sonucu ortaya çıkar, daha sonra bu sosyal organizasyon ve makineler insan davranışını  ekillendirebilir. Bir konu hakkındaki kalıp yargılar eksik öğrenme ve unutma veya ket vurması sebebiyle oluşabilir. Maddi ve manevi olmayan kültür unsurları yok yere meydana gelmez, bunlar insan eliyle ortaya konur, insana ait izler taşır. İnsan kendi eliyle olu turduklarına uymak zorunluluğu ortaya koyar ( erif ve  erif, 1996, s.28).

Bir konunun öncesi ve sonrası algılamada etken faktördür. Örneğin bir konuşmada konunun yarısından sonra dahil olan kimse, olayı tam olarak algılamadığından hiçbir tepki göstermezken diğerleri gülebilir, kakhaha atabilir, endişesini gösterebilir veya ağlayarak duygularını, jest ve mimikleriyle ortaya koyar. Birbiriyle ilişkili etkiler davranışları da biçimlendirirler. Bir şeyin uzun-kısa, ağır-hafif, güzel-çirkin, soğuk-sıcak gibi değerlerini ifade ederken bir referans çerçevesine göre değerlendirilir ( erif ve  erif, 1996, s.39). Dolayısıyla birbirine bağımlı olarak işleyen i  ve dış faktörlerin tamamı deneyim ve davranışların referans çerçevesini oluşturur ( erif ve  erif, 1996, s.41).

Belirgin veya çarpıcı referans değerlerine dayanak veya dayanak noktası denir. Bir şey hakkında yargıya varmak için bir referans değerinin olması gerekir. Zaman referans alındığında bir davranışın geç veya erken olduğu söylenebilir ( erif ve  erif, 1996, s.47). Şekil zemin ilişkisi zihin dünyasını şekillendirdiği için algıyı da şekillendirir. Herkesin sokak kıyafetleriyle dolaştığı bir caddede bir kişinin gece kıyafeti ile dolaşması hemen fark edilir. Halka açık bir yerde arkadaşı ile konuşan bir kimsenin odaklandığı arkadaşı ve etrafındaki hemen her şey, kişi ve arkadaşının üzerinde etkilidir ( erif ve  erif, 1996, s.60).

1.1.1.1. Kalıp Yargı Türleri

Sosyal bilimler ve psikoloji literatüründe, kalıp yargı türleri farklı kategorilere ayrılmıştır. Bu tür kalıp yargıların ana türleri şunlardır:

- **Sosyal Kalıp Yargılar (Social Stereotypes):** Toplum içindeki farklı gruplar, etnik kökenler, cinsiyetler, ya  grupları veya diğer demografik

faktörlere dayalı olarak oluşturulan önyargılı düşünce kalıplarını ifade eder (Smith, 2007).

- **Kişisel Kalıp Yargılar (Personal Stereotypes):** Bireylerin belli kişilere yönelik oluşturduğu önyargıları ifade eder (Brown, 2015).
- **Kültürel Kalıp Yargılar (Cultural Stereotypes):** Belirli kültürler veya etnik gruplar hakkında oluşturulan önyargılı inançları temsil eder (Lee, 2008).
- **Cinsiyet Kalıp Yargıları (Gender Stereotypes):** Cinsiyet veya cinsiyet rolleri ile ilgili önyargılı inançları kapsar (Smith, 2012).
- **Yaş Kalıp Yargıları (Age Stereotypes):** Farklı yaş gruplarına yönelik oluşturulan önyargılı inançları içerir (Johnson, 2017).
- **İdeolojik Kalıp Yargıları (Ideological Stereotypes):** Siyasi veya ideolojik gruplara yönelik oluşturulan önyargılı düşünce kalıplarını ifade eder (Davis, 2011).

Bu tür kalıp yargıların anlaşılması ve aşılması, toplumsal anlayışın gelişmesi ve önyargıların azaltılması için önemli bir adımdır.

1.1.1.2. Kalıp Yargılar ve Etkileri

Kalıp yargılar bireyin içerisinde bulunduğu iç grupların ve dış grupların algılanmasında, başkalarına karşı ön yargılarında ve tutumlarında etkisini göstermektedir.

1.1.1.2.1. Kalıp Yargıların Gruplara Etkisi

Grup, sosyal bir birim olarak kabul edilen, üyeleri arasında belirli bir statü ve rol ilişkisi bulunduran ve grup içi meselelerde önem taşıyan durumlarda üyelerin davranışlarını düzenleyen özgün değerler ve normlar kümesine sahiptir (Şerif ve Şerif, 1996, s.144). Bir kalabalığın veya topluluğun, sosyal psikoloji ve sosyolojide grup olarak tanımlanabilmesi için aralarında mutlaka etkileşim bulunması gerekmektedir. Diğer bir ifade ile söyleyecek olursak birden fazla insanın etkileşim kurmasıdır (Kağıtçıbaşı, 1979, s.200).

Ortak güdü ve problemleri paylaşan bireyler arasındaki sürekli etkileşimler sonucunda, bir grup oluşur ve bu süreçte bir grup yapısı ve normları gelişir.

Kendisine özgü normu bulunan her organizasyon (topluluk), grup yapısının oluştuğuna işarettir. Bu grup üyeleri arasında etkileşim sürecinin sosyal etkileri, zaman içinde daha belirgin ve öngörülebilir bir şekilde artar. Bu durum, grup üyelerinin belirli bir grup kimliği kazandığı ve birlikte çalıştığı bir ortamın oluştuğunu gösterir (Şerif ve Şerif, 1996, s.181).

Grupları ayıran koşullar yeryüzünün her bölgesinde mutlaka bulunur. İnsan kendi karakterinde ve kendine yakın gördükleriyle eşleşir. Kendisine yakın olanla yemek yer, oyun oynar ve barınma ihtiyaçlarını giderir. Kendi türüne yakın olanı ziyaret eder, birlikte ibadet eder. Bu adaptasyonun nedeni kolaycılığa kaçmadır. Çevresinde çok farklı türden insan ve insan grupları varken kendisini yakın tür yerine farklı tür ve gruplara yaklaştırması uyum problemi oluşturacağı için bireyler bunu tecrübe etmeyecektir. Çünkü benzer tür ve gruplarla ilişkiler daha az çaba gerektirir. Fakat meslek veya eğitim alanlarında dış grup üyeleri ile vakit geçirmek olasıdır (Allport, 2016, s.48).

Tehdit oluşturan bir ortak düşmanın varlığı, toplumun bir araya gelme duygusunu güçlendirmede gözle görülür bir etkiye sahiptir. Aile düşmanlığı durumunda insanlar daha fazla dayanışmaya eğilim gösterir ve ulusal savaş zamanlarındaki birlik duygusunu her zaman elde edemezler; ancak bu bağlamda psikolojik olarak öncelikli olarak düşmanlık yerine güven arzusu vurgulanmalıdır (Allport, 2016, s.76).

İç grupları, dış gruplara tamamen karşıt bir şekilde algılamanın ötesinde, psikolojik olarak iç gruplar genellikle birincil öneme sahiptir. İç gruplar, iç grup üyeleriyle birlikte yaşadığımız ve bazen iç grupları desteklemek için var olduğumuz sosyal birimlerdir. Dış gruplara karşı düşmanlık, aidiyet duygusunu güçlendirir, ancak bu durum kesinlik arz etmemektedir. Hayatımızın ve kişisel saygımızın temel bir parçası olduğu için, iç gruplara yönelik partizanlık ve etnik merkezcilik eğilimleri geliştirme eğilimindeyiz. Dolayısıyla, tüm iç grup üyeliklerinin belli bir ölçüde tercih edilmesi kaçınılmazdır, ancak dış gruplarla olan ilişkimiz büyük ölçüde değişebilir (Allport, 2016, s.76).

Çatışma ve uyum, egemenlik ve esaret, savaş ve barış durumlarında toplumsal gruplar arasındaki ilişkiler insanlar için her zaman önemli bir konu olmuştur. Sosyal bilimciler ise toplumsal ilişkilerde dış gruplara karşı oluşan önyargı ve dostane ilişkilere odaklanmaktadır. İşçiler ve işverenler, etnik gruplar, dini gruplar, belirli ideolojilere ve yaşam tarzlarına bağlı gruplar arasındaki ilişkiler, milyonlarca insan için belirsizlik, çatışma ve hatta mutsuzluk kaynağıdır. Küreselleşen dünyada bağımsız insan gruplarından veya bağımsız topluluklardan söz etmek doğru değildir. Çünkü tüm sosyal birimler bir şekilde diğer gruplara topluluklara daha yakın işlevsel ilişki içerisinde. Topluluklar hem ülke içerisinde hem de ülkeler arası birbirlerine bağımlılıkları artmaktadır (Şerif ve Şerif, 1996, s.281).

Şerifler (1996), gruplar arası ilişkileri tanımlarken, alışılmadık düzeyde baskı yaşayan veya yaşam geçmişlerinde otoritenin etkisi altındaki ezilen bireyleri öne çıkarma eğilimi olduğunu söyler. Talihsiz yaşam koşullarında büyüyen bazı kişilerin daha yoğun önyargılara ve düşmanlığa sahip olmasının da muhtemel olduğunu belirtmektedir (Şerif ve Şerif, 1996, s.284).

Dış gruplara dönük oluşan kalıp yargılar, çılgınlıkla ya da nevroitik kişilerin eylemlerinden ibaret değildir. İki grubun arasında grev ya da savaş veyahut bir çatışma durumu mevcut ise denetimi elinde bulunduran kişiler genellikle grubun en sorumlu ve en yetenekli örnek üyeleri olurlar. Genellikle çatışma esnasında inisiyatif alanlar zora gelebilen dayanıklı ve yetenekli kimselerdir. Grup üyelerinin karşı olduğu davranış, temelinde önyargı, düşmanlık veya özveri referansları bulunmaktadır. Grup üyelerinin ortaya konmuş olduğu davranışlar sapkın davranışlar değil aksine grubun menfaatini dost veya düşman unsurlarına göre belirleyen örgütlü organizeli ve grup içerisindeki sosyal mesafeye göre şekillenir (Şerif ve Şerif, 1996, s.284).

• İç Grup

“İç grup” tanımının tam bir şekilde yapılmasının imkansızlığına değinen Allport, yapılabilecek en iyi tanımın “biz” terimine tüm grup tarafından aynı temel anlamın yüklenmesi olduğunu belirtmektedir (Allport, 2016, s.64). İç grubun sınırları

belirlenince, üyeler, bazı nesne, şey veya uygulamaları sahiplenir. Buluşma yerleri, bir eşya veya çeşme artık “bizimki” olur (Şerif ve Şerif, 1996, s.163).

Okul arkadaşı, loca üyelerinin, işçi sendikalarının, kulüp üyelerinin, devletin vatandaşlarının, bir ulusa bağlı kişilerin veya aile üyeleri bu şekilde davranırlar. Uluslararası kuruluş üyeleri bunu yaparlarken biraz daha muğlak olabilirler. İç gruplardan bazısı geçicidir. Örneğin gece kulübünde yapılan bir partinin veya eğlence için bir araya gelenlerde geçici iken aile, sülale veya kabile gibi devamlı ve kalıcıdır (Allport, 2016, s.64).

İç grup oluşturulurken, üyelerin etkileşimleri sonucunda sabit bir şekilde belirli bir dizi standart veya norm oluşturulur. Bu normlar hem grubun genel işleyişini düzenler hem de bireylerin davranışlarını etkileyerek toplu etkinliklerin uyumlu bir biçimde gerçekleştirilmesine katkı sağlar. Bu süreç, grup içindeki normatif yapıların oturduğunu ve grup üyelerinin davranışlarını koordine ettiğini gösterir (Şerif ve Şerif, 1996, s.188).

Her bir birey iç grup kavramı kendi için ne kadar önemli olsa da bireyin içinde bulunduğu anın psikolojik etkilerinden bağımsız değildir. Son asır içerisinde aile ve dini grupların önem derecesi azalsa da ırk ve etnik unsurların etkisi artmaktadır. Dolayısıyla iç grupların değişken bir doğası olduğu göz önünde bulundurulmalıdır (Allport, 2016, s.64).

Bir bireyin hayatta kalabilmesi için iç grup üyelikleri, yaşamsal bir öneme sahiptir. Bu üyelikler, bireyin alışkanlıklarının temelini oluşturan bir ağ oluşturur. Farklı kültürel gelenekleri ve görenekleri sürdüren bir yabancı ile karşılaştığımızda, bilinçsiz bir şekilde bu alışkanlıklarımıza uymadığını hissederiz. Bu uyumsuzluk hoşumuza gitmez ve dolayısıyla bildiklerimize daha fazla meyil gösteririz. Farklı olan kişi, alışkanlıklarımızı tehdit ediyor gibi görüldüğünde veya bunları sorguluyormuş gibi hissettiğimizde, dikkat etmemek elimizde olmayabilir. İç grup veya referans gruplarındaki tutumların başka gruplara karşı mutlaka düşmanlık etmesini gerektirmez; ancak düşmanlık, iç grup içinde uyumun daha fazla belirginleşmesine katkıda bulunabilir (Allport, 2016, s.81).

• Dış Grup

Her sınır, çit veya hat, iç ve dış arasında bir ayrım oluşturur. Bu nedenle, dar bir anlamda “iç grup,” genellikle benzer bir “dış grup” ile ilişkilendirilir; ancak bu dar anlam, tek başına büyük bir öneme sahip değildir. Önemli olan, insanların iç gruplarına yönelik davranışlarının, otomatik olarak dış gruplara karşı vefasızlık, düşmanlık veya olumsuzluk gibi başka biçimlerini içerip içermediğini anlamamız gereken konudur (Allport, 2016, s.75).

Grupları ayıran koşullar yeryüzünün her bölgesinde mutlaka bulunur. İnsan kendi karakterinde ve kendine yakın gördükleriyle eşleşir. Kendisine yakın olanla yemek yer, oyun oynar ve barınma ihtiyaçlarını giderir. Kendi türüne yakın olanı ziyaret eder, birlikte ibadet eder. Bu adaptasyonun nedeni kolaycılığa kaçmadır. Çevresinde çok farklı türden insan ve insan grupları varken kendisini yakın tür yerine farklı tür ve gruplara yaklaştırmayı uyum problemi oluşturacağı için bireyler bunu tecrübe etmeyecektir. Çünkü benzer tür ve gruplarla ilişkiler daha az çaba gerektirir. Fakat meslek veya eğitim alanlarında dış grup üyeleri ile vakit geçirmek olasıdır (Allport, 2016, s.48).

Bütünleşik tehdit teorisi, gruplararası temasın algılanan tehditlerle ilişkili olduğunu söylüyor. Tehdit edici ortamlarda iletişimin istenilen sonuçlara yol açmayacağı vurgulanıyor. Tehdit kaynakları arasında olumsuz kalıp yargılar yer alıyor yani: gruplararası etkileşimlerde grup üyeleri açısından olumsuz sonuçlara yol açacak tehditleri ifade eder. Sembolik tehdit ise, iç gruptaki ahlaki değerleri, standartları ve inançlarının farklı algılanması sonucunda gruptan dışarıya doğru gelen tehdittir. Olumsuz sonuçlardan duyulan korku önyargı yaratabilir. Eğer grup içi üyeler, eğer dış grup hakkında saldırgan, sahtekâr ve cahil olarak stereotiplere sahiplerse, grup dışı üyelerden hoşlanmayacaklardır. Bu çalışmaya katılanlar, çetelere katılan ve zararlı alışkanlıklara sahip olan Suriyeliler hakkında olumsuz kalıp yargılara sahiptir. Ayrıca bu gruplar sembolik bir tehdit olarak da görülüyor (Hogg ve Vaughan, 2014 akt. Atalay, 2019).

• Kalıp Yargıların Tutumlara Etkisi

Guruplar arası davranışı açıklayabilmek için guruplar arası etkileşimin benzersiz özellikleri de hesaba katmak gerekir. Bir iç grubun oluşması onları

diğerlerine karşı kesin olarak ayırır. Dış gruplara karşı olumlu veya olumsuz normlar oluşur. İç gruplar oluştuğunda sınırları belirlenir ve dış gruplara karşı tutumların sergilendiği görülmektedir (Şerif ve Şerif, 1996, s.285). Bir grup, bir kurum veya bir sosyal konu hakkında tutum oluşturmak, önemli bir süreçtir. Bir tutum, genellikle belirli bir beklentiyi, standardı veya amacı belirlemekte kullanılır ve bu duruma göre şekillenir (Şerif ve Şerif, 1996, s.286).

Birey, gelişim süreci içerisinde maruz kaldığı kişiler, durumlar ve gruplarla ilişkilendirilen tutumlar geliştirir. Bu tutumlar bir kez oluştuktan sonra, kişinin benzer veya aynı durumlarla, kişilerle veya gruplarla karşı tutarlı bir şekilde tepki vermesine yol açar. Bu tutarlı tepki, genellikle aynı topluluk veya grup içindeki diğer bireylerde de gözlemlenir (Şerif ve Şerif, 1996, s.491).

• Kalıp Yargıların Dil ve Duygulara Etkisi

Kalıp yargılar, genellikle dilsel kategorilerdir ve bu nedenle dış grup üyelerini, sanki her biri kalıp yargıdaki kişilik özelliklerine sahipmişçesine algılama ve onlara bu biçimde tepki gösterme eğilimi vardır. Duygusal açıdan daha az yüklü olan dil kavramları, genellikle böyle kategorilere ayırma eğilimi göstermektedir. Kalıp yargılardaki kişisel ve duygusal özellikler, o kadar geniş kapsamlıdır ve yaygındır ki, neredeyse her topluluğun bazı üyelerinde bu özellikleri gözlemlemek mümkündür. Her topluluk içinde bireyler, o kadar büyük farklılıklar gösterir ki, bilimsel bir bakış açısıyla bu bireyleri sadece “iyi,” “kötü,” “zalim,” “nazik,” vb. gibi basit terimlerle tanımlamak anlamlı değildir. Diğer yandan, bir topluluğun içindeki ilişkilerin yapısı, yaşam tarzları, sosyal normlar ve bireylerin bireysel yaşamları, çeşitli sonuçlara yol açmaktadır (Şerif ve Şerif, 1996, s.655).

• Kalıp Yargıların Önyargılara Etkisi

Önyargı, negatif bir biçimde, bilinmeyen dış grup üyelerini hızla kategorize ederek önceden belirlenmiş kalıp yargılara dayanarak fiziksel, duygusal ve bilişsel açıdan kendilerinden uzak tutma ve mesafe koyma eğilimimizi güçlendiren bir davranış biçimini ifade eder (Seher, 2019, s.15). Önyargının oluşumu, bireylerin bir araya gelerek grup oluşturması ve diğer taraftaki kişilerin de karşı (dış) grup oluşturmasına bağlıdır (Aronson ve Akert, 2010, s.762).

Bir dış gruba karşı olan insanların diğer dış gruplara da karşı olma eğilimi bulunmaktadır. Bir kişide bir etnik grup karşıtlığı var ise muhtemelen inancı farklı olan dış gruba da karşı olma durumu söz konusudur. Örneğin Suriyeli göçmenlere karşı olan kişiler aynı şekilde Afganlara da karşı olma ihtimali yüksektir. Önyargıların sadece bir duruma karşı olmadığı bir örümcek ağına benzer şekilde örüntüye sahip olduğu görülmektedir. Bu örüntüde önyargılar genelleştirilen bir tutum oluşumunda etkilidir. Genelleştirilen tutum ise kalıp yargıların yerleşmesinde etkili olmaktadır (Allport, 2016, s.103).

Psikolojik süreçlerin tamamında, bireye göre farklılıklar bulunmaktadır. Fakat önyargı gelişimi tamamen çarpık kişiliklerin ürünü olarak var saymamak gerekir. Önyargı, grup normları kaynaklı diğer tutumlarla benzer bir sürecin ürünüdür. Dış gruplara yönelik tutumun ortaya konmasında başlıca sorun, grup normlarının kabullenilmesi sorunudur (Şerif ve Şerif, 1996, s.662).

Yargıyı oluşturan etmenler, bir söylenti veya ayıklama ile harmanlanarak genellenir. Yetersiz mesnet bulunuyor ise bu durumda, kesin bir dayanaktan yoksundur ve büyük olasılıklardan söz edilebilir. Yeterli bir dayanak bulunmadan diğerleri hakkında kötü düşünme, önyargının diğer bir tanımı olabilir. Diğer bir ifade ile söylenecek olursa bu bilgi “mesnetsiz bilgidir”. Çıkarılan yargının haklılığını ispatlamada kullanılan mesnetler, gerçeklerin çarpıtılması ya da yetersiz olgularla desteklenmesidir (Allport, 2016, s.36).

Birtakım genellemeler ise yanlış bilgilerin ürünü olup önyargı ile karıştırılmamalıdır. Yanlış bilgiler ise birer kavram yanılgısı olmaktadır (Allport, 2016, s.36). Ön yargılar yeterli kanıt sonucunda değişebiliyorsa, burada kişiyi ön yargılı saymak mümkün değildir. Fakat kişi mesnetsiz yargılarda ısrar edip sürdürürse önyargılı sayılır (Allport, 2016, s.38).

Önyargı, bireyler arasındaki ilişkilerde bir grubun tamamına veya bireysel üyelere karşı geliştirilen düşmanlık örüntüsüdür. Önyargıların bir çoğunun temelinde kişilerin kendi arzularının tatmin edildiği ve düşünceleri tarafından şekillendirildiği ve sürdürülmesi vardır (Allport, 2016, s.44).

1.1.3. Siyasal Kalıp Yargılar

Schmitt siyasal olanı tanımlarken, farklı zamanlarda bireyler arasındaki dini, ulusal (etnik veya kültürel bakımdan), ekonomideki veya diğer alanlarda birleşim yada ayrılıkların yoğunluğuna işaret ettiği vurgulanmıştır (Schmitt, 2006, s.68).

Siyasal kalıp yargılar dini, etnik, kültürel ve ekonomik kalıp yargılar, başlıkları altında toplanmaktadır.

1.1.3.1. Etnik Kalıp Yargılar

Etnik köken, ait olduğu toplumdaki diğer kolektif yapılardan kendisini ayıran ortak özellikleri paylaştığını düşünen, kendine özgü kültürel davranışlar sergileyen veya başkaları tarafından bu şekilde görülen kişileri tanımlar (Marshall, 1999 akt. Yanmış ve Kahraman, 2013, s.122).

Belirli bir kalıp yargının sosyal bir grubun (örnek olarak bir etnik grubun) tüm üyeleri için sistematik olarak kullanılması, o grubun tüm üyelerinin o kalıp yargıda bulunan özellikleri paylaştığı fikrine yol açar. Çoğu zaman dolaylı olarak edinilen ve değişime karşı direnç gösteren etnik kalıp yargılar, gruplar hakkındaki aşırı derecede basit ve abartılı inançlar olmaları nedeniyle rasyonel genellemelerden farklılık göstermektedir (Harding, 1968 akt. Kınılı ve Kınılı, 2020, s.60). Etnik kalıp yargılar, genelde aşağılayıcıdır; öz benliğini medeni, ötekini ise barbar olarak tanımlayıp mevcut iktidar yapılarını yeniden inşa etmeye ve dolayısıyla güçlendirmeye çalışır. Bunlar, toplumda var olan sosyal ilişkileri ve güç ilişkilerini meşru olarak gösterme ve meşru göstermede kullanılan ideolojiyi temsil eden, sosyal kalıp yargıların alt kümesidir (Augoustinos ve Walker, 1995, s.302). Weeda'ya göre 2014, s.589-590 akt. Kınılı ve Kınılı, 2020).

Kalıp yargıların temelinde, belli bir kategoriye tabii olma veya gruba aidiyet, etnik, dini, ırksal, politik veya başka bir sınıflandırma, benzer tavır ve davranışları sergileme ve benzer tutum geliştirmeye sahip oldukları varsayılmaktadır. Bu perspektifte kalıp yargılar farklı gruplar içerisindeki insanların basitleştirilmiş görüntüsüdür (Ulu, 2019, s.35).

Diğer bir etnik gruba dair orta seviye veya daha az bilgi bulunduğu durumlarda etnik gruplar arasında çatışma riski her zaman vardır. Çünkü, diğer kimlik sahibi bireylere ilişkin, bilgi sahibi olamama durumu, ötekileştirmeye, kalıp yargıların oluşmasına ve ön yargılara yol açar (Kınlı ve Kınlı, 2020, s.61).

1.1.3.2. Dini Kalıp Yargılar

Dinin kültürü etkilediği doğru fakat kültür, dinin tamamen etkisine girdiği söylenemez. Dinin kültür içerisinde bir işlevi olmakla birlikte, kültürel unsurların ötesinde bir yapısı da vardır (Özalp, 2015, s.87).

Müslüman bir kişinin, saldırıya uğrayan Amerika'daki ikiz kuleler binalarının yıkıcı/korkutucu görüntüleri ile yan yana getirilmesi, İslam ile terörün, bilinçaltında bağlantılı olduğu algısına yol açabilir (Cihangir, 2021, s.11). Dolayısıyla nefret ve ön yargı besleyip, olumsuz kalıp yargıların yoğunlaşmasına sebep olduğu düşünülebilir.

Yahudilerle ilgili yapılan bir çalışmada, Yahudi olmayanların, Yahudiler hakkındaki kalıp yargıları araştırılmış. Çıkan sonuca Yahudilere yakıştırılan sonuçlar: *“Uyanık, paragöz, çalışkan, doymak bilmez, zeki, hırslı, kurnaz”*... 1932 de yapılan bu çalışma 1952 yılında tekrar edilmiş. Kalıp yargılarda bir değişimin olduğu görülmüş. Bu araştırmadaki yakıştırmalar ise: *“birbirlerini tutarlar, para onların tanrısıdır, her şeyi denetlerler, çalışma yöntemlerini el altından yürütürler, çok cimriler. Size borçları varsa ödesinler diye mücadele etmelisiniz....”* şeklindedir (Allport, 2016, s.236).

Hristiyanların İslam coğrafyalarında yaşayanlara dair kalıp yargıların hemen hemen çoğu olumsuzdur. Çünkü gerek Türkiye gerek Ortadoğu'daki diğer ülkelere ziyaret gerçekleştiren batılı yazarlar yazılarında bu durumu gizleyememişlerdir. Oryantalistler doğu toplumlarına karşı olumsuz imge, ön yargılar ve nefretle oluşturulan kalıp yargılara sahip iken, Müslüman olduktan sonra bu kalıp yargıların değişmesi ve olumlu hale gelmesi dikkat çekicidir. Batılı yazarlar, Doğu toplumlarını öteki olarak gören, ortak bir kültürden beslendiği ve bu kültürün tarihsel süreç içerisinde yeni eklemelerle daha fazla bilgi edindiği söylenebilir. Tarihsel süreç boyunca Batı toplumlarında farklı biçimler alan İslamofobi ve Müslüman düşmanlığı da bu bağlamda değerlendirilebilir (Cihangir, 2021, s.9).

1.1.3.3. Ekonomik Kalıp Yargılar

Kaynaklar azaldığı zaman iç grup dış grubu daha fazla tehdit olarak görmeye başlar. Dış grup tehdit olarak görülmeye başlandığında dış gruba yönelik ayrımcılık, şiddet, dışlama davranışları sergilenir ve burada kalıp yargılar orantılı olarak artar. Avrupa ülkelerindeki vatandaşlarının, ekonomik sorunların ve işsizliklerine sebep olarak yabancı işçi çalıştırılmalarını görmeleri ve ön yargı ve düşmanlıklarını burada dış gruba yoğunlaştırmaları örnek verilebilir (Aronson, Wilson, Akert ve Gündüz, 2012 akt. Atalay, 2019, s.59).

1.1.3.4. Kültürel Kalıp Yargılar

Toplum birey ilişkisi nasıl birbirleri ile sürekli etkileşim içerisinde ise aynı şekilde birey ve kültür de etkileşim içerisinde. Kültür; cami, bina, köprü, han, hamam gibi maddi yapılar yanında inanç, değerler, gelenek ve görenek gibi manevi (soyut) yapıları barındıran zengin içerikli bir kavramdır (Cihangir, 2021, s.12). Geleneksel olarak tanımlanan rol kavramı içinde, bugün bile birçok toplumsal hayat içerisinde kadınların, işgücünün önemli bir parçası olmalarına rağmen erkeklere kıyasla daha az güce, statüye ve söz sahibi kaynaklara sahip olduğu görülmektedir. Erkeklerden daha az ücret alıyorlar ve organizasyonel hiyerarşide nadiren daha yüksek seviyelere ulaşıyorlar. Cinsiyete dayanan iş bölümü aynı zamanda tipik cinsiyet niteliklerini de yapılandırır. Toplumlardaki yaygın kanaat değişse de yine birçok toplumda erkeklere atfedilen görev kaynak sağlayan kişi, kadına atfedilen görev ise ev işleri ile uğraşan ve yemek yapan kişidir (Kite, 1996; Eagly vd., 2000; Johannesen-Schmidt ve Eagly, 2002 akt. Güldü ve Ersoy-Kart, 2009, s.102).

Şehirli olma bilinci, şehrinin kültürünü anlaması, kendini şehre ait görmesine, kendini güvende görmesine ve şehrin oluşumunda sorumluluk almasıdır (Kurt, 2012 akt. Kaldık, 2015, s.17). Şehrin kültürüne ait olma bilincinin, göçmenlerde yerleşmesi uzun zaman almaktadır. Göçmenlerin, kendi ülkelerinin kültürüne ait olan değer yargıları da beraberinde getirmektedirler. Bu da kendilerine ait olan kalıp yargılarını başka ülke veya şehirlere taşıyacağı düşünülebilir (Kaldık, 2015, s.17).

İnanca dair bazı öğretiler de kültür üzerinde de etkilidirler. Hristiyanlıkta çocuk günahkâr olarak dünyaya gelir ve vaftiz edilir. İslamiyet'te ise insan doğduğunda günahsız temiz ve fitrat üzeredir (Özalp, 2015, s.43). Yeme içme

kültürü sebebiyle, yabancılar bulundukları ülkede, genellikle kendi damak tadına uygun yer tercih etmeleri, kültürel kalıp yargıların davranış üzerinde etkili olmasına örnek sayılabilir.

1.1.3.5. Siyasal Kalıp Yargıların Oluşum ve Gelişimi

Sosyal ve ahlaki gelişim alanlarda ortak olarak incelendiği bu araştırmalar, çocukların sosyal ve ahlaki durumlarına ilişkin değerlendirmelerinin 4-5 yaşlarında başladığını bildirmektedir (Ağgöl, 2022, s.16). Çocuklarda kalıp yargıların oluşumu genelde 5-8 yaş itibarıyla oluşmaya başlar (Baran, 1995 akt. Ağgöl, 2022, s.16). Kalıpyargıların kimisi genç yaşta kimisi ise çocukluk döneminde belirginleşir. Kalıp yargılar değişimleri zor olduğundan, gruplar arasında bir takım sosyal gerilimler hatta çatışmalar ortaya çıktığı zaman, daha güçlü ve düşmanlık içeren tutuma sebep olurlar (Hogg ve Vaughan, 2010, s.34, akt. Kınılı ve Kınılı, 2020, s.59). Dolayısıyla kalıp yargıların ilköğretim ve ortaokulda oluşmaya başladığı ve ilk okul çağında bulunan çocuklarda kalıpyargıların bulunduğu söylenebilir

Kalıp yargıların oluşumunda, en önemli rolü üstlenen eğitim ve bu eğitim içeriğinde yer alan, tarih, sosyal bilgiler, din kültürü ve ahlak bilgisi, felsefe gibi derslerin aynı zamanda okul ortamının ve öğretmen kaynaklarının etkili olduğu görülmektedir. Bu dersler içerisinde tarih derslerinin Yunanların ve Ermenilere ait kalıp yargıları en çok beslediği, yapılan araştırma neticesinde görülmüştür. Benzer şekilde sosyal bilgiler derslerinin de bir takım etnik kalıp yargıları beslediği görülmüştür. Din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde de Hristiyan ve Musevilere, kısmen de olsa Ermenilere dair, kalıp yargıların oluşumunda etkili olduğu açığa çıkmıştır (Beştepe, 2021, s.61). Öğrenciler Suriyelilerle ilk defa sınıf ortamında karşılaştıklarını belirterek onlara dair “beleşçi” ve “nankör” kalıp yargılarına ulaşılmıştır. İşsizlik ekonomik sıkıntılar gibi yapısal sorunlara Suriye’lilerin sebep olduğu belirtmektedirler. Dolayısıyla devletin Suriyelilere daha fazla yardım ettiği düşünce ve kalıp yargıları kendisini göstermektedir (Kahraman ve Nizam, 2016 akt. Beştepe, 2021, s.63).

1.1.3.6. Siyasal Kalıp Yargıların İşlevi ve Etkisi

Snyder ve Main (1994) kalıp yargıların işlevlerini üç başlık altında incelemiştir: bilişsel işlev, benlik savunma işlevi ve sosyal işlev. Bilişsel işlev, kalıp

yargıların bilgiyi işleme dair süreçlerini kolaylaştıran kalıp yargıların yönü ile ilişkilidir. Tanıştığınız yeni bireylerin her birine dair kendisi hakkında şemalar oluşturma yerine, bu kişileri mevcut şemalardan yola çıkarak anlamlandırmak bilişsel yükü azaltır (Gilbert ve Hizon, 1991 akt. Aktan, Sakallı-Ugurlu, 2013. s.19). Benlik savunma işlevi, bireyin kalıp yargıları kullanma yoluyla kendi benliğini olumlaması ile bağlantılıdır. Tehditlerden korunmanın bir yolu da karşı gruptan insanları küçük görme ve onların onurunu küçümsemektir. Sosyal işlev, kalıp yargıları kullanarak bir bireyi kendi grubuyla özdeşleştirmedir. Grupta bazı ortak kalıp yargı inançlarının paylaşılması, üyelerin gruba olan bağlılığını artırabilir (Worschel ve Rothgerber, 1997; Aktan ve Sakallı-Ugurlu, 2013, s.19).

Kültürel farklılıkları kendi bakış açımız ile kategorize ederiz ve başkalarının kalıp yargılarıyla kendi kalıp yargılarımız çakıştığında kendi kalıp yargılarımıza göre değerlendirip sınıflandırırız. Fakat bu değerlendirmede farklı sınıflandırma sistemini fark edemeyiz. Bu bağlamda kalıp yargıların değer yargısı olarak kendi kendini üretmeye devam eder. Uyarıcıları basitleştirir ve sistematik hale getirme işlevine sahip olur. Dolayısıyla da iletişimi güçlendirir ve bilişsel algılar ile davranışsal uyumu kolaylaştırma hedefini gerçekleştirir. Toplumsal etkileşimleri verimli bir şekilde düzenlenmesine yardımcı olurlar (Kınlı ve Kınlı, 2020, s.58).

1.1.3.7. Siyasal Kalıp Yargıların Oluşumuna Katkıda Bulunan Faktörler

Etnik ve dini kimliğin şekillenmesinde en etkili faktörlerden biri hiç şüphesiz “ortak bir düşmanın” varlığı veya yaratılmasıdır. Pek çok Avrupa ülkesinde krizden kaynaklanan işsizliğin nedeni olarak “ötekiler” görülüyor. Bu nedenle milliyetçi partilerin oylarında artış var (Yanmış ve Kahraman, 2013, s.126). Gellner, grupların ve ulusların oluşumunda olumlu ve olumsuz iki faktörün etkisine özellikle vurgu yapıyor. Birincisi gönüllülük, aidiyet, irade, dayanışma içerisinde olmak gibi olumlu tarafı olan duygular, ikincisi ise bağlılık, korku, zorluk görme gibi olumsuz faktörlerdir. Sadece, bu iki faktörü bir araya getirmeyi başarabilenler, güçlü ve uzun ömürlü gruplardır (Gellner, 2012, s.86 akt. Yanmış ve Kahraman, 2013, s.126).

Etnik kalıp yargılar, bir bakıma grupların sosyal olarak paylaşılan temsilleridir. Gruplar arasındaki ilişkileri düzenler ve sürdürülmesine yardımcı olmaktadır. Etnik kalıp yargıların özü, farklı iktisadi, politik ve sosyal durumlara

bağlı olarak bazen düzen içerisinde seyreder bazen de köklü bir şekilde değişebilir (Kınlı ve Kınlı, 2020, s.60).

Türklerdeki “Yunan” kalıp yargılarına karşılık Yunanlardaki “Türk” kalıp yargıları “dost” ve “düşman”, “biz” ve “öteki” üzerine kurulduğu görülmektedir. Bu kalıp yargılar bir şekilde eğitim ve tarih bilgileriyle oluşturulmaktadır (Tutan, 2020b, s.133). Dolayısıyla bu siyasal kalıp yargıların oluşumunda en etkili faktörlerin eğitim ve tarihi kaynaklarda kendini gösteren dışlama, ötekileştirme ve düşmanlaştırma olduğu görülmektedir.

Aynı dine mensup olmalarına rağmen farklı mezheplere mensup gruplara yönelik ayrımcı söylemler de oldukça yaygındır (Çüçen Öke, 2018, s.32). Problemleri bir durum oluşturmaya da fark edilmesi zor olan, ima ve dolaylı anlatım şekliyle işleyen söylem ve davranışlar, ayrımcılık türleri içerisinde dikkat çekici olmasa da yok sayma, muhatap görmeme, acıma gibi tutumlar ile kendisini gösteren bu davranış türleri belki de en tehlikeli olanlarıdır (Çüçen Öke, 2018, s.30).

Toplumun kadınlardan ve erkeklerden sergilemesini beklediği farklı tutum ve davranışlara toplumsal cinsiyet kalıp yargıları adı verilmektedir. Kültürel farklılıklar olsa da cinsiyet kalıp yargılarındaki genel eğilim kadınların pasif, şefkatli, merhametli bakımla ilgilenen ve saf olduğu yönünde; Erkeklerin aktif ve güçlü olduğu söylenir (Dökmen, 2010, s.32 akt. Büyükalın, 2018, s.331).

Ayrımcılığın, yaygın önyargı ve kalıp yargılardan filizlenen bir tutum ve davranış olarak, hem ülkemizde hem de dünya üzerindeki farklı coğrafyalarda kökleşmiş olması, ayrımcılıkla mücadelenin ne kadar zor olduğunun en önemli göstergesidir (Göregenli, 2012, s.62 akt. Çüçen Öke, 2018, s.30).

1.2. Siyasal Kalıp Yargılara İlişkin Kuramsal Çerçeve

Bireyin toplum ile etkileşim içerisinde ortaya koyduğu davranışları sosyal psikoloji, bireyin zihninde olanın kognitif bir süreçte oluştuğunu belirten sosyal bilişsel teori, bireyin siyasal ilgilendiren tarafının siyasal psikoloji ve kişisel kimlik ile beraber toplumsal kimliğinin de bulunduğunu belirten sosyal kimlik teorisi kalıp yargıların incelenmesinde önemli kuramlar olduğu düşünülebilir.

1.2.1. Siyasal Psikoloji Teorisi

Siyasal psikoloji bireylerdeki siyasal davranışları incelemeye odaklansa da bunun toplumdaki ve başkalarının varlığındaki davranış olduğunu kabul etmektedir. Bu nedenle siyasal eylemlerin kökenlerini araştırdığı için politik bir ilgi alanı olsa da teorik yapısını sosyal psikolojiden almaktadır. Bireyin siyasal olan davranışlarını incelenmesine ve odaklanmasına rağmen, bu davranışın toplumda ve başkalarının varlığında meydana geldiğini tespit eder. Bireylerin psikolojik mekanizmaları bir araya geldiğinde toplumsal gerçeklikler yaratabilmektedir. Siyasal psikoloji açısından bakıldığında inançlar ve motivasyonlar rasyonel seçimlerin veya nesnel koşulların sonucu değildir. Motivasyonlar bilinçli olduğu gibi bilinçdışı kaynaklara da sahiptir. İnançların da çoğu zaman gerçekliğinden ziyade ağısal çarpıtmalardan etkilenmesi mümkündür. Bu sebeple inanç ve motivasyonları şekillendiren mekanizmaların ve insanların eylemlerinin nasıl oluştuğunun araştırılması önemlidir. Siyasal psikoloji disiplini, siyaset biliminin bıraktığı eksik tabloyu tamamlayacak araçları ve çerçeveleri geliştirmiştir (Erdoğan, 2015, s.36).

Siyasal psikoloji adını kullananlar, bu disiplinin temel amacının psikolojiyle aynı olması gerektiğini, yani genel kurallar bulmak amacıyla insan zihninin ve insan davranışlarının bilimsel olarak incelenmesi gerektiğini söylüyorlar (Tutan, 2020, s.463).

1.2.2. Sosyal Bilişsel Teori

Sosyal bilişsel teoriye göre öğrenme, uyarıcı tepki arasındaki ilişkiden ziyade zihinsel süreçleri de kapsayan kompleks bir sürecin sonucudur. Bu teoriye göre öğrenme, bireyin çevresinden edindiği ve zihinsel sürece dahil olan verilerin anlam yüklenmesidir. Dolayısıyla inceleme konusu olan bireyin, anlama, kavrama, düşünme ve değerlendirme gibi zihinsel süreçleri incelenmeden öğrenmenin niteliği tam olarak anlaşılamaz (Çırak, 2016 akt. Yıldız, 2014, s.149). Bundan dolayı sosyal bilişsel teorisyenler, bireyin davranışından ziyade zihinsel süreci ve bu süreçteki değişimleri incelemektedirler. Bu teorisyenler, öğrenmede, sonuçtan ziyade sürecin kendisini önemsedikleri söylenebilir (Yıldız, 2014, s.149).

Sosyal öğrenme kavramı, öğrenme eyleminin sosyal bağlamda kişisel, davranışsal ve tüm çevresel dinamik faktörlerin etkileşimi sonucu gerçekleştiğini belirtmektedir. İnsanların etkileşimi yoluyla; İnsanların model alma yöntemiyle ve gözlemleyerek birbirlerinden öğrenebilecekleri düşüncesi aslında Platon ve Aristoteles'e kadar uzanır. Eğitimin bireylere gözlem yapma, model alma ve davranışları en iyi modellerle bireylere sunma olanağı sağladığına inanırlar (Gürel, 2014, s. 102 akt. Tatlıoğlu, 2021, s.21).

Bandura'nın sosyal öğrenme teorisi, öğrenme işlevinin sosyal çevrede bağlamsal olarak etkileşim, gözlemleme ve taklit yoluyla oluşan bir süreç olduğu önermesine dayanmaktadır. Bandura bu noktada, insanın sosyalleşme sürecinde, öğrenme faktörünün önemli bir role sahip olduğu düşüncesinden yola çıkıyor ve bireylerin, başkalarının tecrübelerini gözlemleyerek, birçok şey öğrenebileceğini iddia ediyor (Bayrakçı, 2007, s.200 akt. Tatlıoğlu, 2021, s.22).

Bandura, öğrenmenin özellikle sosyal ortamda gerçekleştiğini belirtmektedir. Çocuklar için en önemli öğrenmenin başkalarının davranışlarını gözlemleme yoluyla gerçekleştiğine dikkat çekiyor. Bu şekilde öğrenme yalnızca davranışsal olarak değil aynı zamanda bilişsel olmaktadır. Davranış her zaman taklit üzerine değil, aynı zamanda sonuçlara da dayalıdır. Bu durum; çevre, birey ve davranış arasındaki etkileşimi ifade eder (Yavuz, 2014, s.27 akt. Tatlıoğlu, 2021, s.22).

1.2.3. Sosyal Psikoloji Teorisi

Sosyal psikolojide, insanlar kendilerini ve başkalarını nasıl algıladığı, davranışları açıklama biçimleri, tutumlarının oluşum biçimi, insan ilişkilerini, grubun davranış üzerindeki etkisini açıklamaya çalışan bilimsel bir çabayla araştıran, psikolojinin alt dalıdır. Sosyal psikologların odak noktasını, bireylerin arasındaki etkileşim veya grupların etkileşimlerinin toplumsal durumu etkilediği alanlardır (Taylor ve ark., 2007 akt. Güler, 2010, s.357).

Değer yargıları, tutumlar, görüşler, inançlar ve bu olguların değişimi, kalıp yargılar ve sosyal göstergeler, sosyal psikoloji alanındadır. Çünkü insanı başka kişilere, olaylara, eşyalara yönlendirir; Başkaları olmadan onların varlığından söz etmek mümkün değildir. Bütün bunlar kişiler arası iletişim sonucunda bireyin

zihninde canlanır ve başkalarının “hayalindeki” varlığıyla gelişir (Demirtaş Andaç, 2003, s.125).

Sosyal psikolojide kalıp yargı teorisi, medya araçlarının içeriklerinin araştırılmasında da kullanılır. Bu hususta Lipmann da sinemanın önemine vurgu yapmaktadır. Gazetelerin kelimelerle aktardığı kalıp yargıları TV ve sinemanın resimlerle bu işlevi gördüğünü belirtir. Her türlü ideoloji, dünya görüşü, bireylerin düşüncelerinin, kalıp yargılarının, oluşumunda ve aktarılmasında medya önemli bir araçtır (İmançer, 2004, s.131).

Kalıp yargılar sosyal psikoloji ekseninde bulunan önemli bir konudur. Buna rağmen literatürde doğrudan kalıp yargıları inceleme konusu olarak ele alan teoriler bulmak zordur. Önyargıları ve ayrımcılığı ele alan birçok teorik çalışma, kalıp yargıları, dış gruplara karşı düşmanlığın ve küçümsemenin kaynağı olan inanç sistemleri olarak görmektedir (Fiske, 2000; Hewstone, Rubin ve Willis, 2002; Spears, Oakes, Ellemers ve Haslam, 1997 akt. Aktan ve Sakalli-Ugurlu, 2013, s.16).

1.2.4. Sosyal Kimlik Teorisi

1970’lerin yarısında Henri Tajfel ve W. John Turner tarafından geliştirilen sosyal kimlik teorisi, sosyal psikoloji kuramı içerisinde olan, gruba üyeliği, grubun geçirdiği süreçleri ve grupların arasındaki ilişkileri ele alan bir teoridir (Argyle, 1992, s.92; Brehm ve Kassın, 1993, s.103; Hogg, 1996, s.88 akt. H. Andaç, 2003, s.124). Henri Tajfel ve John Turner, grupların oluşum süreçlerine ve sosyal algı gerçeklerine ilişkin çalışmaları, gruplar arası alana taşıyıp “sosyal kimlik” kavramını öne sürmüşlerdir (Wetherell, 1996, s.23 akt. Demirtaş Andaç, 2003, s.128).

Henri Tajfel ve John Turner tarafından zenginleştirilen sosyal kimlik kuramı, bireylerin grup üyeliklerine dair ilişkilerini ve etkileşimlerini ve bireyin sosyal kimliğinin inşa sürecini, sosyal kimlik, sosyal sınıflandırma, sosyal karşılaştırma ve sosyal özdeşleştirme kavramları üzerinden açıklar. Kurama dair bu kavramlar, kalıp yargı olgusunu açıklaması açısından önem arz etmektedir (Atalay, 2019, s.48).

Grupları anlamak ve bu gruplar arasındaki ilişkilerin birey üzerindeki bilişsel sürece dair katkılarının yanında bu ilişkilerin anlaşılması gerektiğini ifade etmişlerdir (Wetherell, 1996, s.26 akt. Demirtaş Andaç, 2003, s.129). Bu kuram, belirli bir sosyal gruba üye olma bilgilerine, buna yükledikleri anlamlara ve bu üyeliğe ilişkin

duygularına dayanarak, benlik kavramlarının bir parçası olan sosyal kimliklerini oluşturdıkları varsayımına dayanmaktadır (Mummendey ve Schreiber, 1983, s.390 akt. Demirtaş Andaç, 2003, s.129). Sosyal kimlik teorisine göre insanlar kendilerini genelde birey olarak değil, belirli olan sosyal sınıfların üyesi olarak tanımlar ve buna göre davranırlar. İnsanlar belli başlı toplumsal yapıların içerisinde kendilerinin ve diğer insanların durdukları yerleri tanımlamalarına yardımcı olurlar. İnsanlar benlik tanımlamalarını önemli görülen sosyal sınıflara üyeliklerinin bilinciyle ortaya koyarlar (Mlicki ve Ellemers, 1996, s.98 akt. Demirtaş Andaç, 2003, s.129).

Bireyler kendilerini üyesi olarak gördüğü sosyal grubu referans noktası olarak tanımlar. Kendilerini buna göre değerlendirir ve sınıflandırır (Turner, 1987, s.30 akt. Demirtaş Andaç, 2003, s.129). Bu sınıflandırma neticesinde referans noktası olan sosyal grupla kendilerini özdeşleştirir. Bu özdeşliğin sonucunda “sosyal kimlik” meydana gelir (Demirtaş Andaç, 2003, s.129). Bireyin çevresinde bulunan diğer sosyal gruplar, birey için kendi grubunu değerlendirme fırsatı sunar. Üyesi bulunduğu grubun konumu, iç ve dış grup karşılaştırması (sosyal karşılaştırma) ile belirlenir (Turner, 1975, s.30 akt. Demirtaş Andaç, 2003, s.130). İnsanlar olumlu görülen bir sosyal kimlik kazanma ve özgüvenlerini artırma amacıyla bu sosyal karşılaştırmayı yaparken, kendi gruplarını kayırmak, diğer grubu küçümseme eğilimi gösterirler ve bu süreç iç grup kayırmacılığı adını alır (Doosje ve Ellemers, 1997, s.70 akt. Demirtaş Andaç, 2003, s.130). Bireydeki sosyal kimliğin, olumlu veya olumsuz olması ait bulunduğu grubun subjektif tutumuna ve yapısına bağlıdır (Condor, 1990, s.245 ve Turner ve Brown, 1978, s.260 akt. Demirtaş Andaç, 2003, s.130).

1.3. Literatür Taraması

Bu kısımda yurtiçi ve yurtdışı literatür taraması yapılarak, kalıp yargı çalışmaları incelenmiştir. Burada, yapılan çalışmalarda ortaya çıkarılan bulgulara değinilmiştir. Bu alanda gelecekte yapılacak çalışmalarda, araştırmacılar için kapı aralayacak fikirler sunacaktır.

1.3.1. Yurtiçi Literatür Taraması

Demir, (2016), çalışmada, Aydın’ın İncirliova İlçesi’nde bulunan rastgele seçilmiş 8 ortaokulun yine rastgele seçilen 400 öğrencisi ile yürütülmüştür.

Öğrencilerin bazı yargıları en üst düzeyde kabul ettikleri, bazılarının ise en düşük düzeyde kabul ettikleri görülmüştür. Öğrencilerin çoğunlukla cevaplarına kaynak gösteremediği veya kulaktan dolma bilgi olduğunu ifade edilmiştir.

Atalay, (2019), araştırmada, Odak grup görüşmeleri ve açık uçlu soruların analiz edilmesi sonucunda, iç gruba dair olumlu kalıp yargılar, dış grupla ilişkilerde tehdit algısı, kalıp yargı ve önyargıların toplumsal uzlaşım ihlalleri vurgulanarak belirgin hale gelmesi, dış gruba karşı kültürel farklılıklar, kalıp yargı ve önyargıların, ahlaki ihlaller vurgu yapılarak belirginleşmesi, temas sonrası grup ilişkilerinin bireysel değişimi teması ortaya çıkmıştır.

Ağgöl, (2022), çalışmada, Ölçekler Mardin ili Kızıltepe ilçesinde bulunan ilkokul 4. sınıfa devam eden 448 öğrenciye uygulanmıştır. İlkokul öğrencileri; Öğrencinin cinsiyet, ırk, dil, din, mekân, meslek, özel gereksinimli bireyler, dersler, sosyoekonomik düzey ve bireysel farklılıklara ilişkin kalıp yargılara sahip olduğu görülmüştür. Nicel bulgulara ise öğrencilerin genel puanlarına göre kalıp yargı puanlarının daha düşük, ön yargı puanları daha yüksek olduğu belirtilmiştir.

Beştepe, (2021), araştırma grubunu Tokat ilinde yer alan 4 ortaöğretim kurumunda öğrenim gören 275 lise öğrencisi oluşturmuştur. Öğrencilerde, etnik, kültürel, ve dini kalıp yargılar görülmüştür. Ortaya çıkan kalıp yargıların kaynaklarını oluşturan etmenlerin, aile, sosyal çevre, medya ve eğitim olduğu belirtilmiştir.

Güleryüz, (2019), çalışmada, araştırmanın katılımcılarını Ankara ilinin Mamak ilçesinde yer alan iki farklı devlet okulunda 7. ve 8. sınıflarda öğrenim gören 12 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmanın sonucunda, önyargı, kalıp yargı ve ayrımcılığa maruz kalan öğrencilerin, özgüvenlerinin zedelendiği, akademik motivasyonlarının azaldığı, iç gruba karşı hoşgörülü bir yaklaşım dış gruba ise mesafeli bir yaklaşım geliştirildiği, eşitlik ve adalet arayışının bulunduğu tespit edilmiştir.

Meydaneri, (2006), araştırmada Kırıkkale şehir merkezinin farklı mahallelerinde, farklı sosyo-ekonomik statü ve eğitim düzeyindeki farklı meslek gruplarından, farklı kadınların yaşadığı kesitlerden örneklem alınan çalışma, geleneksel değerlerin kadınlar hakkında, kalıp yargılar oluşturduğunu ve toplum

tarafından kabul edilip benimsendiğini ortaya çıkarmış ve genel olarak toplumda din ve kültür bu değerleri pekiştireceği ortaya konulmuştur.

Güçlü, (2021), çalışmada, Gümüşhane Üniversitesi'nde öğrenim gören kız ve erkek öğrenciler arasından farklı coğrafi bölgelerden gelen (Karadeniz, Ege, Doğu, Marmara vb.) ve rastgele seçilmiş olan 25 öğrenci araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Bireyler arasındaki iletişimde ön yargı ve stereotiplerin büyük ölçüde olumsuz bir etki oluşturduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Shabsough, (2021), Türkiye ve Ürdün'deki alt ve orta düzey olmak üzere farklı pozisyonlarda çalışan 332 kadın üzerinde yürütülen çalışmada, bu ülkelerde kabullenilmiş kalıp yargıların kadınların sosyalleşme davranışlarını etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

İnceağaç, (2013), çalışmada, örneklem grubu Isparta illinden seçilmiş olan Kamile Gürkan İlköğretim Okulu, Nazmi Toker İlköğretim Okulu ve Zübeyde Hanım İlköğretim Okulu 7.sınıftaki öğrenciler ile yapılmıştır. Sonuçlar ışığında görsel sanatlar derslerinde öğrencilere bilgi verilmesinin öğrencilerin kalıp yargı kullanımını azaltmada olumlu etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Zunic, (2008), araştırmada, 1946 yılından 2005 yılına kadar yayımlanan Hırvat ders kitaplarının analizleri yer almaktadır. Çalışmanın belirtilen dönemlerinde Osmanlı imajının değiştiği görülmektedir. Fakat bu imajın yalnızca olumsuza doğru bir düşüş şeklinde olmadığı ve bir bağlamda düşüş farklı bağlamlarda ise olumluya doğru bir yükseliş olduğu bulgusu ortaya konulmuştur.

Şıvgın, (2015), çalışmada, Örneklem grubunu Kocaeli İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı, Darıca ve Gebze ilçelerinde bulunan 2 ilkokulun anasınıflarına devam sağlayan, 40'ı deney 40'ı da kontrol grubu olmak üzere 80 çocuk oluşturmuş. Deney ve kontrol grubundaki çocukların cinsiyet rollerine ilişkin algılarında benzerlikler bulunmuştur. Araştırmaya katılan çocukların tamamının erkek ve kadın görevlerini, mesleklerini, oyuncaklarını ve oyunlarını cinsiyete göre sınıflandırdıkları ve cinsiyet kalıp yargıları taşıdıkları ortaya çıktı.

Aktan, (2006), çalışmada, Örneklem grubunu Ankara ili, ilçesindeki 2 farklı okula devam eden yedinci ve sekizinci sınıf öğrencilerinden 321 katılımcı oluşturmuş. Bu araştırmadaki bulgular grupların arasındaki statü farkına yönelik

meşruluk algısının kalıp yargı içeriği ile ilgili önemli bir değişkene ulaşılmış. Guruplar arasındaki ayrımın meşru olarak değerlendirildiği durumda katılımcılar başarılı öğrencilere dair kıskançlık kalıp yargısı başarısız öğrencilere dair ataerkil kalıp yargı göstermişlerdir.

Ovalı, (2016), nitel araştırmada, 1998 ve 2005 öğretim programlarına göre hazırlanan toplam 12 sosyal bilgiler ders kitabı kalıp yargılar açısından incelenmiştir. Ders kitapları incelenirken sosyal bilgiler ders kitaplarındaki kalıp yargıları (metin-görsel) değerlendirmeye yönelik bir şema kullanılmıştır. Araştırmanın niceliksel boyutunda üniversitelerin eğitim fakültelerinde görev yapan dördüncü sınıf sosyal bilgiler öğretmen adaylarından sosyal bilgiler ders kitaplarındaki kalıp yargılara ilişkin görüşler alınmıştır. Nitel verilerden ise sosyal bilgiler ders kitaplarındaki metin ve görsellerin müfredat değişikliğiyle daha iyi hale geldiği tespit edilmiştir. Araştırmaya katılım sağlayan sosyal bilgiler öğretmen adayları ders kitaplarında yer alan metin ve görsellerle ilgili bazı sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Güney, (2012), araştırma, İstanbul'daki sekiz anaokuluna devam eden 28 kız ve 28 erkek olmak üzere toplam 56 çocuk ve ebeveynleriyle yapılmış. Araştırma sonucunda, oyuncak tercihleri cinsiyetlerine uygun olan çocukların kendileriyle aynı cinsiyette olan ebeveynlerinden algıladıkları kalıp yargısal beklentilerin kalıp yargısal olmayanlardan daha fazla rastlanmıştır.

Kırıkçı, (2017), çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan araştırmanın yapıldığı zamana kadar, sosyal bilgiler ve sosyal bilgiler alanında yürütülmüş derslere dair ders kitaplarında, doğu-batı bağlamındaki "öteki" olgusuna yönelik dil/üslup, imge ve kalıp yargılar incelenmiştir.

1.3.2. Yurtdışı Literatür Taraması

Nelson, T. D., (2016), bu çalışmada, önyargı, kalıp yargılar, ayrımcılık ve tehditler gibi psikososyal unsurları kavramsal ve teorik olarak, bireysel ve toplumsal olarak tarihsel bir temelde açıklayarak, bunların sebepleri, sonuçları ve önlemlerine odaklanıyor.

McLaren, L. M., (2003), makalede, Avrupa'dan göç örnekleriyle, sembolik tehdit ile gerçekçi tehdit arasında ayrım yapan bir ölçek oluşturularak ve tehdit algısı önyargı, kalıp yargılar ve ayrımcılık bağlamında ele alınarak iç grup oluşumundan

dış gruba atfedilen tehdit algısı ortaya konulmakta ve tehdit algısının önyargı, kalıp yargılar ve ayrımcılık faktörlerinden kaynaklandığı sonucuna varılmıştır.

Miller, Lurye, Zosuls ve Ruble, (2009), çalışmada, ABD’de 3-10 yaş arası 256 çocuk üzerinde yapılan bir araştırmada, kız ve erkek çocukların cinsiyetlerini açık uçlu olarak belirlediler ve verilen cevaplar kodlanıp analiz edilmiştir. Analiz sonucunda kız çocukların ve daha büyük yaştaki çocukların kalıp yargı oranlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiş. Çocuklarda, kız cinsiyeti tanımlamalarında görünüşle ilgili kalıp yargılarının, erkek cinsiyeti tanımlamalarına göre daha yaygın olduğu, aktivite/özellik kalıp yargılarında ise çocukların, erkek cinsiyeti tanımlamalarında daha yaygın olduğu görülmüştür.

Stoddart ve Turiel, (1985), araştırmada, çocuk ve ergenlerde (5-13 yaş arası) cinsiyet farklılaşması kavramları ve alana özgü sosyal yargıları incelenmiştir. Psikoloji literatüründe en fazla çalışılan kalıp yargı türlerinden biri olan cinsiyet rolleri ve algıları üzerine yapılan ilk çalışmalarda, cinsiyet kategorizasyonunun ve cinsiyetlere uygun özellik ve eylemlerin sınıflandırılmasının sabit olduğunu anlayışı çerçevesinde şekillenmiştir.

Kleinpenning ve Hagendoorn, (1991), yapılan çalışmada, ortaokul öğrencilerinden oluşan bir denek grubuna ilişkin kalıp yargılar, bir sıfat listesi kullanılarak beş farklı etnik gruba (Yahudiler, Surinamlılar, İspanyollar, Türkler, Güneyliler) yönelik olarak belirlenmiştir. Bir sonraki safhada, bir grup öğrenciden, bir önceki aşamada belirlenen 13 özelliğin o gruptaki bireyleri üç farklı gruplararası temas biçiminde (komşu, sınıf arkadaşı, eş) ne ölçüde tanımladığını yazmaları istenmiştir. Çalışma sonucunda bağlamsal kalıp yargıların, yani muayyen bir duruma ilişkin kalıp yargıların, gruplar arası temasın değerlendirilmesinde genel kalıp yargılardan daha iyi bir tahmin sağladığı tespit edilmiştir. Farklı bağlamlarda, grubun farklı özellikleri kendini göstermiştir.

Peretti ve Sydney (1984), 2-3 yaş aralığında 75 i kız, 75 i erkek olan 150 çocuk ve onların ebeveynleri ile bir çalışma yapmış, burada anne babaların çocuklarının cinsiyetine uygun oyuncak seçimi kalıp yargılarının, çocukların cinsiyetine uygun oyuncak seçimleri üzerindeki etkisine bakmışlardır. Elde edilen sonuçlarda anne babalar çocuklarının cinsiyetine uygun olacak türde oyuncaklar

almayı seçtiklerini ve bu sayede çocukların kendi cinsiyetlerine uygun olarak gelişim göstermelerine katkıda bulunduklarını ifade etmişlerdir. İlk zamanlardan başlayarak çocuklarının cinsiyetine uygun oyuncak alan bu anne babaların birçoğunun çocukları karşı cinsin oyuncakını istese dahi bunu reddettikleri anlaşılmış olup anne babaların oyuncak seçimleri ile çocukların bir ay boyunca incelenen oyuncak seçimleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Sözü edilen çalışma ile Eisenberg ve arkadaşlarının (1996) olumlu sosyal davranış ve yaş farkları arasındaki ilişkisinin meta analizini yaptıkları araştırmanın bulgularının birbiri ile benzer olduğu görülmektedir. Bu çalışmada Eisenberg okul öncesi 3-6 yaş, çocukluk 7-12 yaş, erken ergenlik 13-15 yaş, geç ergenlik 16-18 yaşa bağlı olarak olumlu sosyal davranış değişimlerini incelemiş ve olumlu sosyal davranışların çoğunlukla yaşla beraber arttığı sonucunu elde etmiştir. Erken ergenlik döneminde yaş değişkenine göre, ben merkezci olumlu sosyal davranıştan, diğerleri odaklı olumlu sosyal davranışa doğru belirgin bir artışın olduğu düşünülmektedir.

Lorenz (2021), bir çalışmada ırksal ve etnik köken bakımından azınlık statüsünde olan öğrencilerin ayrımcılığına neden olabilecek süreçleri araştırmayı hedeflemiş ve öğretmenler arasındaki kalıp yargıları inceleyerek bu yargıların etnik azınlık okullarına başlayanlar açısından başarı beklentisinde taraflılığa yol açıp açmadıklarını ve birinci sınıfın sonunda etnik başarı boşluklarında payı olup olmadığını araştırmıştır. Çalışmanın neticesinde etnik azınlık öğrencilerinin başarıyla ilgili nitelikleri ve etnik başarı boşlukları noktasında öğretmenlerin farklı kalıp yargıları içselleştirdiği görülmüştür. Bununla birlikte daha negatif yaklaşımlara sahip öğretmenler etnik azınlık öğrencilerinden birinci sınıfın başında matematik ve okuma başarılarında daha düşük başarılar beklediklerini belirtmişlerdir. Ancak araştırmacılar istatistiksel olarak birinci sınıf boyunca öğrencilerin matematik ve okuma becerilerinin gelişmesinde öğretmen kalıp yargılarının etnik farklılıklar üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı sonucuna varmışlardır.

Bir Alman üniversite topluluğunda Hoffman ve Musch (2019) tarafından kadın liderlere dair önyargının yaygınlığı araştırılmıştır. Araştırma neticesinde katılımcıların cinsiyeti ile soru sorma tekniği arasındaki ilişkinin ortaya koyduğu gibi yanıtların sosyal istenirlik tarafından daha önyargılı olduğu ve erkeklerin kadın

liderlere karşı daha ön yargılı olduğu buna karşın kadınların kadın liderlere karşı daha az önyargı gösterdiği gözlenmiştir.

Irksal gerginliklerin oldukça fazla olduğu bir ülke olan Endonezya’da Brown, Tam ve Aboud (2018) tarafından küçük çocuklardaki yüksek statülü (Çinli) ve düşük statülü (Papualı) dış gruplara yönelik etnik önyargıları azaltmak amacıyla hikâye okuma çalışması yapılmıştır.

Çalışma iki aşama şeklinde gerçekleştirilmiş olup, birinci aşamada 2 gün boyunca çocuklara etnik gruplar arası dostluklara dair iki hikâye okunmuştur. Okuma çalışmasının çok az etkili olduğu ya da hiç etki göstermediği yapılan analizler sonucunda ortaya çıkmıştır. Daha sonra ikinci aşamada etnik gruplar arası arkadaşlıklara dair beş farklı hikâye okunmuş, her biri beş haftalık süre zarfında iki defa okunmuş ve hikâyelerin vermek istediği mesajlara dair tartışmalar yapılarak gelişmiş bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma neticesinde de çocukların ırksal önyargı düzeylerinde bir düşüş olmadığı saptanmıştır. Bu durum etnik dış gruplar için erken yaşlardan itibaren ne kadar güçlü ırksal ön yargıların oluştuğunu ve bunların değiştirilmesinin hiç kolay olmadığını erken çocukluk eğitim araştırmalarında çocuklardaki ön yargı düzeyini düşürmeye daha fazla önem verilmesinin gerekliliğini ortaya koymuştur.

Brown, Ali, Stone ve Jewell (2017) tarafından ABD’ de yapılan bir incelemede ilkokuldaki çocuklarda Arap Müslümanlara karşı ön yargı ve klişe fikirlerin saptanması hedeflenmiştir. Çalışmaya 6 çok etnikli öğrenci katılım sağlamıştır. Göçmen ailelerle ilgili hadiselerin okunduğu ve soruların sorulduğu çocuklardan elde edilen verilere göre, Arap Müslüman kadınların ezildiğinin düşünüldüğü ve Arap Müslüman erkeklerin düşman, Amerikan karşıtı olarak görüldükleri belirlenmiştir. Bununla birlikte çocuklarda gruplar arası duygusal yaklaşımlar da araştırılmış olup, İslam’a ve Arap Müslümanlara aşinalığı bulunan çocukların Arap Müslümanlara karşı daha pozitif yaklaşımlar sergilediği gözlenmiştir.

Lineweaver, Roy ve Horth (2017), çocuklarda yaşlı bireylere karşı kalıp yargıların gelişimini araştırmışlardır. Yaşlılara ilişkin kalıp yargıları ölçen bir derecelendirme anketi birinci, dördüncü, beşinci ve sekizinci sınıfta okuyan çocuklar

tarafından doldurulmuş ve elde edilen sonuçlar, çocuklarda yaşlı yetişkinlere karşı daha çok pozitif yönde kalıp yargıların bulunduğunu ortaya koymuştur. Daha küçük yaşlardaki çocukların, daha büyük yetişkinlere ilişkin tutumunun daha büyük çocuklara göre daha pozitif fakat daha klişe yollarla tanımlandığı belirlenmiştir. Daha büyük çocukların fikirleri küçük çocuklara göre akranları ve anne babaları ile daha yakından ilişkili olarak görülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre çocuklarda yaşlı yetişkinlere yönelik kalıp yargıların meydana gelmesinde etkili olan unsurlar aynı zamanda çocuklarda sosyal ve bilişsel düzeyde de etkili olmaktadır.

Stathi, Cameron, Hartley ve Bradford (2014) hayali bir karakter ile çocukların ön yargılarını azaltıp azaltamayacaklarını saptamak üzere bir araştırma yapmışlardır. Çocuklar deney grubu ve kontrol grubu şeklinde ayrıldıktan sonra deney grubunda yer alan beyaz çocuklar üç hafta boyunca farklı etnik kökene sahip (Asyalı) bir çocukla arkadaş olduklarını hayal etmişlerdir. Çalışmanın sonunda deney ve kontrol grubu kıyaslandığında deney grubundaki hayali arkadaşlıkta bulunan çocukların kontrol grubundaki çocuklara oranla farklı etnik kökene sahip insanlara dair daha pozitif yaklaşımlarda bulunduğu tespit edilmiştir.

Greenleaf, Martin ve Rhea (2012), üniversite öğrencilerinin gençlik obezitesine ilişkin inançlarını, okulların ve beden eğitimi derslerinin obezite ile mücadeledeki rollerini ve aşırı kilolu gençlerle çalışmak için aldıkları eğitimi incelemek üzere bir çalışma yapmışlardır. Çalışmaya 18-45 yaş aralığında ve ABD'nin güneyinde yer alan üç farklı üniversitede okuyan bireyler katılım sağlamıştır.

Sonuçlar incelendiğinde fazla kilolu bireylere ilişkin kalıp yargılara sahip olan katılımcılar, çocukluk çağı obezitesinin tedavi edilmesi gerektiğine daha çok inanmakta ve beden eğitimi öğretmenleri tarafından anne babalara çocukluk obezitesine dair bir bilinç kazandırılması aynı zamanda onlara eğitim vererek rol model olması gerektiği ve beden eğitimi derslerinin ömür boyu zinde olmaya odaklanması gerektiğini belirtmişlerdir.

Augoustinos ve Rosewarne (2010) tarafından yapılan bir çalışmada kalıp yargısal bilgi ve bireysel inançlar arasındaki ayrımın, küçük çocuklarda ırksal önyargının erken gelişimi üzerindeki etkisi incelenmiştir. 5-6 ve 8-9 yaş gruplarında

110 Güney Avustralyalı çocuğun beyaz ve siyah uyaranlara gösterdiği tepkiler gözlemlenmiş ve her iki yaş grubundaki çocukların siyah ve beyaz ten rengine ilişkin kültürel kalıp yargılar ile ilgili bilgi sahibi olduğu saptanmıştır. Siyah ten için negatif sıfatlar pozitif sıfatlardan daha güçlü olarak kabul görmüştür. 5-6 yaş grubunda siyah tene sahip bireyler için kalıp yargılar ve kişisel inanç bilgisi büyük oranda uyumluluk göstermiştir. 8-9 yaş grubu çocukların ise yaygın kültürel kalıp yargılara dair bilgilerinden ayrılan kişisel inançları bildirme, yani negatif sıfatları kalıp yargı bilgisi olarak onaylama ihtimalleri daha yüksek düzeyde görülmüştür.

Bigler ve Liben (1993), tarafından Avrupa-Amerikalı çocukların ırkla ilgili bilgileri işlemelerinde bilişsel beceri ve ırksal kalıp yargıların rolünü saptamak amacıyla 4-9 yaşları arasındaki 75 Avrupa-Amerikalı çocuktan, kültürel ırksal klişelerle tutarlı ya da tutarsız olan hikayeleri hatırlamaları istenmiştir. Altı özellik hikayesinde, bir Avrupa-Amerikalı olan ana karakter, hem bir Avrupa-Amerikalı hem de bir Afrikalı-Amerikalı çocukla karşılaşmaktadır. Olumsuz bir özellik ya Afro-Amerikalıya (kalıp yargısal hikâye) veya Avrupa-Amerikalı çocuğa (karşıt kalıp yargısal hikâye) yüklenmiştir. Altı sosyal ilişki hikayesinde ana karakterler, ya ırklar arası (kalıplara dayalı) veya ırklar arası (karşıt- kalıplara aykırı) olarak betimlenen arkadaşlar, komşular ya da evli çiftlerle etkileşime girmiştir. Deneklerin ırksal kalıp yargıları ve sınıflandırma becerilerini (uyaranları birden fazla boyut boyunca sıralama yeteneği) değerlendirmek amacıyla bireysel farklılık ölçütlerinden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre çocukların kalıp yargı içermeyen hikayelerdeki kahramanları daha iyi anımsadıkları ve bu kahramanları sınıflandırmada daha fazla başarı gösterdikleri belirtilmiştir.

Yurt dışında yapılan çalışmalara bakıldığında kalıp yargılar ve ön yargılara ilişkin çeşitli yaş grupları ve konularda araştırmalar yapıldığı görülmüştür. Çocuklarla yapılan araştırmalarda yoğun şekilde toplumsal cinsiyet rollerine odaklanılmıştır. Üzerinde fazlaca durulan bir diğer konu ise etnisitedir. Özellikle ABD gibi farklı etnik gruplardan meydana gelen toplumlarda çocukların bu farklı etnik ve ırktan insanlara hakkındaki ön yargıları ve kalıp yargıları araştırılmıştır. Çocukların fiziksel özellikleri ve algılama biçimleri de araştırma konusu olarak pek

çok araştırmacı tarafından irdelenmiştir. Çocuklar ile yapılan bu araştırmalar, çocukların erken yaşlardan itibaren farklı konularda kalıp yargı ve ön yargılara sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Birtakım çalışmalarda ise araştırmacılar hikâye okuma, video izleme ve hayali karakter yaratma gibi farklı metotlar kullanarak çocuklarda kalıp yargı ve ön yargıları azaltmaya çalışmışlardır. Yapılan bu araştırmaların tümü günlük hayatımızda kalıp yargı ve ön yargıların rolünü göstermektedir.

2. EĞİTİM SÜRECİNDE KALIP YARGILAR

2.1. Eğitimde Kalıp Yargılar

Kalıp yargılar, çok erken yaşlardan itibaren oluşur. Grupları tanımadan evvel gruba dair kalıp yargılar hakkında fikir edinilir (Diğer araştırmalarda bazı kalıp yargıların 10 yaşından sonra belirgin hale geldiğini ortaya koymaktadır) (Rutland, 1999 akt. Atalay, 2019, s.53). Dolayısıyla, kalıp yargıların ilkökul ve ortaokul döneminde oluşmaya ve gelişim göstermeye başladığı söylenebilir.

Ortaöğretim ve yükseköğretimde kalıp yargıları oluşturan en önemli unsurlardan biri de tarih dersleri olmaktadır. Tarih öğretiminde artık dünya tarihinin öğretilmesine ihtiyaç kalmamışken, ulusal tarihe ağırlık verilmiştir. Kısa sürede tarih kitaplarında kutuplaşma, yani “iyi ve asil” düşmanlarımız ile “kötü ve ahlaksız” düşmanlarımız arasında bir ayrım hakim olmaya başladı. 1886 gibi erken bir tarihte Jens L. Christense tarih öğretmenin tek sonucu milli kibir olduğunu ifade etmiştir (Jacobmeyer, 1990 akt. Zunic, 2008, s.16). Ancak Birinci Dünya Savaşı ders kitabı araştırmalarına ivme kazandırdı. Öğretmenler ve politikacılar tarafından ders kitaplarında bulunan önyargılara ve kalıp yargılara karşı eleştiriler ortaya konmuştur. Ders kitaplarını yöneten ilk bağımsız örgüt, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra kurulan Vöreningen Norden’di (Pingel, 2004, s.5). Bu örgüt, 1920’de İskandinav ülkelerinden komşu ülkelerle ilgili önyargılı açıklamaları ders kitaplarından çıkarmalarını istedi. On yıl sonra, Milletler Cemiyeti’nin Uluslararası Düşünsel İşbirliği Komitesi bünyesinde büyük bir eğitimsel akademik proje başlatıldı. Projenin amacı ders kitaplarındaki taraflı ve hatalı metinleri düzelterek gelecekte “öteki” olan ülkelerle ilgili temel yanlış anlamaların önüne geçmekti (Koren, 2007 akt. Zunic, 2008, s.16).

Kalıp yargıların oluşmasında, büyük rol oynayan ve de aynı zamanda kalıp yargıların bozulmasını sağlayan, tarih dersi için bu minvalde birtakım çalışmalar ortaya konulmuştur. Bu çalışmalardan biri Milletler Cemiyeti tarafından icra edilmiştir. Ezeli düşmanlıkların oluşturulmasının önüne geçilmesi ve yerini barışın alması için, 1919 yılında, Milletler Cemiyetine bağlı “Cooperation Intellectuelle” isimli komisyon oluşturulup, 1945 yılında bu komisyon görevi Birleşmiş Milletlere bağlı bir birim olan UNESCO’ya devretmiştir. Türkiye’de barışçı tarih yazımı ise II.

Maarif şurasında dile getirilse de bazı kesimler tarafından eleştirel yaklaşımıştır (MEB, 1991, s.224 akt. Şimşek ve Alaslan, 2014, s.179). 1946 yılında Türkiye, UNESCO sözleşmesini imzalamış, Türkiye'nin katıldığı bu toplantılarda “milliyetçi” tarih yazımı yerine, “vatanseverlik” çerçevesinde ele alınması gerektiği tavsiye edilmiştir (Şimşek ve Alaslan, 2014, s.179).

İslam coğrafyasındaki Müslümanların, Batı kültürüne yönelik algıların incelendiği araştırmada Kuveyt, Suudi Arabistan, Endonezya, Lübnan, İran, Türkiye, Fas, Pakistan ve Ürdün gibi ülkelerin dahil edildiği bir araştırma içerisinde katılımcıların çoğunluğu kültürlerin, değerlerin Batı kültürüne ait olduğuna inanıyor. Batı toplumlarının yaşam tarzları, özellikle filmlerdeki çıplaklık ve uygunsuz giyim tarzının, tarz, alkol tüketimi, yaşlılara saygı gösterilmemesi gibi faktörler yoluyla toplumlarının yerel değerlerini olumsuz yönde etkilediği düşünülmektedir. Katılımcılar, batılı milletler tarafından, Arap ve İslam kültürüne saygı duyulmadığını ve adil bir yaklaşımlarının olmadığını düşünmektedirler (Gallup Poll, 2002 akt. Yılmaz ve Yiğit, 2010, s.322).

2.1.1. Okul Öncesinde Kalıp Yargılar

Doğumdan önce başlayan, doğuma ve ölüme kadar süren bilişsel, fiziksel ve sosyal değişimlerin tamamı gelişim olarak adlandırılmaktadır. Ancak yalnızca nicel verilerle açıklanamayan gelişim, aynı zamanda bu değişimler arasındaki bariz bağlantıları da içermekte ve bu yönüyle pek çok fonksiyonu birbirine bağlayan oldukça komplike bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla bu ilişki ağları her gelişim evresinin bir sonraki üzerinde etkili olmasına yol açmaktadır (Yavuzer, 2002, s.27). Devamlı olarak yeni davranışlar kazanma ve bunları öncekilerle bütünleştirme gelişmenin kendini gösterme şeklidir (Poyraz ve Dere, 2001, s.23).

Cinsiyet ve ırk gibi özellikler önyargı geliştirmede belirleyici olmaktadır. Çocuklarda toplumsal düzeyde sınıflandırma yönelimi neticesinde, erken çocukluk çağında ırksal önyargılar gelişim göstermekle birlikte ırkçı kalıp yargılara dair bilgileri kendi davranışlarına dönüştürmeye başlamaları erken çocukluk çağında ortaya çıkmakta ve somut işlemler döneminde hız kazanmaktadır. Azınlık statüsündeki grupların çocukları 7-8 yaşlarında çoğunluk statüsündeki grubun

çocukları ile kendileri arasında farklılık olduğunu kavrayabilmekte ve çoğunlukla kendi alt gruplarını tercih etmektedirler (Bee ve Boyd, 2009, s.557).

Ayrımcılık öğrenilebilir ve öğretilbilir bir durumdur. Ramsey’e (2018, s.4) göre çocuklar sınıf arkadaşlarını dışlamanın makul bir davranış olduğunu erken dönemlerden itibaren öğrenirler. Ancak hayat tecrübemize dair kavrayışımızı daha derine odaklamak, çok yönlü bir birikime sahip olmak, yeni ihtimallere hazır bulunmak ve topluluklar ile iletişime geçmek gibi davranışları gerek toplum içerisinde gerekse okul tarzı öğrenme ile edinebiliriz. Dolayısıyla ayrımcılık öğrenilen ve öğretilen bir tutum olduğu gibi bunu azaltmaya ilişkin adımlar da öğrenilen ve öğretilen davranışlar olma özelliği taşımakta ve bu durum ayrımcılığın azaltılması adına umut vadetmektedir (Ramsey, 2018, s.5).

“Adalet” algısı da erken çocukluk çağında pozitif sosyal fiillere açıklık getirmede önemli bir faktör olarak rol almaktadır. Sloane, Baillargeon ve Premack (2012 akt. Erzi, 2016) 19 ve 21 aylık bebeklerle iki çalışma yapmış ve adaletsiz biçimde ödül dağıtımını gerçekleştirdiğinde iki yaş grubundaki bebeklerin daha uzun süre boyunca dikkat ettiklerini gözlemlemişlerdir. Bu durumda 19 ve 21 aylık bebeklerin ödül dağıtımında adil bir tutum sergilenmesi yönünde beklenti içerisinde oldukları söylenebilir (Sloane, Baillargeon ve Premack 2012 akt. Erzi, 2016, s.17).

Karmaşık olan toplumsal yaşamı daha sade bir hale getirmek, çevreyi düzenleyip kolaylaştırmak için yetişkinler bir tür sınıflandırma yaparlar. Whitley ve Kite (2010, s.279) tıpkı yetişkin bireylerin diğer insanları ve cisimleri baskın niteliklerine göre sınıflaması gibi çocukların da aynı sebeplerden ötürü ve aynı şekillerde bu sınıflamayı yaptığını belirtirler hatta çocuklarda bilişsel düzeyde gelişim henüz daha geride olduğundan çevreyi daha kolay ve anlaşılır hale getirmeye bizden daha fazla ihtiyaç duymaktadırlar. Küçük çocuklardaki kalıp yargılar iyi-kötü şeklindeki oldukça genel sınıflandırmalardan meydana gelir ancak toplumsal düzeyde gelişme ve bilinç kazanma ile birlikte daha detaylı ölçümler yapabilirler (Bee ve Boyd, 2009, s.657).

Çocuklarda doğuştan cinsiyet organlarının normal olması ve hormonlarının cinsiyetlerine uygun şekilde salgılanması önem arz etmektedir. Çünkü biyolojik olarak uygun bir gelişim, uygun bir cinsel kimliğin ön koşuludur. Çocuklarda yapısal

olarak mevcut bulunan bu cinsel özellikler onların kendi cinsiyetine uygun bir biçimde desteklendiği takdirde cinsiyet kimliği de sağlıklı bir gelişim gösterecektir (Cirhinlioğlu, 2001, s.147). Çocuklar iki yaşından önce çevrelerini kadın ve erkek olarak sınıflarlar. Evde veya kreşte gözlemledikleri tutum ve davranışlarla paralel olacak şekilde birtakım davranışları kadın ya da erkek şeklinde tasvir ederler (Haffner, 2007, s.46). Genelde anne babalar tarafından kız bebeklere mutfak malzemeleri, oyuncak bebek veya aksesuar gibi oyuncaklar alınırken erkek bebeklere top ve araba gibi oyuncaklar alınır (Haffner, 2007, s.47). Çocuklarda 3-4 yaşlarında cinsiyet kimliği oluşmuş ve kendi cinsiyetlerini söylemeyi öğrenmişlerdir ancak onlar için cinsiyet henüz kalıcı bir özelliğe sahip değildir. 3-6 yaş aralığında kız çocuklarının annelerini taklit etmesi ve onun eşyalarını kullanması, erkek çocuklarının ise aynı şekilde babalarının davranışlarını taklit etmesi cinsel kimlik gelişiminin doğal bir neticesi olduğundan normal karşılanmalıdır (Tuzcuoğlu ve Tuzcuoğlu, 2006, s.23). 5-6 yaşlarından itibaren cinsiyet kimliği tam anlamıyla kazanıldığından artık cinsiyet de çocuklar için değişmeyen bir özellik olarak düşünölmeye başlanır (Dökmen, 2006, s.15).

Çocukluk çağında meydana gelen ön yargı ve kalıp yargılar yaşamın ilerleyen yıllarında da etkisini gösterebilmektedir. Yetişkin bireyler olduklarında, çocukların sahip oldukları bu kalıp yargı ve ön yargıları onların düşünme biçimleri, hayata bakış açıları ve tercihleri üzerinde etkin bir rol oynayabilmektedir. Okul öncesi dönemde anne baba örnek alınarak çocuklarda kalıp yargı ve ön yargılar geliştiği gözlenmiştir (Özdemir, 2006 akt. Ağgöl, 2022, s.4).

2.1.2. İlkokulda Kalıp Yargılar

Yetişkin bireyler çevrelerini daha kolay anlamak ve içinde bulundukları karışıklığı ortadan kaldırmak amacıyla zihinsel kategoriler inşa ederler (Uslu, 2019, s.15). Aynı nedenlerden ötürü çocuklar da bu sınıflandırmayı yapma ihtiyacı hissederler. Çocuklar ailelerinden, arkadaşlarından, okullarından ve içinde yaşadıkları toplumun kültür ve değerlerinden elde ettikleri gözlem ve tecrübelerle kendi kalıp yargılarını meydana getirirler. Onların oluşturdukları bu kalıp yargılar çoğunlukla iyi-kötü ve güzel-çirkin şeklindeki ayrımlardan meydana gelir. Bilişsel

becerileri gelişim gösterdikçe onlar da daha detaylı ölçümlmeler yapmaya başlarlar (White ve Kite, 2010; Bee ve Boyd, 2009 akt. Uslu, 2019, s.43).

Çocuklarla yapılan araştırmalar onların sahip olduğu ön yargı ve kalıp yargıları ortaya çıkarmıştır. Çoğunlukla okul öncesi ve ilkokul çağındaki çocuklarla yapılmış olan bu araştırmalar, özellikle de çocuklardaki cinsiyet rolleri ve derslere ilişkin ön yargıları saptamıştır. Pek çok araştırma yapılmış olmasına karşın çocuklarda kalıp yargı ve ön yargılar hakkındaki çalışmaların kapsamı çoğunlukla dar olmuştur (Ağgöl, 2022, s.14).

Çocukların okuduğu kitaplar, izlediği filmler, televizyon programları, iletişim kurdukları ve oyun oynadıkları bilgisayar yazılımları açıktan veya örtük şekilde ırkçı ve cinsiyetçi kalıp yargıları çocukların hafızasına empoze edebileceğinden ötürü kitle iletişim araçları kalıp yargıların pekişmesinde oldukça önemli bir yere sahiptir (Baron ve Byrne, 2000, s.222).

Aynı durum yetişkinler için de pek farklı değildir. “Günümüze gelinceye kadar, azınlık ırklardan ve etnik kökenlerden gelen kişiler filmlerde ve televizyonda pek yer alamamış, alanlar ise genellikle düşük düzeyli ya da güldürücü roller alabilmişlerdir”. Günümüzde ise yeni medya araçları başta olmak üzere iletişim ağları kalıp yargıların son derece hızlı ve etkili şekilde yayılmasını sağlamaktadır (Baron ve Byrne, 2000, s.223).

Ağgöl’ün (2022), sınıf öğretmenlerinin deneyim ve tecrübelerinden yola çıkarak, ilkokul öğrencileri üzerine yaptığı çalışmada, ilkokul öğrencilerinde bazı kalıp yargıların görüldüğünü belirtmektedir. Bu kalıp yargıları, etnisite/ırk, dil, din, yerler, meslek grupları, özel gereksinimi bulunan bireyler, dersler, sosyal ekonomik düzey ve kişisel farklılıklar oluşturmaktadır (Ağgöl, 2022, s.69). Cinsiyete dair kalıp yargıları, renkler, karakter, mesleki beceri konularında iken etnik veya ırksal kalıp yargılar söz konusu olduğunda diğer etnik unsurları veya grupları dış görünüşlerine dair bazı kalıp yargılar taşıdığı görülmektedir. Dillere dair kalıp yargılarında ise zorluk ve tını ön plana çıkmaktadır (Ağgöl, 2022, s.70). Farklı dinlere mensup bireylere karşı kalıp yargılar ise başka dine mensup olanları dine ait görmeme üzerinedir. Farklı diğer yerlerde yaşayan insanlara dair kalıp yargıların ise karakter mizaç ve hijyenle alakalıdır. Belli başlı bazı meslek gruplarına dair cinsiyet kalıp

yargıları da taşıdığı öğretmenler tarafından dile getirilmiştir. Özel gereksinimli kişilere karşı da bazı beceri ve zekaya dair kalıp yargılar bulunmaktadır (Ağgöl, 2022, s.72). Sosyoekonomik gruplara ilişkin kalıp yargılar ise daha çok tüketim alışkanlıklarına dönüktü. Derslere karşı kalıp yargılar ise genellikle zorluk ve kolaylık kategorisinde değerlendirmişlerdir (Ağgöl, 2022, s.73).

2.1.3. Ortaokulda Kalıp Yargılar

Çocukların bilişsel, sosyal ve duygusal açıdan oldukça hızlı gelişim gösterdikleri ilköğretim döneminde gelişimleri henüz tamamlanmamış, politik görüşleri tam anlamıyla şekillenmemiştir (Remy, Anderson ve Synder, 2001, s.31). Eğer vatandaşlık eğitimi ilköğretimde etkili ve yeterli bir şekilde verilmezse sonraki yıllarda verildiğinde öğrencilerin gelişimleri tamamlanmış olacağından bu eğitim yeterli gelmeyebilir (Remy, Anderson ve Synder, 2001, s.32). Ayrıca bu dönem çocukların sosyal yaşamdaki gerçekleri fark etmeye başladıkları, yansıtılan ve gerçekte olan değerler arasındaki ayrımı yapmaya başladıkları, sosyal hayata dahil olup olmama noktasında karara vardıkları, kısaca etkin yurttaş olup olmamaya karar verdikleri dönemdir (Gustafson ve Meagher, 1993 akt. Ersoy, 2007, s.17).

Demir, (2016), ortaokul 8. Sınıf öğrencileri üzerinde yaptığı araştırma neticesinde, öğrencilerde birtakım kalıp yargıların daha baskın olduğu saptanmıştır. Milliyetçilik hakkındaki kalıp yargılardan 6 soru, dini kalıp yargılardan 4 soru, engelliler, yoksullar ve cinsiyet kalıp yargılarında 3 soru, ayrımcılık kalıp yargısından da 2 sorunun yük aldığı saptanmış ve sonuçlara bakıldığında toplumumuzda din ve millet kavramlarının son derece etkili olduğu görülmektedir (Demir, 2016, s.173).

Vatandaşların politik, sosyal ve ekonomik konulardaki katılımı toplumun sürekliliği ve gelişimi üzerinde önemli role sahiptir. Sosyal bilgiler dersi çocukları geleceğe hazırlamak ve etkili vatandaşlık için misyonunu sürdürmektedir çünkü bir yönüyle millî tarih, zaferler ve istekler ile ilgili bilgi vermekte, diğer yönüyle hak ve sorumlulukları öğretmektedir. Sosyal bilgiler eğitimcileri programın vatandaşlık eğitimine ağırlık vermesi gerektiği görüşündedirler (Martorella, 1998, s.9).

Sosyal Bilgiler eğitimcileri tarih, coğrafya, sosyoloji, psikoloji, antropoloji, siyaset bilimi ve ekonomi disiplinlerinin Sosyal Bilgilerin temel alanları olduğu noktasında hemfikirdirler. Bu disiplinler içerisinde bulunan siyaset bilimi, vatandaşlık eğitimi açısından temel disiplindir (Martorella, 1998, s.21). Yönetim, gücün analizi, ulusal ve uluslararası yasal sistemler, siyasi yaşam ve süreçleri içeren siyaset biliminin temel kavramları; vatandaş, yasalar, adalet ve siyasal sistemdir (Martorella, 1998, s.22). Öncelikle ailede başlayan etkili vatandaşlık eğitimi okulda devam eder. Bu eğitim okulun temel hedefini ve tüm eğitim sistemini oluşturmaktadır. Bundan dolayı Sosyal Bilgiler dersinin yanında diğer dersler de etkili vatandaşlık eğitiminde sorumluluk sahibidirler ancak Sosyal Bilgiler dersi bu noktada diğer derslere kıyasla daha önemli bir yere sahiptir (Grand ve Vansledrigt, 1996; Hartoonian, 1985, s.5-6; Dynneson ve Gross, 1982, s.231 akt. Ersoy, 2007, s.21).

Kamu yönetimi ile ilgili kurumlar, yasalar ve süreçler, bireylerin kendilerini nasıl yönettiğiyle ilgilenen siyaset biliminin temel konusunu oluşturmaktadır. Siyaset bilimi aynı zamanda devletin yapısı kamu çalışanlarının görev ve sorumluluklarını da içermektedir. İlkokullarda siyasal sistemlerin incelenmesi, çocuklarda devlet ve hükümet işlerinin yürütülme şekline ilişkin bir kavrayış edindirmede önem arz etmektedir. Öğretmenlerin sınıfta tartışma ve oylama gibi etkinliklere yer vermesi öğrencilerin demokratik süreçlere katılarak yaşamlarının ileriki safhalarında duyarlı vatandaşlar olmaları açısından önemlidir (Öztürk, 2006, s.42).

Çocukların yaşamı anlama ve topluma ayak uydurmada kestirme yolları tercih etmesi uzmanların ifade ettiğine göre oldukça doğal bir yaklaşımdır (Allport, 2018, s.59; Whitley ve Kite, 2010, s.279 akt. Uslu, 2019, s.24). Okulöncesi dönemde toplumsal sınıflandırmaya dair bilinç kazanma süreci başlar ve ilköğretim döneminde hızlı bir şekilde gelişim gösterir. Ergenliğin ve soyut düşünme becerisinin gelişmesi ile birlikte ilköğretim döneminde başkaları hakkında çok yönlü fikir gelişimi meydana gelir. İlköğretim döneminin sonlarında geçerli olan toplumsal yaklaşımlar benimsenmiş ve toplumdaki yüksek-düşük konumlar arasındaki bağlantı kurulmuş olur. Fakat bu süreç neticesinde doğrudan önyargı gelişeceği çıkarımında bulunulmamalıdır, bu durum çocuklar arasında farklılık göstermektedir kimi çocuk önyargılı olurken kimisi önyargı oluşturmamaktadır. Çocuklarda toplumsal

sınıflamalar önemli oranda bilişsel, toplumsal, dilsel ve ahlaki gelişim ile paralellik göstermektedir (Uslu, 2019, s.24).

2.1.4. Ortaöğretimde Kalıp Yargılar

Ortaöğretim çağındaki çocukların çoğunun okulda ırklar arası ilişkilere pozitif yaklaştığı, bazılarının ise okul dışındaki ortamlarda da ırklar arası ilişkilere pozitif baktığı belirtilmiştir (Whitley ve Kite, 2010, s.293).

Bireysel ve toplumsal gelişim aşamalarında öğretmenlerin oldukça önemli bir güce sahip oldukları inkâr edilemez bariz bir gerçektir (Madran, 2012, s.39). Sosyal dışlanmaya maruz kalan çocuklar için okulda iyi ilişki kurdukları tek bir öğretmen dahi oldukça elzem yere sahiptir (Semerci, 2012, s.195). Bundan ötürü öğretmenler sınıflarda daha dikkatli davranmalı, önyargı, kalıp yargı ve ayrımcılığın azaltılması için çaba harcamalıdır. İkincil toplumsallaşmanın en önemli alanı eğitimidir ve bu alanın ayrımcılığı azaltmaya yönelik tutum ve davranışların geliştirildiği bir yere dönüştürülmesi yaşamı kolaylaştıracaktır (Bora, 2012, s.186). Eğitim alanında ayrımcılığın ortadan kaldırılması için öğretim programlarında “yapılandırımacılıktan” (constructivism) çok “yeniden yapılandırımacılığın” (re-constructivism) ilkelerinin uygulanması, etkili olacaktır (Yılmaz ve Şahin, 2016, s.166).

Kağıtçıbaşı'nın (1973) Türk ve Amerikalı ortaöğretim öğrencileriyle yaptığı karşılaştırmalı bir araştırmada kalıplaşmış tutumlara değinilmiş ve bu araştırmada insanların diğer milletlere ne kadar benzedikleri ve onların ne kadar sevildikleri üzerinde durulmuştur. Burada Türk denekler kendilerine benzer en yakın gördükleri uluslar sırası ile Pakistanlılar, İranlılar ve Almanlardır. Bu benzerliklerin nedenleri farklıdır ilk ikisi için ortak din, üçüncüsü için de tarihsel faktörler söz konusu olabilir, benzerlikte en düşük seviyede olarak görülen ise Ruslardır. Deneklerde ise en fazla Fransız ve İtalyanların ardından da Almanların kendilerine benzediğini ifade etmişler kendilerini en az benzeyen olarak da Hintlilere göstermişlerdir. Sevmeye konusunda Türklerin Amerikalılara göre daha fazla sevgi besledikleri görülmüştür. Ayrıca Türkler kendilerine benzeyen uluslara karşı sevgi de göstermektedir. Belirgin bir eğilim Amerikalı deneklerde görülmemiştir (Kağıtçıbaşı, 1979, s.112).

Kalıp yargılar küçük yaşlardan itibaren oluşup gelişmeye başlar. Bu gelişmede politik, tarihsel, ekonomik, kültürel gibi çok çeşitli etkenlerin rol alabilmektedir, çoğunlukla da kalıplaşmış yargıların kulaktan dolma edilen bilgilerle beslenirler. Gerçek bilgi eksikliklerini kapatma ve kişi için gerçeği tanımlama görevleri vardır. Dolayısıyla akılcı olmaktan ziyade duygusaldırlar ve nedenle çoğu zaman rasyonel olmaktan çok duygusaldırlar ve bu özelliklerin bir sonucu olarak kalıp yargıların kolay değişmediğini ve zaman içinde oldukça sabit kaldığını söyleyebiliriz (Kağıtçıbaşı, 1979, s.113).

Amerikalı ortaöğretim öğrencilerinin, gelişmekte olan ülke insanlarına ve kültürlerine yönelik algılarının gerçekçi olmadığına dair gözlemler, müfredat ve ders kitaplarının Avrupa dışındaki kültürleri yeterince derinlemesine ele almadığı ve bu nedenle etnosantrik önyargıları destekleyecek şekilde, gelişmekte olan ülkeleri egzotik öğelerle vurgulama eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır (Martin, 1985; Postman, 1995; Scott, 1999 akt. Yılmaz ve Yiğit, 2010, s.321). Amerikalı lise öğrencilerinde, gelişmekte olan üçüncü dünya ülkelerine karşı kalıp yargılarının incelendiği başka bir araştırmada (Scott, 1999 akt. Yılmaz ve Yiğit, 2010, s.321), etnik merkezli kalıp yargı, önyargı ve değerlendirme içermeyen yargılar ve rölativist algılar tespit edilmiştir. Televizyon ve medyanın, bu kalıp yargılar üzerinde epeyce etkisinin olduğu, araştırma sonuçları tarafından vurgulanmaktadır (Scott, 1999 akt. Yılmaz ve Yiğit, 2010, s.321).

2.1.5. Yükseköğretimde Kalıp Yargılar

Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada katılımcıların dindarlık algılarının fakülte ve sınıf değişkenlerine göre farklılık gösterdiği ortaya çıkmış. Araştırma sonucunda konservatuvar, ziraat, sağlık ve ilahiyat fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerin diğer fakültelerde öğrenim görenlere göre daha dindar oldukları tespit edilmiş. Post-modern çağın toplumlara dayattığı yeni gelenekler, özellikle muhafazakâr toplumlarda farklı kavramların kabulüne yol açtığı saptanmış. Elde edilen sonucun temel nedenlerinden birinin bu durum olduğu düşünülmektedir. Ayrıca birinci sınıf öğrencilerinin diğer sınıflardaki öğrencilere göre daha dindar olduğu tespit edilmiş. Geleneksel bir toplumda yaşayan insanların, o yapının dışına ilk adım attıklarında mevcut yapılarını koruma eğiliminde olduklarına

inanılmaktadır. Ancak zamanla modern toplumun gerektirdiği davranışlar benimsenir ve eski geleneksel yapı uzaklaşmaya başlar. Dolayısıyla bu durumun elde edilen sonuca katkı sağladığı düşünülmektedir (Beyaz ve Kaldık, 2018).

Eser ve Uygur'un çalışmalarında (2019) Erkek katılımcılar kadın katılımcılara göre daha fazla sosyal baskınlık yönelimi göstermektedir. Dini tercihler dikkate alındığında katılımcılar arasında sosyal egemenlik yönelimi ve egemenlik boyutu algısı en yüksek olan grup Sünnilerdir. Katılımcıların Suriyeli mültecilere yönelik toplumsal hegemonik eğilim algıları arasında etnik kimliklerine göre anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Katılımcılar arasında sosyal hakimiyet yönelimi ve tahakküm boyutu algısı en yüksek olan grup Çerkesler olup, bunu Türkler takip etmektedir (Eser ve Uygur, 2019, s.102). Mültecilere yönelik, kendi gruplarına tahsis ettikleri farklı bölge ve koşulların doğal bir sonucu olarak gördükleri gelir düzeyinin, yerleşik nüfusun mülteci meselesine bakış açısı ve bu kitlelerin geliştirdiği tutumlar üzerinde yadsınamaz bir etkisi vardır (Sidanius ve Levin, 2006, s.272; Sidanius, 2003, s.207- 213 akt. Eser ve Uygur, 2019, s.103).

Yükseköğretimde okuyan öğrenciler üzerine yapılan bir alan araştırmasında elde edilen bilgilerin genel çerçevesine bakıldığında hem kalıp yargıların hem de önyargıların birbirleriyle ilişkilerde iletişimi olumsuz etkilediği görülmektedir. Aynı zamanda katılımcıların soruları değerlendirme biçimlerine baktığımızda önyargıları ve kalıp yargıları her açıdan değerlendirdikleri ve iletişimdeki rollerine dair yorum yaptıkları ortaya çıkıyor. Ayrıca katılımcıların mesleki alanlarına göre değerlendirmeler yaptıkları ifadeler ve sunmuş oldukları örneklerden anlaşılmaktadır. Ayrıca katılımcıların görüşlerinden çıkan ortak sonuç, bireylerin kendileri de dahil olmak üzere herkesin önyargıları ve kalıp yargıları olduğudur. Bu önyargı ve kalıp yargıların aile, çevre ve medyadan güçlü bir şekilde etkilenmesi sonucu oluştuğuna inanılmaktadır. Bu önyargı ve kalıp yargıların aile, çevre ve medyadan güçlü bir şekilde etkilenmesi sonucu oluştuğuna inanılmaktadır. Söz konusu fikirler genellikle bireylerin kültürel, etnik, mezhepsel ve toplumsal cinsiyet bağlamlarında karşımıza çıkmaktadır. Ancak araştırmalar, kalıp yargıların ve önyargıların oluşumunda genel olarak kültür ve toplumun etkili olduğunu ortaya koymuştur. Bunun gerekçesi ise bireylerin küçük yaşlardan itibaren hayatları boyunca daima toplumsal ve kültürel bir çevre içerisinde var olmalarıdır. Bu sosyal

ve kültürel ortamın bireylerin düşüncelerini her anlamda etkilediğine inanılmaktadır. Katılımcıların görüşlerine göre bu etkilerin çoğunlukla insanlar arasındaki iletişim düzeyinde ortaya çıktığı tespit edilmiştir (Güçlü, 2021, s.137).

21. yüzyılın jenerasyonunun önyargıları geçmişteki kadar şiddetli olmadığı, bunun da bu dönem gençlerinin geçmişe göre daha az önyargılı tutumlarla hayatlarını sürdürmelerinden kaynaklandığı iddia ediliyor. İki kuşak arasındaki bu farklılığın nedenlerinden biri de toplumsal değişime paralel olarak önyargılı fikirlerin hedefi haline gelen gruplarda yer alan bazı kalıp yargıların artık eskisi gibi uyumlu olmamasıdır. Örneğin, eskiden sadece erkeklere mahsus olduğu düşünülen işleri artık kadınların da yapabilmesi, cinsiyetler arasında toplumsal rollerin yarattığı farklılığın azaldığının, kalıp yargıların etkisinin belli ölçüde de olsa azaldığının göstergesidir. Bir başka örnekte ise üniversitelerde verilen örgün eğitim sayesinde insanların birbirleriyle olan bireysel ilişkileri ve iletişimleri sonucunda önyargılarının azaldığı vurgulanmaktadır (Taylor vd., 2007, s.205 akt. Güçlü, 2021, s.84).

Farklı gruplara mensup bireyler arasındaki iletişim sürecinde ortaya çıkan önyargılı tutum ve davranışların ortadan kaldırılması genellikle toplumsal temelli dönüşümler yapılarak sağlanabilir. Bu dönüşümde ele alınması gereken en önemli konulardan biri bireylerin eğitim düzeyinin yükseltilmesidir. Eğitimde dil, din, ırk ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin eşitliğin sağlanması ve bu bireylerin ortak alanları paylaşması durumunda önyargılı tutum ve davranışların etkisinin azalacağı inancı, yapılan çalışmalarla bir anlamda doğrulanmıştır (Durmaz, 2015, s.76).

Bireylerde bulunan önyargılı tutumlar mutlak değildir; ama sonsuzluğa işaret etmez. Önyargılar tutumları ifade eder, dolayısıyla tutumlar değiştiği gibi önyargılar da değişebilir. Öncelikle “dil” faktörü açısından “kitle iletişim araçları” ve “toplumsal gerçekler” önyargılı tutumların gücünü artırmakta ve azaltmaktadır. Kültürel yaşam çerçevesinde önyargıların yeniden düzenlenmesine yönelik iletişim yöntemlerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Bu bakımdan dilin, etkili iletişimi sağlayacak ve önyargıları azaltacak “felsefi değerleri” ortaya çıkaracak kadar etkili olduğu düşünülmektedir (El-Messiri, 2015, s.31 akt. Güçlü, 2021, s.85).

2.2. Ders Kitaplarında Kalıp Yargılar

Ders kitaplarımız, sağlıklı bir temelde toplumsal cinsiyet rollerini tanımlıyor. Kadınların insan haklarına duyarsızdır. Ayrıca günümüzde ilkokuldan itibaren ortaöğretimin son sınıfına kadar derslerde okutulan kitapların çoğunluğu; bilimsel bir bakış açısıyla yazılmamış, cinsiyetçi, dünyanın sorunlarına dair bir yığın yabancı bilgidir oluşuyor. Üstelik resim, fotoğraf ve diğer görsel unsurlarda da özensizlik bulunmaktadır (Gümüsoğlu, 2008, s.50).

Ders kitaplarında cinsiyetçiliğe ilişkin kalıp yargıların git gide azaldığını, bunun yerine daha eşitlikçi bir dil ve görsel öğelerin kullanıldığını söylemek yanlış olmaz. Sosyal bilgiler ders kitapları aile içi iş birliğinin önemine vurgu yaparken şu ifadelerle yer verir: “Eğer evde anne ve babalarımıza işbirliğinde bulunup yardım edersek işlerimiz kısa sürede biter ve birlikte daha çok vakit geçiririz.” Aynı temaya ait görselde, uygulamaya örnek olarak evini temizlemeye yardım eden bir baba yer almaktadır (Ovalı, 2016, s.24).

Ders kitaplarına “engellilerin kusur ve eksikliklerine rağmen” gibi ifadelerle başlama geleneği kronik bir biçimde devam etmektedir. Dolayısıyla böyle bir anlayış insanların engelliliğe ilişkin kalıp yargılara sahip olmasına neden oluyor. Doğuştan görme engelli olan ve hayat bilgisi ders kitabında adı geçen ressam Eşref Armağan’ın okula gidememe sebebinin engelli olması olduğu belirtilmektedir. Kitapta bu konu anlatılırken “her şeye rağmen” başlığı altında yer alıyor ve engellilere yönelik olumsuz kalıp yargılar yaratıyor (Hayat Bilgisi 3, MEB, s.118 akt. Ovalı, 2016, s.24). Sosyal bilgilerde ders kitaplarında sıklıkla kullanılan bir kalıp yargı, engelli bireylerin topluma entegrasyonuna yönelik yargılardır. Engelli bireylerin okul ders kitaplarında yer almasının önlenmesi ve hak temelindeki bir yaklaşımla topluma kazandırılması gerekir. Ancak Sosyal Bilgiler ders kitabının “Toplum İçin Çalışan” ünitesinde engelli kavramı “kadınlar, kimsesizler, yaşlılar ve yardıma muhtaçlar” ile birlikte tanımlanmıştır (Sosyal Bilgiler 5, Pasifik, s.166 akt. Ovalı, 2016, s.27).

1996 yılında Mustafa Safran’ın Bahri Ata ile yürüttüğü “Barışçı Tarih Öğretimi Üzerine Çalışmalar; Türkiye’de Tarih Ders Kitaplarında Yunanlılara İlişkin Kullanılan Dil ve Yunanlılara İlişkin Öğrenci Görüşleri” başlıklı çalışmasında,

Türkiye’de ortaöğretimde okutulan tarih ders kitaplarında ötekileştirme vurgusunun önemli ölçüde azaldığı, düşmanı belirleme tavrı yerine, duygusal içerikten arındırılmış nesnel bir anlatıma bıraktığı belirtilmiştir. Tarih öğretiminin toplumların arasındaki sorunları arttırma yerine uzlaşmacı bir tarih öğretiminin önemi belirtilmektedir (Safran ve Ata, 1996, s.9 akt. Şimşek ve Alaslan, 2014, s.181).

Ulus devleti bilincinin yitirmeye yüz tuttuğu ve bu devletlerin güç kaybetmeye başladığı globalleşen dünyada uluslararası arenada tarih ders kitaplarının tartışılmaya başlandığı görülmektedir (Tekeli, 2007, s.34). Türkiye’de on milyonlarca çocuk ve genç üzerinde önemli izler bırakan, özellikle de ilkokul ve ortaokul düzeyinde okutulan ders kitaplarına ilişkin yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır (Silier, 2003, s.11).

1996 Millî Tarih II, ders kitabında, (1996 Millî Tarih II akt. Kırıkçı, 2017), İran/Fars olgusuna ilişkin fazla veriye yer verilmemiştir. Sözü edilen kitapta Safeviler İranlı, Osmanlılar ise Türk olarak nitelendirilmektedir. Bu konuda eserde; “Türk ordusunun üstün silahları ve ustalıkla manevrası karşısında, İran ordusu yenilgiye uğradı.” Şeklinde bir bilgiye yer verilmiştir. Aynı zamanda kitapta; “Osmanlılar, bu zamanda Ruslarla, İranlılarla ve Avusturyalılarla birçok savaşlar yaptılar. Önceleri bazı başarılar kazandıysa da sonra ağır yenilgilere uğradılar. Ülkelerinden bazı yerleri düşmana bırakmak zorunda kaldılar.” Şeklinde ifadeler bulunmaktadır. Burada Avusturya ve Rusya ile birlikte İran için de “düşman” nitelemesi yapıldığı görülmektedir (akt. Kırıkçı, 2017, s.126).

İran olgusunun ders kitaplarında iki farklı alt boyut olarak incelendiği görülmüştür. Bu durum hakkındaki metinler, Safevi Devleti ve Pehlevi Hanedanı dönemine inhisar etmektedir. Şah Muhammed Rıza Pehlevi tahttan indirildikten sonra, 1979 yılında kurulan İran İslâm Cumhuriyeti hakkındaki bilginin çok sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Bu dönem hakkında yazılan metinler bilgi temellidir. Şah Dönemi’ni konu edinen anlatılarda İran, iyi komşuluk ilişkilerinin sürdürüldüğü bir ülke olarak gösterilmiştir. 1970’li yıllardaki ders kitaplarında (1971), bu dostluğa atıfta bulunan ifadeler yer verilmiştir. Pehlevi Hanedanı’nın İran topraklarında sürdürdüğü çağdaşlaşma politikaları ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluş

döneminde gerçekleştirdiği modernleşme politikalarının paralellik göstermesi, bu yaklaşımlar için öncü bir sebep teşkil ediyord olabilir.

1949 tarihli ders kitabında Çarlık Rusya ile ilgili ilk anlamlı veriler, karşımıza çıkmaktadır. Tek partili dönemin son yıllarına denk gelen eserde Çarlık; “Türk topraklarına göz diken”, “saldırgan” ve “düşman” bir devlet olarak tasvir edilmiştir. Demokrat Parti’nin iktidarda olduğu dönemde basılan ders kitaplarında ne Çarlık ne de Sovyet Rusya hakkında kayda değer bir veri bulunmamaktadır (Kırıkçı, 2017, s.118). “İki darbe arası dönem” olarak ifade ettiğimiz süreç içerisinde, 1971 tarihli Sosyal Bilgiler ve Tarih ders kitapları; “saldırgan”, “fitneci/kışkırtıcı”, “işgalci”, “düşman” ve “Türk topraklarına göz diken” bir Çarlık tarifi yapmaktadır (Kırıkçı, 2017, s.118). Milliyetçi Cephe hükûmetinin iktidar olduğu 1975 tarihinde basımı yapılan ders kitaplarındaki Rus olgusunun tasvirinde önemli bir farklılık olmadığı belirlenmiştir. Pek çok yerici ifade ile betimlenen Çarlık Rusya, bu dönemde de apaçık bir “ulusal düşman” konumundadır (Kırıkçı, 2017, s.118).

Bahsi geçen devlet 2008 T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8. sınıf ders kitabında “tehlikeli”, “işgalci”, “baskıcı/müstebit” olarak imgenlenmiş, aynı zamanda “güçlü/muktedir” olan bir devlet şeklinde de tasvir edilmiştir. Düşmanın gücüne dikkat çekilen eserde Türk halkının bu güçlü tehlikeye karşı temkinli ve olması gerektiği mesajı verilmektedir. Aslında bu dönemde Sovyetler Birliği ortadan kalkmıştır. fakat Rusya’nın fiili varlığı ve gücü sürmektedir (Kırıkçı, 2017, s.120). 2016 tarihinde basımı yapılan ders kitabında Sovyetler yine “işgalci”, “Türk topraklarına göz diken”, “müstevli”, “fitneci/kışkırtıcı” şeklinde negatif ifadelerle nitelendirilmiş, ardından onun “güçlü/muktedir”, “başat/dominant” ve “öncü/lider” özelliklerine atıfta bulunularak önceki ders kitaplarındaki mesaj yenilenmiştir. Bir başka deyişle neredeyse her dönemde, metin yazarlarının Rus olgusuna yönelik agresif ve ayrımcı bir üslup kullandığı ifade edilebilir (Kırıkçı, 2017, s.120).

Ders kitaplarında Çin, hemen her dönemde bilimsel, teknik ve sanatsal kanallardan insanlığa katkı sağlayan “öncü/avangard” ve “hakim” bir kültür havzası imajına sahiptir. Çin’in medeniyet boyutuna gönderme yapan bu kategorilerin yanı sıra Çin’in “fitneci/kışkırtıcı”, “baskıcı/müstebit”, “zalim”, “işgalci”, “saldırgan”, “düşman” gibi olumsuz söylemlerle de resmedildiği gözlemlenmiştir. Olumsuz

imgeleri konu alan ders kitaplarının yayın tarihleri ise 1957, 1971, 1973 ve 1984 olarak verilmektedir. Bu tür kategorilerin genellikle Orta Asya'daki Çin-Türk çatışmalarını konu alan metinlerin şekillendirdiği dikkat çekmektedir (Kırıkçı, 2017, s.83). Doğu ve Batı olgularının karşılaştırmalı yaklaşımla ele alındığı bölümlerde Çin'in üstün, egemen ve egemen kültür havzası olduğu vurgulanıyor. Ancak konu Türkiye-Çin ilişkilerine döndüğünde Çinliler saldırganlık, düşmanlık gibi olumsuz tanımlamalara maruz kalıyordu. Araştırmada elde edilen sonuçlara dayalı olarak Çin imajına ilişkin elde edilen verilerin tarihsel dönemlere göre önemli bir farklılık göstermediği söylenebilir. Farklılığı ortaya çıkaran temel faktör, ders kitaplarının yayınlanma tarihleri değil, olgunun tartışıldığı tarihsel bağlamdır (Kırıkçı, 2017, s.84).

Ders kitaplarında Çin Halk Cumhuriyeti hükümetlerinin Uygur Türklerine yönelik siyasi/kültürel tutumlarına ilişkin herhangi bir verinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Ancak bu kitaplarda sıkça tartışılan konular arasında Yunan ve Ermeni mezalimi öne çıkıyor. Çin devletinin nispeten kapalı bir devlet olması, coğrafi uzaklığı, yeraltı siyasi gündemlerinin varlığı gibi nedenlerin bu durumun ortaya çıkmasına etki eden faktörler olduğu söylenebilir. Çin'de 1949 yılında iktidara gelen Komünist Parti başta olmak üzere Uygur Türklerine yönelik artan baskı ve asimilasyon politikaları 21. yüzyılda da hız kesmeden devam ediyor. Ders kitaplarında komşuların yaşadığı sorunlar, Batı ile temasa ilişkin sorunlar ve bunun siyasi ve alt kültürel boyutları kolaylıkla dile getirilmekte, hatta bazen bu ifade biçiminin kapsamını aşan kategorik yaklaşımlar, ötekileştirici konumlar ve stereotipler de yer almaktadır. Aralarında Doğu Türkistan Müslümanlarının da yaşadığı gerçek sorunlara dair tek bir ifade bile olmaması, bu da gözden kaçmayan bir bulgu olmaktadır (Kırıkçı, 2017, s.84).

Hindistan'dan ders kitaplarında coğrafi bir isim olarak birçok kez bahsediliyor; Ancak bu coğrafyada beşeri unsurlarına dair herhangi bir ifadeye rastlanmamıştır. Hintliler hakkında gerçeklere dayalı açıklamalar/bilgiler dışında tek bir anlatı yok. Bu sonucu destekleyecek bir diğer bulgu ise 1949-1998 yılları arasında yayınlanan ders kitaplarında Hindistan'ın "sömürge" bir coğrafya olarak kavramsallaştırılmasıdır. Doğu medeniyetinin temel direklerinden birini oluşturan antik Hindistan'ın medeniyet vizyonu, insanlık tarihi ve bilimsel, kültürel ve sanatsal

katkıları hakkında ders kitaplarının sınırlı miktarda veri içerdiği bir sır değil (Kırıkçı, 2017, s.87).

Ders kitaplarında Japonya ile ilgili verilerin genellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ve sonrasında Japonya'nın gelişim süreci bağlamında yazıldığını görüyoruz. Ders kitaplarında Japonya/Japonya olgusuna ilişkin nispeten az verinin olduğu söylenebilir. Söz konusu olguya ilişkin subjektif yargılar içeren metinlere ilk kez 1949 tarihli ders kitabında rastlanmaktadır. Tek parti iktidarının son yıllarına denk gelen bu tarihte, “güçlü/yetenekli” ve “ileri/teknik” bir devletin varlığı söz konusudur. Dolayısıyla batı medeniyetini örnek alan Japonya imajı ortaya çıkıyor. 1971 tarihli Sosyal Bilgiler 2’de yine “ileri/teknik” Japon devleti tanımıyla karşılaşırız. Bu özelliği onu “ideal” bir durum haline getiriyor (Kırıkçı, 2017, s.92).

Dünyadaki altı kıtadan biri olan, elli dört bağımsız ülkeye ve bir milyar nüfusa sahip olan Afrika ile ilgili ders kitaplarında anlamlı bir söylemin bulunmaması dikkatlerden kaçmamaktadır. Ancak Afrika, Batılı ülkelerin sömürgeleştirdiği bir bölge olarak ders kitaplarında anlatılara konu oluyor. Bu duruma bağlı olarak insan ticareti/kölelik, sömürgecilik faaliyetleri ve Afrika kıtası arasındaki ilişkinin her dönemde düzenli olarak devam ettiği söylenebilir. Yani emperyalist devletler hegemonya mücadelesini sürdürdükleri bir alan olarak betimlenen Afrika, ders kitaplarındaki olumsuz edilgen coğrafya imajının ötesine geçemedi. İncelenen metinlerde Afrika'nın bir nesne mesabesinde görüldüğünü söylemek mümkündür (Kırıkçı, 2017, s.92).

Kuzey Afrika, Osmanlı İmparatorluğu'nun Akdeniz politikaları bağlamında yoğun temasta bulunduğu coğrafi bölge olan “ben”e konum itibarıyla daha yakındır. Bu duruma karşın Fas, Cezayir, Tunus, Libya ve durumu bakımından daha bir hassasiyetlik teşkil eden Mısır, ders kitaplarında edilgen nesneler olma durumlarını sürdürmüşlerdir. Adı geçen Atlas/Mağrip ülkeleri, incelenmiş olan eserlerde Roma, Bizans, Emevi ve Abbasi devletlerinin egemen olduğu coğrafi alanlar dışında bir anlam taşımamaktadır. Daha sonra Portekiz, İspanyol, Fransız, İngiliz ve son olarak da İtalyan işgalleriyle sözü edilen söz konusu coğrafyalara dönüştüler. Ders kitaplarında edilgen coğrafya olmanın ötesinde bir kimlik olarak Afrikalı olmak ya da bu kıtaya ait beşeri unsurlara dönük herhangi bir söylemin kaleme alınmamış

olması durumu, “ihmal yoluyla ötekileştirilme” şeklinde kavramsallaştırılması mümkündür (Kırıkçı, 2017, s.94).

Ders kitaplarında Mısır, Romalıların, Bizanslıların, Emevilerin, Abbasilerin, Osmanlıların ve daha birçok güçlü devletin kontrol etmek istediği bir coğrafyadır. Modern dönemde ise Muhammed Ali Paşa ile uluslararası bir boyut kazanan ve sorun haline gelmiş, daha sonra Fransa ve İngiltere’nin işgal ve mücadele arenasına dönüşmüştür. Sömürge döneminin sonunda tarih sahnesine çıkan bağımsız Mısır Arap Cumhuriyeti, bölgesel düzeyde önemli bir siyasi gücü temsil ediyor. Tüm bu özelliklerine rağmen, Mısır’ın ders kitaplarındaki konumu da diğer Afrika ülkelerinden farklı olmamaktadır. Bu olgu tarihsel bağlamda yukarıda özetlenmeye çalışıldı; ancak olumsuz bir coğrafya olan öznelerin şekillendirdiği, coğrafyanın edilgen görüldüğü, bir nesne olarak algılandığı dikkatlerden kaçmamalıdır (Kırıkçı, 2017, s.94).

2.3. Eğitimde Siyasal Kalıp Yargılar

Eğitim kelimesi “eğmek” fiil kökünden türediğinden “eğmek” ve “şekillendirmek” anlamlarını taşır. Bu anlamda eğitim, kişinin davranış ve şeklini değiştirme sürecidir. Eğitimin önceden belirlenmiş hedefleri vardır. Bu hedefler bir toplumdan diğerine ve hatta aynı toplum içinde zamanla değişiklik gösterir. Bunun nedeni her toplumun kendi ideal vatandaş tipini önermek istemesidir (Kızılloluk, 2013; Beştepe, 2021, s.30).

Toplumsal yapı içerisinde çeşitli etnik, cinsiyet, yaş ve engelli gruplarına ilişkin kalıp yargılar bulunmaktadır (Erdoğan, 2013, s.19). Kalıp yargılar, insanları farklı ırklardan, cinsiyetlerden, bölgelerden, milliyetlerden ve mesleki kategorilerden sınıflandırma eğilimindedir. Bu gruplara ait bireyler farklı özellikler gösterebilir de hepsinin aynı özelliklere sahip olduğuna inanırlar (Dökmen, 2012, s.31). Okul öncesi dönemde çocukların düşünme yeteneği henüz gelişmediği için yetersiz deneyimlerle ve kalıp yargılarla düşünmeye eğilimlidirler (Ata Doğan vd., 2018, s.56 akt. Güçlü, 2021, s.71).

Eğitim bireylerin bilgi, anlayış ve çalışma becerilerini geliştirir. Çağın gerektirdiği şartlara uygun bireyler yetiştirme işlevini yerine getiren eğitim, milletlerin ve devletlerin ayakta kalmasında son derece önemli bir yere sahiptir.

Ülkeler yetiştirmek istedikleri insan modelini eğitim yoluyla şekillendirirler. Farklılıklara saygı duymak, eşitlik ilkesine dikkat etmek, her türden etnik köken, dil, din, cinsiyet, engellilik vb. Toplumun her kesimini ayırım yapmadan kucaklayıcı, bilimsel temellere yaslanan, çağın gerektirdiği koşullar içinde birleştiren bir eğitim sisteminin inşa edilmesi çok önemlidir. Eğitimde kalıp yargılar, önyargılar ve ayrımcılık gibi kavramların arındırılması gerekmektedir (Ovalı, 2016, s.21).

2.4. Benlik ve Öteki Algısı

Tajfele göre (1982, s.82 akt. Demirtaş Andaç, 2003, s.130) Bireyin benlik algısının grup üyeliğine dair bilgisi ve üyeliğe yüklediği anlam ve duygusallıktan kaynaklanan parçası olarak sosyal kimliği görmektedir. Bir bireyin benliği, benlik saygısı, bireyin bir gruba ait sosyal bağı ve algıladığı sosyal kimliği ile ilintilidir. Olumlu benlik saygısı gereksinimi insanda içgüdüsel olarak vardır (Turner, 1982, s.33 akt. Andaç, 2003, s.131).

Olumlu bir sosyal kimlik kazanma ve benlik saygısını artırma dürtüsü, bireylerin bu karşılaştırmayı yaparken kendi grubunu diğer gruplardan üstün görerek diğer grupları küçümsemesine neden olur. Bu süreç iç grup yanlılığı olarak isimlendirilir (Doosje ve Ellemers, 1997, s.65 akt. Andaç, 2003, s.135).

Kalıp yargılar, yabancı düşmanlığı ve etnik ayrımcılık ile yakından ilişkilidir. Bireyin kendisini nasıl tanımladığı günün sosyal ve siyasi haritalarına, yani benlik-öteki ya da biz-onlar arasındaki sınırların köşe taşlarını belirleyen mevcut kategorilere bağlıdır (McDonald 1993, s.219 akt. Kınılı ve Kınılı, 2020, s.58).

Bir gencin benliği, toplumdaki diğer bireylerin rolünü üstlenmeyi ve belirli bir oyuna katılmayı öğrendiğinde gelişir. Böylece genç birey, sosyal hayatın kurallarına bağlı kalarak, kendi yorumlayıcı anlamlarını da katarak ilişkilerine devam eder (Poloma, 1979 akt. Baran, 2013, s.14).

Kendimizi ne şekilde tanımladığımıza dair şemalar benlik şemasıdır. Kişilik özelliklerimiz ve davranışlarımıza dair bilişsel çerçeveyi bu şemada toplamıştır (Marcus ve Sentis, 1982 akt. Güler, 2010, s.358). Benlik şemaları, önceki deneyimlerden gelen ve benlikle ilgili süreçlere rehberlik eden, benliğe ilişkin bilişsel yapılarıdır; Bireyin ilgi alanlarını, yatırımlarını ve dikkat çeken yönlerini yansıtır. Bireyin kendini tanıması şemalar üzerine kurulurken, ortaya çıkan her yeni

bilgi daha önce oluşturulan şema üzerinden seçilir, yorumlanır ve özümserir (Markus, 1983, akt. Güler, 2010, s.358). Benlik şemalarını kullanarak bireyler kendilerini rasyonel olarak işleyebilir, gelecekteki davranışları tahmin edebilir ve yeni bilgileri değerlendirebilirler. Örneğin bireyin benlik şeması “*şiddet dolu/saldırgan*” kavramını içeriyorsa kişi hem kendisinde hem de başkalarında bu kavramla ilgili konulara daha duyarlı olacak ve sosyal ilişkilerini bu konunun ön plana çıkacağı şekilde ayarlayacaktır (Markus, 1983 akt. Güler, 2010, s.359).

Egemen söylemlerin ürünü olan haberler, egemen ideolojinin “biz” tanımından yola çıkarak “biz” ve “ötekiler” ikilemini yaratmakta; Olumsuz ifadeler, alaycılık, hakaret ve aşağılamaların kullanıldığı film, ötekileştirilmiş grupları devletin güvenliğini tehdit eden “potansiyel tehlikeleri ve tehditleri yayan bir öcü” olarak tasvir ediyor; Toplumda “öteki”ne karşı nefret suçlarını ve önyargıları kışkırtıyor. Medya, özellikle çatışma ve kriz zamanlarında nefreti başkalarına yöneltiyor. Linç ve cinnet ortamı ve atmosferi yaratılmaya çalışılıyor ve elbette bu ortam meşrulaştırılıyor, içselleştiriliyor (İnceoğlu ve Sözeri, 2012, s.24 akt. Yaşa ve Öksüz, 2020, s.1392).

Öteki olarak değerlendirilen tarafların biz kimliği içerisinde yer alması için, hâkim dili benimsemesi ve kullanımı gereklidir. Dolayısıyla gücün ideolojisi, toplumun katmanları arasında yaygınlık kazanır (Güllüoğlu, 2012, s.235 akt. Kırıkçı, 2017, s.26). Her bireyin bir diğerinden farklı olmasından hareketle, farklılıklarının onları dışlamaya itecek biçimde öne plana çıkarmak, ötekileştirmenin ve ayrımcılığa götürecektir (Çotuksöken, 2010 s.173 akt. Kırıkçı, 2017, s.26).

Tarih alanında da “öteki”leştirici bir anlayışın geliştiği görülmektedir. Romantik milliyetçi tarih anlayışı ikinci dünya savaşına kadar yaygınlık göstermiştir (Şimşek ve Alaslan, 2014, s.174). Okuma kitaplarında bir dönem ötekileştirme derinleşmiş, dönemin şartlarından kaynaklı başka etnik unsurlar düşmanlaştırılmıştır. Ders kitaplarında “*düşmanlarımız çoktur ama en haini Bulgar ve Yunanlılardır.*” İfadeleri bu durumu yansıtmaktadır (Alkan, 2011, s.164-165 akt. Şimşek ve Alaslan, 2014, s.177).

Tunus ve Mısır halkının, ötekileşme ve hor görülmeye maruz kalmanın oluşturduğu korku ve kaygıyı, öfke ve umut duygularına dönüştürülmesi, sonrasında toplu eylemlere katılma, toplumsal mücadelenin oluşumunu sağlamıştır (Çatı ve Kebabcı, 2022, s.237). Dolayısıyla ötekileştirme, toplumsal hareketlerin oluşumuna ve karşıt eylemleride beraberinde getireceği düşünülebilir.

2.4.1. Dost ve Düşman Algısı

“Biz” olarak karşısında konumlandığımız “öteki”nin inşası toplumsal bir süreçtir (Tekeli, 1995 akt. Beştepe, 2021, s.15). Ulus-devletin homojenliğini bozduğuna inanılan, egemen kültürel grubun kendine benzetmeye çalıştığı ve güven duymadığı alt kültür gruplarının varlığı, bireylerin zihinlerinde “biz” ve “ötekiler” ya da “dost” ve “düşman” kavramları aracılığıyla farklı algıların oluşmasına neden olmaktadır. Zihinsel inşayı da beraberinde getiren bu süreçte “biz” ile iyi, doğru, erdem, güven, mutluluk, düzen, dayanışma, ortak geçmiş ve gelecek algılanırken, öteki ile kötülük, güvensizlik, ayrılık, bölücülük, kargaşa ve huzur algılanmaktadır (Pamuk, 2014 akt. Beştepe, 2021, s.15).

Avrupa’nın “ben” ve “öteki” bakış açısını formüle etmek için kullanılan her iki kavram da ötekileştirmenin ve yabancı düşmanlığının en açık örneklerini oluşturmaktadır. Avrupa her zaman düşmana tutunarak hayatta kalmaya çalışmıştır. Bu bağlamda tehdidin her defasında farklı bir düşmandan gelmesi nedeniyle “düşman algısı” tarihsel süreç içerisinde sürekli değişmektedir. Soğuk Savaş sonrasında bu düşman algısının antisemitizmden İslamofobi’ye doğru kaydığı görülmüştür (Sertel, 2021, s.115).

12 Eylül döneminde Türkiye’de tehdit ve düşman algısı değişim gösterse de devlet elitlerinin söyleminde zaman zaman kendini gösteren geleneksel dış güvenlik odaklı düşman algısı, iç düşmanın dışsallaştırılması olarak varlığını sürdürdü. Türkiye’de iç huzursuzluk ve teröre neden olan grupların dış güçlerle bağlantılarına işaret edilerek, sorunların sadece iç mesele olmadığına dikkat çekilmiştir (Paker, 2010, s.422-423 akt. Kavıracı, 2019, s.2077). İçteki tehditlerin dış odaklı olduğu belirtilerek ötekileştirme yapılmış, iç tehditler dışsallaştırılmış, asıl düşmanın dışarıda olduğu belirtilmiş ve terörün kaynağının da dışarıda olduğu vurgusu yapılmış (Kavıracı, 2019, s.2077).

Azerbaycan'ın bağımsızlığını elde etmesi ile Türkiye'nin Azerbaycan'ı tanınması sonrasında iki ülke arasında iyi ilişkiler geliştirmişlerdir. Karşılıklı olarak bu iki ülke birbirlerini dost, kardeş ve olarak algılamışlardır. Tek millet, iki devlet söylemi, bu anlamda dost algısında katkı sunmaktadır (Tutan, 2020, s.131).

Yunanistan'a dair "düşman" olarak algılanmasında, son yüzyılda olan anlaşmazlıklar çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Düşman algılarının oluşmasında, Yunan tarafında, Osmanlı hakimiyetinden kurtulmaya dayanırken, Türk tarafında ise kurtuluş savaşı görülmektedir (Tutan, 2020, s.133). Yunan tarafında, Türklerin düşman olarak algılanmasında etkili olan en önemli faktörler, öğretim programları, tarih ve edebiyat anlatıları olmaktadır (Hercules Millas, 204, s.53-54 akt. Tutan, 2020, s.133).

Suriye'ye dair düşman ve öteki algılamalarında, etkili olan temel sebepler, Suriye'nin, kendi toprakları içerisinde, Türkiye'ye karşı terör faaliyetleri olan kişileri barındırması ve politikacıların buna göre dil ve üslup belirlemeleri olmuştur (Tutan, 2020, s.138). 10 yıldan uzun bir süre düşman algısı yerini dost algısına terk etmiş, Türkiye ve Suriye'nin yakınlaşmasına sahne olmuştur. Esad'ın meşruluğunu kaybettiği dönem sonrasında tekrar düşman olarak algılanmaya başlamıştır (Tutan, 2020, s.142). Dolayısıyla, dost ve düşman algılarının değişken olduğu, tarihsel olaylar ve diğer faktörlerden etkilendiği düşünülebilir.

3. SİYASAL KALIP YARGILARIN OLUŞUMU VE GELİŞİMİ: ADAPAZARI ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ANKET UYGULAMASI

3.1. Uygulamanın Amacı

Bu çalışma ortaöğretim öğrencilerinde oluşan siyasal kalıp yargıların oluşumunu ve gelişimini anlamaya çalışmaktadır.

3.2. Uygulamanın Metodolojisi

Bu çalışma tanımlayıcı-kesitsel tipte planlanmıştır. Çalışma, 12/09/2022-31/10/2023 tarihleri arasında yürütülmüştür. Tanımlayıcı-kesitsel çalışmalar genellikle anketler, gözlemler veya mevcut veri kayıtlarının analizi yoluyla yürütülür ve popülasyonun o anki durumuna dair anlık sonuçları vermektedir. Bu çalışmada anket kullanılarak durum saptaması yapılmıştır. Bu araştırmanın raporlanmasında STROBE kılavuzu kullanılmıştır (Vandenbrouckel vd., 2007).

3.3. Uygulamanın Örneklemi

Araştırmanın evrenini, Sakarya’da öğrenim gören, ortaöğretime devam eden öğrenciler oluşturmuştur. Araştırmanın yapıldığı il merkezinde toplam 23 lise olduğu belirlendi. Araştırmanın yürütüldüğü bölgede yer alan okul raporlarına göre toplam 13567 öğrenci olduğu belirlendi. Araştırmanın örnekleme alınması gereken en az birey sayısı, evreni bilinen örneklem yöntemi formülü kullanılarak ($n=t \cdot 2 \cdot p \cdot q / d^2$) yüzde 95 güven aralığında ($d=0,05$), $t= 1,96$, $p=0,5$, $q=0,5$ olarak ele alındığında en az 384 olarak hesaplanmıştır. Örneklem seçimi tabakalı küme örnekleme yöntemi ile yapılmıştır. Çalışma sonucunda 706 katılımcıdan elde edilen sonuçlar doğrultusunda yapılan post hoc güç analizinde çalışmamızın gücünün orta etki büyüklüğünde yüzde 95 güven düzeyinde yüzde 99 olduğu hesaplanmıştır (Cohen, 1988).

• Araştırmaya Dahil Etme Kriterleri

Araştırmaya katılmaya gönüllü olan, 14-18 yaşlarında olan ve anketi doldurmasına engel olacak herhangi bir hastalığı olmayan tüm öğrenciler araştırmaya dahil edilmiştir.

• Araştırmadan Dışlanma Kriterleri

Araştırmaya katılmayı kabul etmeyen öğrenciler ile çalışma verisini yarım bırakan, anket ve ölçek sorularını tam olarak doldurmayanlara ait veriler araştırmadan dışlanmıştır.

• Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak “Kişisel Bilgi Formu”, “Siyasi Kalıp Yargılar Anketi” kullanılmıştır.

• Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu bireylerin demografik özelliklerini içeren sorulardan oluşmaktadır.

• Siyasi Kalıp Yargılar Anketi

Çalışmada öğrencilerin siyasi kalıp yargıları ve tutumları Siyasi Kalıp Yargılar Anketi ile toplanmıştır. Çalışma öncesinde soru havuzu hazırlanmış olup iki Türkçe uzmanı, iki alan uzmanı ve iki istatistik uzmanından anketin okunurluğu ve doğruluğu belirlenmiştir. Ankete son hali verildikten sonra öğrencilere dağıtılarak güvenilirliği belirlenmiştir.

3.4. Uygulamanın Sınırlılıkları

Çalışmada katılımcılarının yalnızca bir ilden seçilmesi çalışmanın sınırlılığdır.

4.5. Uygulamanın Hipotezleri

H₀: Ortaöğretim öğrencilerinin siyasal kalıp yargıları yoktur.

H_a: Ortaöğretim öğrencilerinin siyasal kalıp yargıları vardır.

3.6. Uygulamanın Modeli

Araştırma kesitsel-tanımlayıcı tipte tasarlanmıştır.

Araştırma, 12/09/2022-31/10/2022 tarihleri arasında Sakarya’da, ortaöğretime devam eden öğrencilerden veriler toplanmıştır.

Araştırmada veriler, yüz yüze toplanmıştır. Hazırlanan anket öğrencilere bire bir görüşülerek doldurtulmuştur. Anket verilerinin gizliliği sağlanmıştır. Çalışmaya

katılan kişilerden veri gizliliği prensiplerine uygun şekilde elde edilen bilgiler her katılımcıdan bilgilendirilmiş onam alınarak elde edilmiştir. Katılımcılardan çalışmaya başlamadan önce bu formu onaylamaları istenmiştir.

Araştırma verilerinin analizi SPSS 26.0 ve G*Power 3.1 İstatistik paket programları kullanılarak yapılmıştır. Veriler yüzde, aritmetik ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerler olarak raporlanmıştır. Bu çalışmada $p < 0.05$ istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

Araştırma için İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi'nin, Fen, Sosyal ve Girişimsel Olmayan Sağlık Bilimleri Araştırmaları Etik Kurulu'ndan onay alındı (04.07.2022 tarih ve 2022/07-888 sayılı yazı). Etik onay alındıktan sonra araştırmanın eğitim kurumlarında yapılabilmesi için kurum izinleri alındı. Araştırmaya katılacak öğrencilere; araştırmanın amacı, yöntemi, araştırma için ayıracakları zaman, araştırmaya katılmanın herhangi bir zarar vermeyeceği ve katılımın tamamen gönüllülük ilkesine dayandığı konularında araştırmacı tarafından bilgi verilerek onamları alındı. Araştırmada bireysel hakların korunması gerektiği için çalışma süresince İnsan Hakları Helsinki Deklarasyonu'na sadık kalınmıştır.

3.7. Uygulamanın Bulguları

Tablo 3.1. Öğrencilerin Tanıtıcı Özellikleri (n=706)

Demografik Özellikler		n	%
Cinsiyet	Kadın	390	55,2
	Erkek	316	44,8
Okuduğu sınıf	10. sınıf	247	35,0
	11. sınıf	318	45,0
	12. sınıf	141	20,0
Doğum Yeri	Köy	53	7,5
	Kasaba/Belde	15	2,1
	İlçe	236	33,4
	İl Merkezi	402	56,9
Aynı Evde Kaç Kişi Yaşıyorsunuz?	2 Kişi	19	2,7
	3 Kişi	87	12,3
	4 Kişi	255	36,1
	5 Kişi ve üzeri	345	48,9
Ailenizin aylık toplam geliri net olarak ne kadardır?	0-5000TL	70	9,9
	5001-6000TL	81	11,5
	6001-7000TL	139	19,7
	7001-8000TL	72	10,2
	8001 TL ve üstü	344	48,7

Tablo 3.1 (devam). Öğrencilerin Tanıtıcı Özellikleri (n=706)

Demografik Özellikler		n	%
Oturduğunuz evin durumu?	Ev sahibi	488	69,1
	Kiracı	164	23,2
	Lojman	26	3,7
	Akraba evi (kirası olmayan)	28	4,0
Yaşadığınız evin niteliği nasıldır?	Gecekondu	7	1,0
	Apartman dairesi	328	46,5
	Müstakil ev	295	41,8
	Site	76	10,8
Yaşadığınız evin oda sayısı?	1+1	6	0,8
	2+1	102	14,4
	3+1	430	60,9
	4+1	136	19,3
	Diğer	32	4,5
Baba eğitim düzeyi	Okuryazar	4	0,6
	İlkokul mezunu	158	22,4
	Ortaokul mezunu	133	18,8
	Lise mezunu	239	33,9
	Yükseköğretim mezunu	167	23,7
	Okuryazar değil	5	0,7
Anne eğitim düzeyi	Okuryazar	12	1,7
	İlkokul mezunu	285	40,4
	Ortaokul mezunu	129	18,3
	Lise mezunu	183	25,9
	Yükseköğretim mezunu	83	11,8
	Okuryazar değil	14	2,0
Babanızın mesleği nedir?	İşçi	205	29,0
	Esnaf	104	14,7
	Memur	140	19,8
	Emekli	67	9,5
	Serbest	142	20,1
	Çiftçi	34	4,8
	İşsiz	14	2,0
Annenizin mesleği nedir?	İşçi	72	10,2
	Esnaf	24	3,4
	Memur	49	6,9
	Emekli	4	,6
	Serbest	24	3,4
	Ev Hanımı	533	75,5
Kaç yıldır Sakarya’da yaşamaktasınız?	0-5 yıl	64	9,1
	6-10 yıl	65	9,2
	11-15 yıl	205	29,0
	16-20 yıl	292	41,4
	20 yıl üstü	80	11,3

Tablo 3.1 (devam). Öğrencilerin Tanıtıcı Özellikleri (n=706)

Demografik Özellikler		n	%
Kendinizi daha çok nereli hissediyorsunuz?	Memleketim	169	23,9
	Sakaryalı	481	68,1
	Diğer	56	7,9
Aktif olarak en fazla kullandığınız sosyal medya platformu hangisidir?	Twitter	29	4,1
	Tiktok	82	11,6
	Instagram	381	54,0
	Snapchat	26	3,7
	Diğer	188	26,6
Televizyonda en çok hangi tür programları izlersiniz?	Haber-tartışma	85	12,0
	Magazin	24	3,4
	Dizi-sinema	398	56,4
	Belgesel	60	8,5
	Dini program	8	1,1
	Diğer	131	18,6
	$\bar{X} \pm SS$ (Min-Max)		
Yaş (Yıl)	15.89±0.92 (14-18)		

Kaynak: Uyguladığımız anket verilerinden derlenerek tarafımızca oluşturulmuştur.

Çalışmamızda öğrencilerin yüzde 44,8'inin erkek, yüzde 45,0'nın 11.sınıf olduğu, yüzde 56,9'unun il merkezinde doğduğu, yüzde 48,9'unun 5 ve üzeri kişi ile yaşadığı, yüzde 48,7'sinin ailesinin 8001 TL ve üstü gelir düzeyine sahip olduğu, yüzde 69,1'inin ev sahibi olduğu, yüzde 46,5'inin apartman dairesinde yaşadığı, yüzde 60,9'unun 3+1 evde yaşadığı, yüzde 33,9'unun babasının lise mezunu olduğu, yüzde 40,4'ünün annesinin ilkökul mezunu olduğu, yüzde 29,0'mın babasının işçi olduğu, yüzde 75,5'inin annesinin ev hanımı olduğu, yüzde 41,4'ünün 16-20 yıldır Sakarya'da yaşadığı, yüzde 68,1'inin kendini daha çok Sakaryalı hissettiği, yüzde 54,0'mın daha çok instagram kullandığı, yüzde 56,4'ünün televizyonda en sık dizi-sinema izlediği saptanmıştır. Öğrencilerin yaş ortalaması 15.89±0.92 bulunmuştur (Tablo 3.1).

Tablo 3.2. Öğrencilerin Siyasi Düşünce Yapıları (n=706)

Demografik Özellikler		n	%
Dış politika ve Uluslararası ilişkiler hakkındaki bilgilere nereden ulaşıyorsunuz?	TV	151	21,4
	Okul	21	3,0
	Arkadaş ortamı	142	20,1
	Sosyal medya	368	52,1
	Gazete-Dergi	15	2,1
	Diğer	9	1,3

Tablo 3.2 (devam). Öğrencilerin Siyasi Düşünce Yapıları (n=706)

Demografik Özellikler		n	%
Uluslararası alanda sizce hangi yabancı lider başarılıdır?	Boris Johnson (İngiltere)	58	8,2
	Emmanuel Macron (Fransa)	44	6,2
	Joe Biden (ABD)	93	13,2
	Vladimir Putin (Rusya)	278	39,4
	Xi Jinping (Çin)	49	6,9
	Diğer	184	26,1
Uluslararası alanda sizce hangi yabancı lider başarısızdır?	Boris Johnson (İngiltere)	76	10,8
	Emmanuel Macron (Fransa)	134	19,0
	Joe Biden (ABD)	138	19,5
	Vladimir Putin (Rusya)	77	10,9
	Xi Jinping (Çin)	66	9,3
	Diğer	215	30,5
Diğer ülkelerden kaynaklı ve Türkiye'yi etkileyen en önemli sorun sizce hangisidir?	Çevre kirliliği	30	4,2
	Enerji krizi	40	5,7
	Göçmen sorunu	214	30,3
	Küresel ısınma	84	11,9
	Terörizm	51	7,2
	Hepsi	239	33,9
	Diğer	48	6,8
Türkiye'nin en önemli sorunu sizce nedir?	Çevre kirliliği	13	1,8
	Ekonomi	178	25,2
	Göçmen sorunu	78	11,0
	Kadına Yönelik Şiddet	45	6,4
	Terörizm	12	1,7
	İşsizlik	16	2,3
	Hepsi	275	39,0
	Diğer	89	12,6
Gelecekte hangi bölümde öğreniminize devam etmek istersiniz?	Sağlık Bilimleri	107	15,2
	Sosyal Bilimler	65	9,2
	Fen Bilimleri	49	6,9
	Eğitim Bilimleri	79	11,2
	İktisadi ve İdari Bilimler	38	5,4
	Mühendislik veya Teknik Bilimler	164	23,2
	Diğer	204	28,9
Üniversite eğitiminden sonra kariyerinizi nerede sürdürmeyi planlıyorsunuz?	Sakarya	145	20,5
	İstanbul veya Büyükşehirde	250	35,4
	Yurtdışı	202	28,6
	Diğer	109	15,4

Kaynak: Uyguladığımız anket verilerinden derlenerek tarafımızca oluşturulmuştur.

Çalışmamızda öğrencilerin yüzde 52,1'inin dış politika ve uluslararası ilişkiler hakkındaki bilgilere en çok sosyal medyadan ulaştığı, yüzde 39,4'ünün uluslararası alanda en başarılı yabancı liderinin Vladimir Putin (Rusya) olduğunu

düşündüğü, yüzde 19,5’inin Uluslararası alanda en başarısız yabancı liderinin Joe Biden (ABD) olduğunun düşündüğü, yüzde 33,9’unun diğer ülkelerden kaynaklı ve Türkiye’yi etkileyen en önemli sorunların tüm seçeneklerin olduğunu düşündüğü, yüzde 28,9’unun Gelecekte hangi bölümde öğreniminize devam edecekleri konusunda diğeri seçeneğiyle farklı bölümleri tercih edeceklerini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin yüzde 35,4’ünün üniversite eğitiminden sonra kariyerini İstanbul veya büyükşehirde devam ettireceklerini belirtmişlerdir (Tablo 3.2).

Tablo 3.3. Öğrencilerin İç ve Dış Politikaya Yönelik Düşüncelerinin Analizi (n=706)

	Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle katılmıyorum	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
1. Türkiye’nin “AB” üyeliğini destekliyor musunuz?	233	33,0	158	22,4	205	29,0	52	7,4	58	8,2
2. Türkiye’nin “NATO” üyeliğini destekliyor musunuz?	259	36,7	223	31,6	147	20,8	41	5,8	36	5,1
3. Türkiye’nin “Türk Devletleri Teşkilatı” ile ilişkilerini yeterli görüyor musunuz?	127	18,0	149	21,1	277	39,2	88	12,5	65	9,2
4. Türkiye’nin Filistin Meselesine destek vermesi gerektiğini düşünüyor musunuz?	172	24,4	122	17,3	226	32,0	71	10,1	115	16,3
5. Türkiye’nin bağımsızlığına diğer devletler tarafından müdahale edildiğini düşünüyor musunuz?	233	33,0	191	27,1	175	24,8	67	9,5	40	5,7
6. Türkiye’nin iç meselelerine diğer devletler tarafından müdahale edildiğini düşünüyor musunuz?	209	29,6	211	29,9	189	26,8	65	9,2	32	4,5
7. Türkiye’nin diğer devletlerin iç meselelerine müdahale ettiğini düşünüyor musunuz?	91	12,9	104	14,7	259	36,7	154	21,8	98	13,9
8. Türkiye’de göçmen veya mülteci sorunu olduğunu düşünüyor musunuz?	485	68,7	82	11,6	94	13,3	24	3,4	21	3,0
9. Türkiye’yi tehdit altında görüyor musunuz?	226	32,0	182	25,8	192	27,2	74	10,5	32	4,5
10. Türkiye’nin enerjide dışa bağımlı olduğunu düşünüyor musunuz?	237	33,6	230	32,6	171	24,2	51	7,2	17	2,4

Tablo 3.3 (devam). Öğrencilerin İç ve Dış Politikaya Yönelik Düşüncelerinin Analizi (n=706)

	Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle katılmıyorum	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
11.ABD'nin mevcut politikaları Türkiye için bir tehdit oluşturuyor mu?	183	25,9	205	29,0	256	36,3	33	4,7	29	4,1
12.Çin'in mevcut politikaları Türkiye için bir tehdit oluşturuyor mu?	107	15,2	128	18,1	333	47,2	94	13,3	44	6,2
13.İngiltere'nin Türkiye için tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz?	98	13,9	134	19,0	311	44,1	97	13,7	66	9,3
14.Rusya'nın mevcut politikaları Türkiye için bir tehdit oluşturuyor mu?	121	17,1	146	20,7	265	37,5	106	15,0	68	9,6
15.Bulgaristan'ın Türkiye için tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz?	63	8,9	83	11,8	303	42,9	139	19,7	118	16,7
16.Ermenistan'ın Türkiye için tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz?	120	17,0	126	17,8	236	33,4	116	16,4	108	15,3
17.Gürcistan'ın Türkiye için tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz?	63	8,9	71	10,1	276	39,1	159	22,5	137	19,4
18.İrak'ın Türkiye için tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz?	130	18,4	142	20,1	248	35,1	91	12,9	95	13,5
19.İran'ın Türkiye için tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz?	122	17,3	134	19,0	287	40,7	80	11,3	83	11,8
20.Nahcivan-Azerbaycan'ın Türkiye için tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz?	56	7,9	56	7,9	179	25,4	123	17,4	292	41,4
21.Suriye'nin Türkiye için tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz?	216	30,6	141	20,0	187	26,5	72	10,2	90	12,7
22.Yunanistan'ın Türkiye için tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz?	199	28,2	150	21,2	177	25,1	67	9,5	113	16,0
23.Sosyal medyanın, dış politikaya ve uluslararası ilişkilere bakışımızı etkilediğini düşünüyor musunuz?	216	30,6	186	26,3	205	29,0	43	6,1	56	7,9

Tablo 3.3 (devam). Öğrencilerin İç ve Dış Politikaya Yönelik Düşüncelerinin Analizi (n=706)

	Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle katılmıyorum	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
24.Türkiye'nin "D-8 Ekonomik İşbirliği Teşkilatı" üyeliğini destekliyor musunuz?	122	17,3	145	20,5	377	53,4	36	5,1	26	3,7
25.Türkiye'nin "Şanghay İşbirliği Örgütü"'nün bir üyesi olması gerektiğini düşünüyor musunuz?	92	13,0	86	12,2	405	57,4	69	9,8	54	7,6
26.Türkiye'nin "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü" üyeliğini destekliyor musunuz?	151	21,4	149	21,1	335	47,5	42	5,9	29	4,1
27."AB" üyeliğinin Türkiye'nin faydasına olduğunu düşünüyor musunuz?	155	22,0	152	21,5	283	40,1	61	8,6	55	7,8
28.ABD'nin Türkiye'nin iç meselelerine müdahale ettiğini düşünüyor musunuz?	202	28,6	184	26,1	243	34,4	51	7,2	26	3,7
29.Rusya'nın Türkiye'nin iç meselelerine müdahale ettiğini düşünüyor musunuz?	125	17,7	176	24,9	275	39,0	83	11,8	47	6,7
30.İnanç ve kültürünüzün diğer ülkelerin tehdidi altında olduğunu düşünüyor musunuz?	229	32,4	136	19,3	191	27,1	69	9,8	81	11,5

Kaynak: Uyguladığımız anket verilerinden derlenerek tarafımızca oluşturulmuştur.

Çalışmamızda öğrenciler;

1. Türkiye'nin "AB" üyeliğini destekliyor musunuz? Sorusuna yüzde 33,0'ı kesinlikle katılıyorum diyerek desteklediklerini ifade etmişlerdir.

2. Türkiye'nin "NATO" üyeliğini destekliyor musunuz? Sorusuna yüzde 36,7'si kesinlikle katılıyorum diyerek desteklediklerini ifade etmişlerdir.

3. Türkiye'nin "Türk Devletleri Teşkilatı" ile ilişkilerini yeterli görüyor musunuz? Sorusuna yüzde 39,2'si kararsızım diyerek çekimser olduklarını ifade etmişlerdir.

4. Türkiye'nin Filistin Meselesine destek vermesi gerektiğini düşünüyor musunuz? Sorusuna yüzde 32,0'ı kararsızım diyerek çekimser olduklarını ifade etmişlerdir.

5. Türkiye'nin bağımsızlığına diğer devletlerden tarafından müdahale edildiğini düşünüyor musunuz? Sorusuna yüzde 33,0'ı kesinlikle katılıyorum diyerek müdahale edildiğini düşündüklerini ifade etmişlerdir.

6. Türkiye'nin iç meselelerine diğer devletlerden tarafından müdahale edildiğini düşünüyor musunuz? Sorusuna yüzde 29,9'u katılıyorum diyerek müdahale edildiğini düşündüklerini ifade etmişlerdir.

7. Türkiye'nin diğer devletlerin iç meselelerine müdahale ettiğini düşünüyor musunuz? Sorusuna yüzde 36,7'si'ı kararsızım diyerek çekimser olduklarını ifade etmişlerdir.

8. Türkiye'de göçmen veya mülteci sorunu olduğunu düşünüyor musunuz? Sorusuna yüzde 68,7'si kesinlikle katılıyorum diyerek sorun olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir.

9. Türkiye'yi tehdit altında görüyor musunuz? Sorusuna yüzde 32,0'ı'si kesinlikle katılıyorum diyerek tehdit altında olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir.

10. Türkiye'nin enerjide dışa bağımlı olduğunu düşünüyor musunuz? Sorusuna yüzde 33,6'sı kesinlikle katılıyorum diyerek bağımlı olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir (Tablo 3.3).

Öğrenciler; ABD'nin mevcut politikaları Türkiye için bir tehdit oluşturuyor mu?; Çin'in mevcut politikaları Türkiye için bir tehdit oluşturuyor mu?; İngiltere'nin Türkiye için tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz?; Rusya'nın mevcut politikaları Türkiye için bir tehdit oluşturuyor mu?; Bulgaristan'ın Türkiye için tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz?; Ermenistan'ın Türkiye için tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz?; Gürcistan'ın Türkiye için tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz?; Irak'ın Türkiye için tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz?; İran'ın Türkiye için tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz?;

Nahcivan-Azerbaycan'ın Türkiye için tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz? Sorularına kararsız olduklarını ifade etmişlerdir (Tablo 3.3).

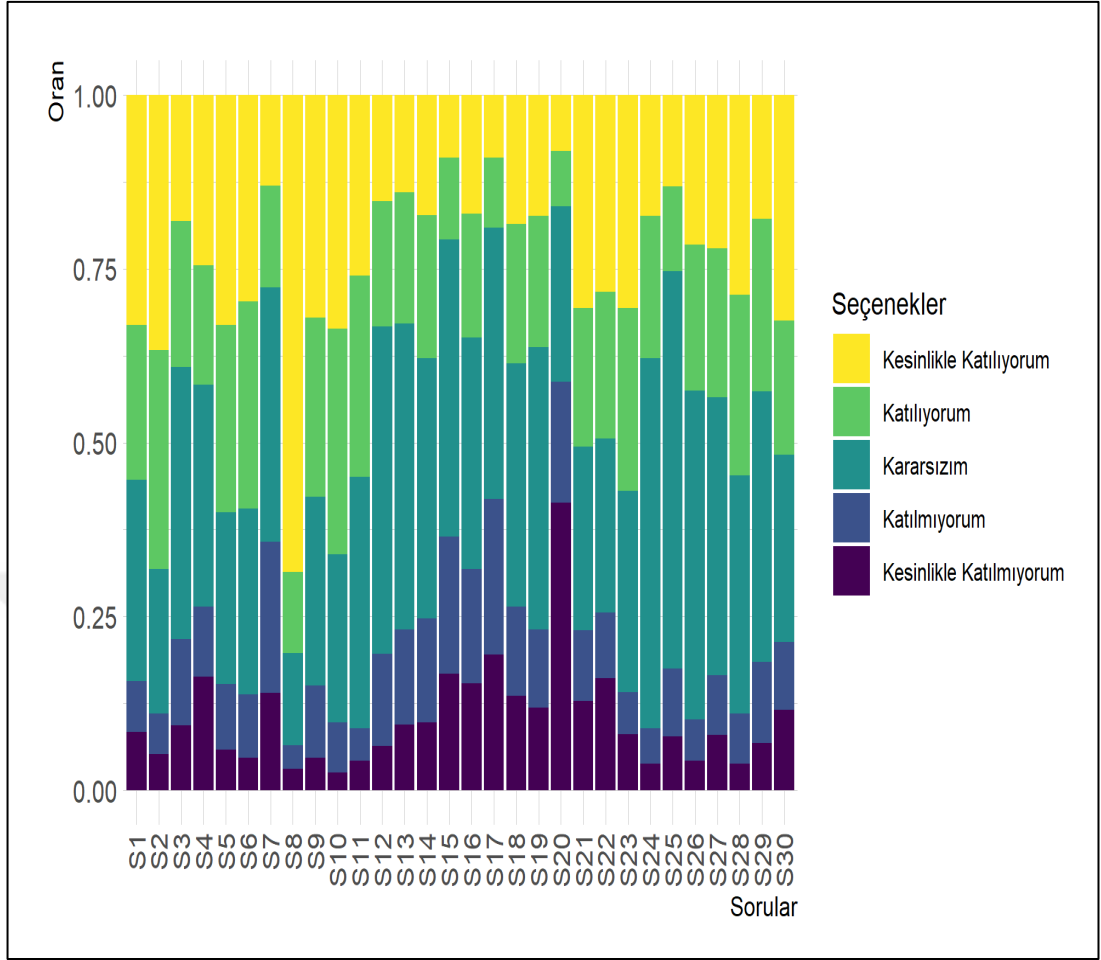
21. Suriye'nin Türkiye için tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz? Sorusuna yüzde 30,6'sı kesinlikle katılıyorum diyerek tehdit oluşturduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir.

22. Yunanistan'ın Türkiye için tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz? Sorusuna yüzde 28,2'si kesinlikle katılıyorum diyerek tehdit oluşturduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir.

23. Sosyal medyanın, dış politikaya ve uluslararası ilişkilere bakışınızı etkilediğini düşünüyor musunuz? Sorusuna yüzde 30,6'sı kesinlikle katılıyorum diyerek etkilediğini düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Öğrenciler; Türkiye'nin "D-8 Ekonomik İşbirliği Teşkilatı" üyeliğini destekliyor musunuz? Türkiye'nin "Şanghay İşbirliği Örgütü"nün bir üyesi olması gerektiğini düşünüyor musunuz?; Türkiye'nin "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü" üyeliğini destekliyor musunuz?; "AB" üyeliğinin Türkiye'nin faydasına olduğunu düşünüyor musunuz?; ABD'nin Türkiye'nin iç meselelerine müdahale ettiğini düşünüyor musunuz?; Rusya'nın Türkiye'nin iç meselelerine müdahale ettiğini düşünüyor musunuz? Sorularına yönelik kararsız olduklarını ifade etmişlerdir (Tablo 3.3).

30. İnanç ve kültürünüzün diğer ülkelerin tehdidi altında olduğunu düşünüyor musunuz? Sorusuna yüzde 32,4'ü kesinlikle katılıyorum diyerek tehdit altında olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir (Tablo 3.3).

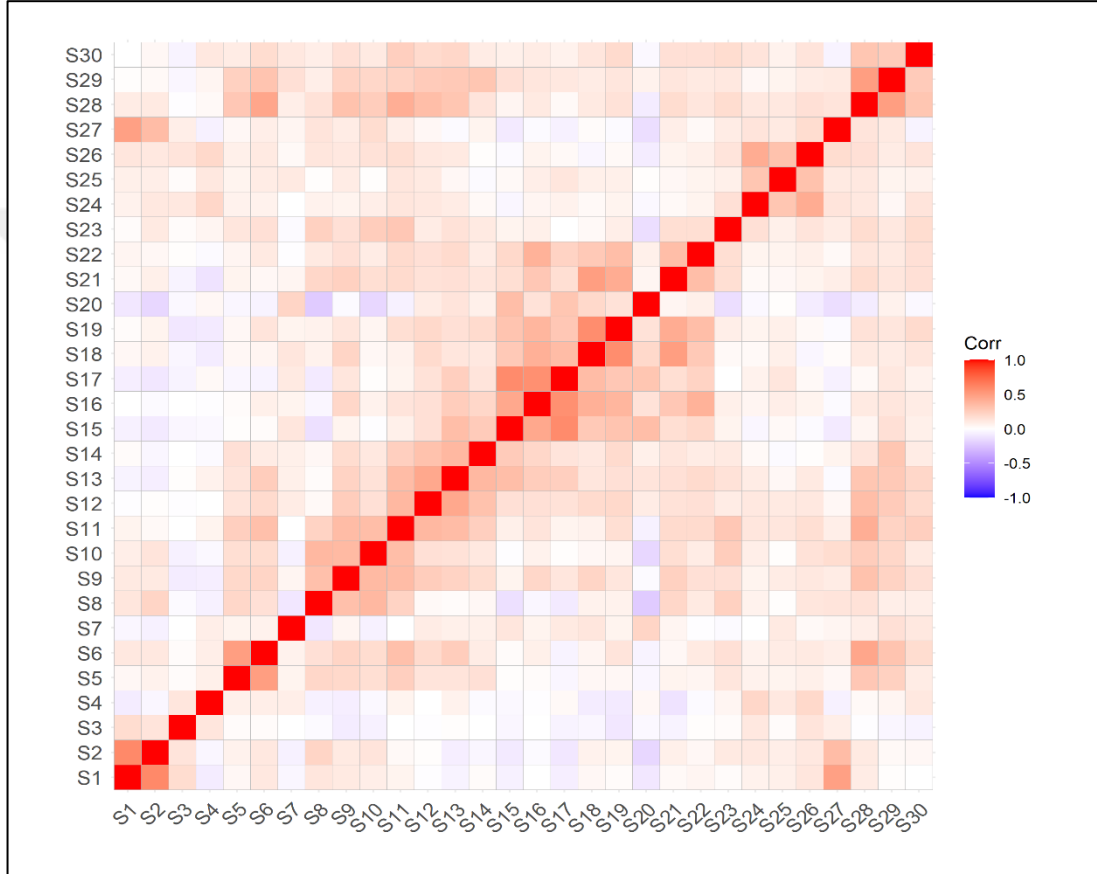
Şekil 3.1. Sorulara Göre Seçeneklerin İşaretlenme Oranı

Kaynak: Uyguladığımız anket verilerinden derlenerek tarafımızca hazırlanmıştır.

Türkiye’nin AB üyeliğini destekleme (S1) veya enerjide dışa bağımlı olma (S10) gibi sorulara olumlu yanıtların ağır basması, bu konularda olumlu bir kamuoyu algısının olduğunu gösterebilir. Diğer yandan, çeşitli ülkelerin Türkiye için tehdit oluşturup oluşturmadığı (S11-S22) gibi konularda “Kararsızım” seçeneğinin yüksek oranda olduğu görülüyorsa, bu konularda bir belirsizlik veya kamuoyu içinde çeşitlilik olduğu sonucuna varılabilir.

Türkiye’nin AB üyeliğini destekleme veya enerji bağımsızlığı gibi konularda olumlu yanıtların baskın çıkması, toplumun genelinde bu konulara ilişkin iyimser bir tutumun hâkim olduğuna işaret edebilir. Bu durum, bu konuların politik ve sosyal gündemde pozitif bir biçimde yer aldığını ve kamuoyunun genel eğiliminin destekleyici olduğunu gösterir. Öte yandan, Türkiye’nin uluslararası tehdit algılarına dair sorulara “Kararsızım” cevabının yüksek oranlarda olması, toplumun bu konuda

net bir görüş birliğine sahip olmadığını, belki de konunun karmaşıklığı veya alınan bilgilere bağlı olarak farklı yorumların ve düşüncelerin var olduğunu ortaya koyar. Bu, aynı zamanda toplumda yeterli bilgiye sahip olmadığını veya karşılaştığı bilgiler arasında çelişki yaşadığını hisseden bireylerin varlığını da gösterebilir. Bu tür belirsizlikler, hükümetin, politika yapıcılarının ve medyanın, bu konular hakkında daha açık ve etkili iletişim stratejileri geliştirmesi gerektiğine işaret edebilir.

Şekil 3.2. Sorular Arasındaki Korelasyonları Gösteren Bir Isı Haritası

Kaynak: Uyguladığımız anket verilerinden derlenerek tarafımızca hazırlanmıştır.

Bu ısı haritası, S1'den S30'a kadar etiketlenmiş soruların birbirleriyle olan korelasyonunu renkler aracılığıyla göstermektedir. Renk skalası, kırmızı ile +1 arasında pozitif korelasyonu, mavi ile -1 arasında negatif korelasyonu ve beyaz ile 0 arasında hiçbir korelasyon olmadığını temsil eder.

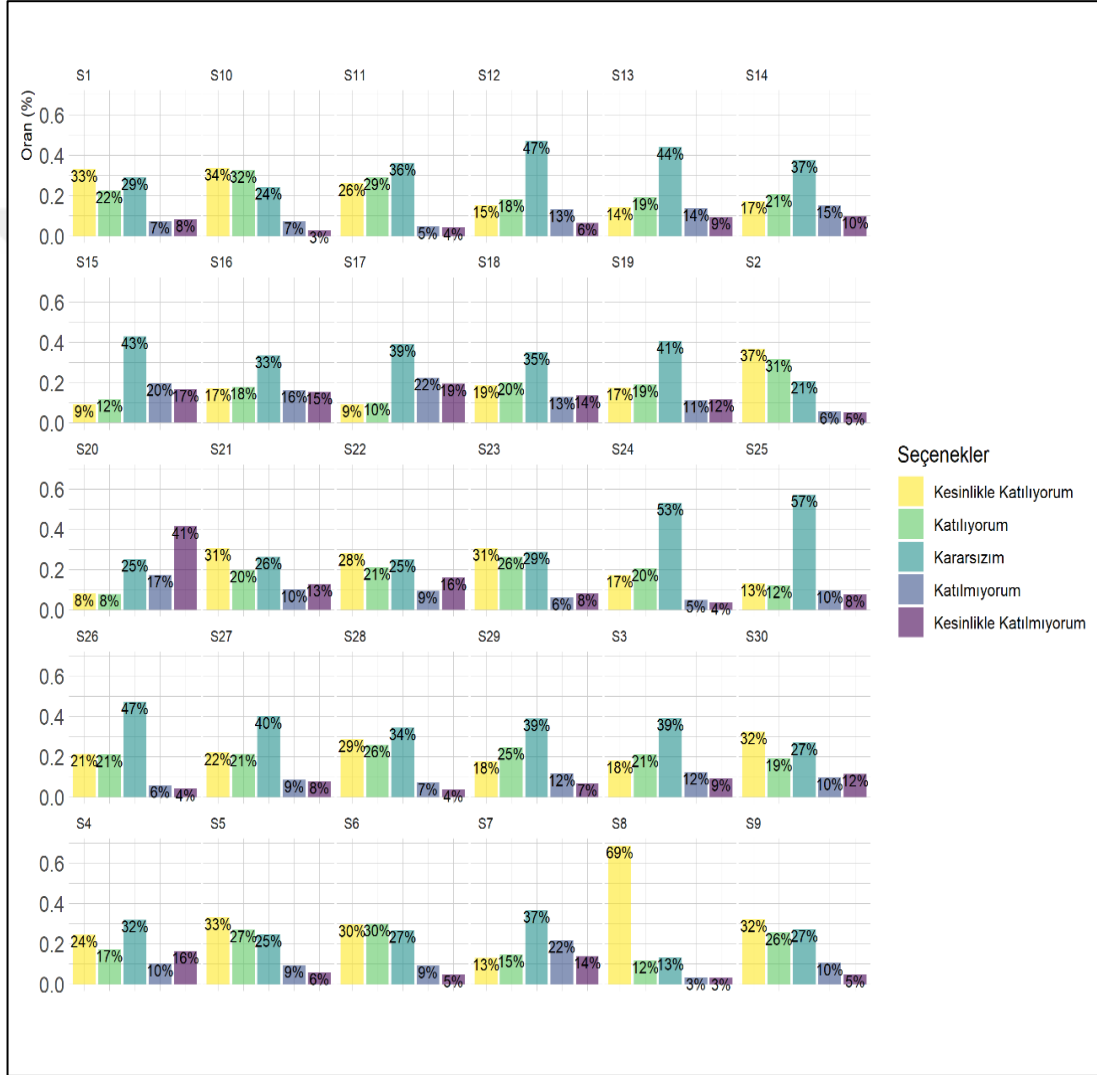
Korelasyon matrisinin ana köşegeni (sol üstten sağ alta) her zaman +1 değerini gösterir çünkü bir değişkenin kendisiyle olan korelasyonu tamdır. Bu görselde, kırmızı köşegen dışındaki kırmızı kareler güçlü pozitif korelasyonları, açık

kırmızı veya pembe kareler ise daha zayıf pozitif korelasyonları işaret eder. Mavi kareler, negatif korelasyonları gösterir, ancak bu görselde mavi kareler çok azdır, bu da sorulan sorular arasında genel olarak negatif bir ilişki olmadığını gösterir.

Güçlü Pozitif Korelasyonlar (Koyu Kırmızı Kareler): Bu kareler, belirli sorular arasında güçlü ve tutarlı bir ilişki olduğunu gösterir. Örneğin, S3 (Türk Devletleri Teşkilatı ile ilişkilerin yeterliliği) ve S25 (Şanghay İşbirliği Örgütü üyeliği) arasında veya S9 (Türkiye’yi tehdit altında görme) ve S10 (enerjide dışa bağımlılık) arasında güçlü bir korelasyon olabilir. Güçlü pozitif korelasyonlar, anket verilerinde belirli sorular arasında yüksek derecede ilişki olduğunu ve bu sorulara verilen yanıtların birbiriyle tutarlı olduğunu gösterir. Örneğin, Türk Devletleri Teşkilatı ile ilişkilerin yeterliliği (S3) ve Şanghay İşbirliği Örgütü üyeliği (S25) arasındaki güçlü korelasyon, katılımcıların Türkiye’nin bölgesel işbirliği ve entegrasyon çabalarına ilişkin benzer görüşlere sahip olduğunu ortaya koyar. Benzer şekilde, Türkiye’nin tehdit altında görülmesi (S9) ve enerjide dışa bağımlılık (S10) arasındaki korelasyon, katılımcıların bu iki konuyu güvenlik ve bağımsızlık açısından birbiriyle ilişkili olarak değerlendirdiğini gösterir. Bu tür korelasyonlar, kamuoyunun belirli politika alanlarına ilişkin algılarının ve tutumlarının daha derin bir anlayışını sağlar. Ayrıca, politika yapıcılar için, bu ilişkileri anlamak ve bu konularda kamuoyu desteğini artırmak veya yönlendirmek için stratejiler geliştirmek açısından önem taşır. Bu, belirli politikaların birbiriyle nasıl ilişkili görülebileceği ve kamuoyunun bu politikalara nasıl tepki verebileceği hakkında kritik içgörüler sunar.

Zayıf veya Hiç Korelasyon Yok (Beyaz veya Açık Pembe Kareler): Bu kareler, sorular arasında önemli bir ilişki olmadığını gösterir. Örneğin, S1 (AB üyeliği) ve S30 (kültür ve inanç tehdidi algısı) arasında anlamlı bir ilişki olmayabilir, bu da katılımcıların bu iki konu hakkındaki düşüncelerinin bağımsız olduğunu gösterebilir. Zayıf veya hiç korelasyon olmaması, anket verilerinde belirli sorular arasında önemli bir ilişkinin bulunmadığını, yani bu sorulara verilen yanıtların birbirinden bağımsız olduğunu gösterir. Örneğin, AB üyeliği (S1) ve kültür ve inanç tehdidi algısı (S30) arasında anlamlı bir ilişkinin olmaması, katılımcıların Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyelik konusundaki görüşlerinin, kültürel veya inanç temelli tehdit algılarından bağımsız olarak şekillendiğini ortaya koyar. Bu durum, insanların bu iki konuyu tamamen farklı bağlamlarda değerlendirdiği ve birinin

algısının diğerini etkilemediği anlamına gelir. Bu tür bulgular, kamuoyu görüşlerinin çok yönlü ve karmaşık olduğunu, farklı konuların birbirinden bağımsız olarak değerlendirilebileceğini gösterir. Aynı zamanda, politika yapıcılar ve analistler için, her bir politika alanının kamuoyu üzerindeki etkisinin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. Bu, politikaların tasarlanması ve uygulanmasında daha hassas ve hedef odaklı yaklaşımlar gerektirdiğini gösterir.

Şekil 3.3. Anketin Sonuçlarını Gösteren Dağılım Grafiği

Kaynak: Uyguladığımız anket verilerinden derlenerek tarafımızca hazırlanmıştır.

S30 (inanç ve kültür tehdidi algısı) ve S8 (göçmen veya mülteci sorunu) gibi sorularda “Kesinlikle Katılıyorum” ve “Katılıyorum” seçeneklerinin yüksek olduğunu görüyoruz. Bu, katılımcıların bu konularda güçlü bir onay eğiliminde

olduklarını gösterir. S30 (inanç ve kültür tehdidi algısı) ve S8 (göçmen veya mülteci sorunu) gibi sorulara “Kesinlikle Katılıyorum” ve “Katılıyorum” yanıtlarının yüksek oranda verilmesi, katılımcıların bu konulara yönelik güçlü bir onay veya endişe düzeyine sahip olduğunu gösterir. Bu durum, bu konuların toplumda önemli ve hassas algılanan meseleler olduğunu ve katılımcıların, inanç ve kültürlerinin tehdit altında olduğunu ya da göçmen ve mülteci sorunlarının ciddi bir problem teşkil ettiğini düşündüklerini ortaya koyar. Bu tür güçlü onay eğilimleri, kamuoyunun bu konulara dair derin endişeleri veya öncelikleri olduğunu ve bu meselelerin politika yapıcılar ve toplum liderleri tarafından dikkate alınması gerektiğini gösterir. Ayrıca, bu konuların toplumsal tartışma ve politika geliştirme süreçlerinde merkezi bir yer tuttuğunu ve kamuoyu nezdinde önemli bir hassasiyet oluşturduğunu da belirtir.

S3 (Türk Devletleri Teşkilatı) ve S7 (diğer devletlerin iç meselelere müdahalesi) gibi sorular için “Kararsızım” yüzdesi oldukça yüksek, bu da katılımcıların bu konularda bölünmüş veya belirsiz bir görüşe sahip olabileceğini gösterir. S3 (Türk Devletleri Teşkilatı) ve S7 (diğer devletlerin iç meselelere müdahalesi) gibi sorulara yönelik ‘Kararsızım’ yanıtlarının yüksek oranda olması, katılımcıların bu konularda net bir görüşe sahip olmadıklarını veya bu konular hakkında bölünmüş fikirlere sahip olabileceklerini gösterir. Bu durum, söz konusu konuların karmaşıklığına veya katılımcıların bu konulardaki bilgi eksikliğine işaret edebilir. Aynı zamanda, bu tür konuların kamuoyunda tartışmalı olduğunu ve net bir konsensüsün oluşmadığını da gösterir. Katılımcıların kararsızlık göstermesi, bu alanlarda daha fazla bilgilendirme ve açıklığa ihtiyaç olduğunu bir göstergesi olabilir. Özellikle, Türk Devletleri Teşkilatı gibi bölgesel işbirlikleri ve uluslararası ilişkilerde müdahale gibi hassas konular, farklı perspektifler ve değerlendirmeler gerektirebilir. Bu nedenle, kamuoyunun bu konulardaki görüşlerini netleştirebilmek için kapsamlı bilgilendirme kampanyaları ve tartışma platformları oluşturulması faydalı olabilir.

S9 (Türkiye’yi tehdit altında görme) ve S10 (enerjide dışa bağımlılık) gibi sorularda “Kesinlikle Katılıyorum” ve “Katılıyorum” seçeneklerinin toplamı, diğer seçeneklere göre belirgin bir çoğunlukta. Bu, bu konuların katılımcılar arasında yaygın bir endişe olduğunu işaret edebilir. S9 (Türkiye’yi tehdit altında görme) ve S10 (enerjide dışa bağımlılık) gibi sorulara ‘Kesinlikle Katılıyorum’ ve

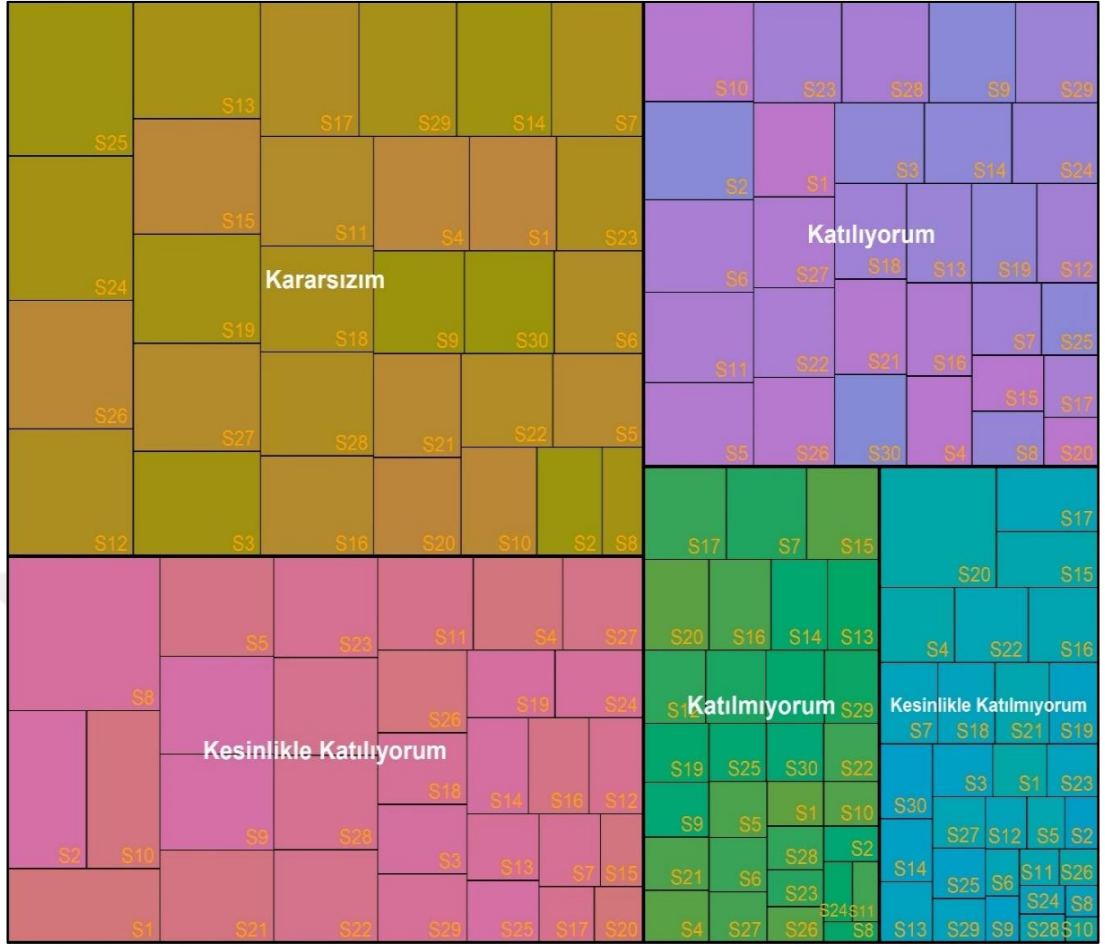
‘Katılıyorum’ seçeneklerinin toplamının, diğer seçeneklere kıyasla belirgin bir çoğunlukta olması, katılımcıların bu konuları ciddi endişeler olarak gördüğünü göstermektedir. Bu durum, Türkiye’nin güvenlik ve enerji politikaları konusunda genel bir kaygının olduğunu işaret eder. Güvenlik algısı ve enerji bağımsızlığı, ulusal güvenlik ve sürdürülebilir kalkınma açısından kritik öneme sahiptir. Bu sonuçlar, kamuoyunun bu konulara dair farkındalığının yüksek olduğunu ve hükümetin bu konularda alacağı önlemlere geniş çapta destek olabileceğini gösterir. Aynı zamanda, politika yapıcılar için bu endişeleri gidermeye yönelik stratejiler geliştirmenin ve kamuoyunu bilgilendirmenin önemini vurgular. Türkiye’nin tehdit algıları ve enerji bağımlılığı ile ilgili konular, stratejik planlama ve politika geliştirme süreçlerinde öncelikli olarak ele alınması gereken alanlar arasında yer almalıdır.

Grafikte gösterilen veriler, çeşitli sorulara katılım düzeylerini yansıtmaktadır ve her bir soru için farklı tepkilerin yüzdesel dağılımını göstermektedir.

- S8 (göçmen veya mülteci sorunu ile ilgili) sorusunda “Kesinlikle Katılıyorum” ve “Katılıyorum” seçeneklerinin toplamı yüzde 69 ile çok yüksek bir oranda çoğunluğu oluşturuyor. Bu, katılımcıların bu konuda çok güçlü bir konsensüse sahip olduğunu ve büyük bir çoğunluğun bu konuda belirli bir görüşe sahip olduğunu gösteriyor.

- S3 (Türk Devletleri Teşkilatı ile ilişkilerin yeterliliği) ve S30 (Şanghay İşbirliği Örgütü üyeliği) gibi sorular için “Kararsızım” yanıtının yüksek yüzdesi, katılımcıların bu konularda belirsiz veya bölünmüş görüşlere sahip olabileceğini belirtiyor. Özellikle S3’te yüzde 53 ve S30’da yüzde 57 ile “Kararsızım” oranı oldukça belirgin.

Bu karşılaştırmalı analiz, belirli konularda katılımcıların net bir görüş birliği olduğunu, diğer yandan bazı konularda ise daha fazla bilgiye veya açıklığa ihtiyaç duyulduğunu gösteriyor. Bu tür anket verileri, kamuoyunun farklı politika alanlarına ilişkin görüşlerini anlamak için önemlidir ve politika yapıcılarının bu konularda eğitim ve bilgilendirme çabalarını yoğunlaştırması gerektiğini işaret edebilir.

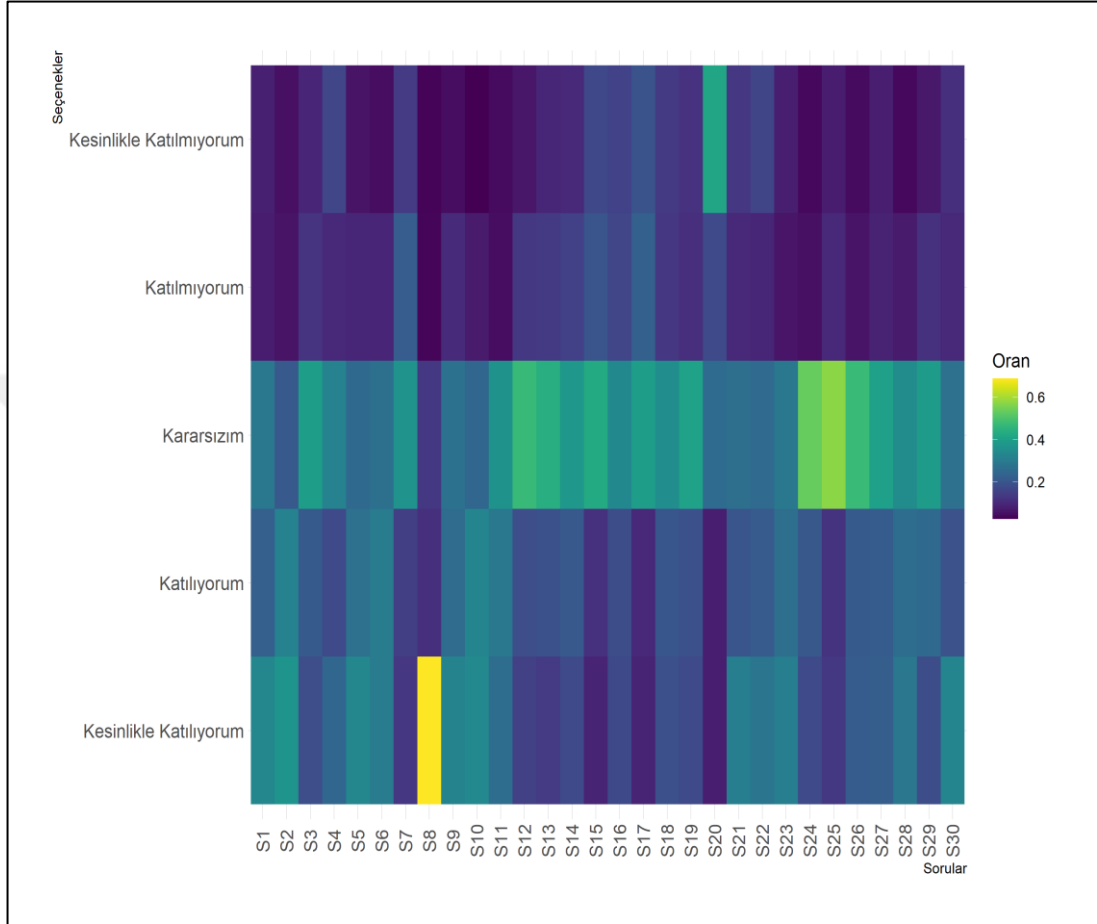
Şekil 3.4. Yanıt Seçeneklerine Göre Anket Sorularının Bir Treemap Görselleştirilmesi

Kaynak: Uyguladığımız anket verilerinden derlenerek tarafımızca hazırlanmıştır.

Renk tonlarının yoğunluğu, yanıtın gücünü ve katılımcı sayısını gösteriyor. Örneğin, pembe ve mor alanlar, katılımcıların bu seçeneklere daha sık yöneldiğini gösterir, bu da genel bir onay eğilimini işaret eder. Turuncu alanlar, katılımcıların kararsız olduğu soruları temsil ediyor ve bu durum, belirsizlik ya da belirli bir konuda bölünmüş görüşler olduğunu gösterebilir. Mavi ve yeşil tonlarının büyük blokları, katılımcıların büyük bloktaki sorulara güçlü bir şekilde katılmadıklarını veya kesinlikle katılmadıklarını gösteriyor olabilir.

Bu görselleştirme, hangi konuların katılımcılar arasında daha fazla konsensüs sağladığını veya daha fazla bölünme yarattığını anlamada yararlı olabilir. Örneğin, “Kesinlikle Katılıyorum” ve “Katılıyorum” seçeneklerinin büyük kutuları, bu alanlarda güçlü bir mutabakat olduğunu gösterebilir, bu da politika yapıcılar için bu

konuların toplumda daha fazla destek gördüğünü belirtir. Öte yandan, “Kararsızım” seçeneğinin büyük kutuları, belirli konularda daha fazla bilgilendirme ve tartışmanın gerekebileceğini gösteriyor.

Şekil 3.5. Soruların Seçeneklere Göre Isı Haritası

Kaynak: Uyguladığımız anket verilerinden derlenerek tarafımızca hazırlanmıştır.

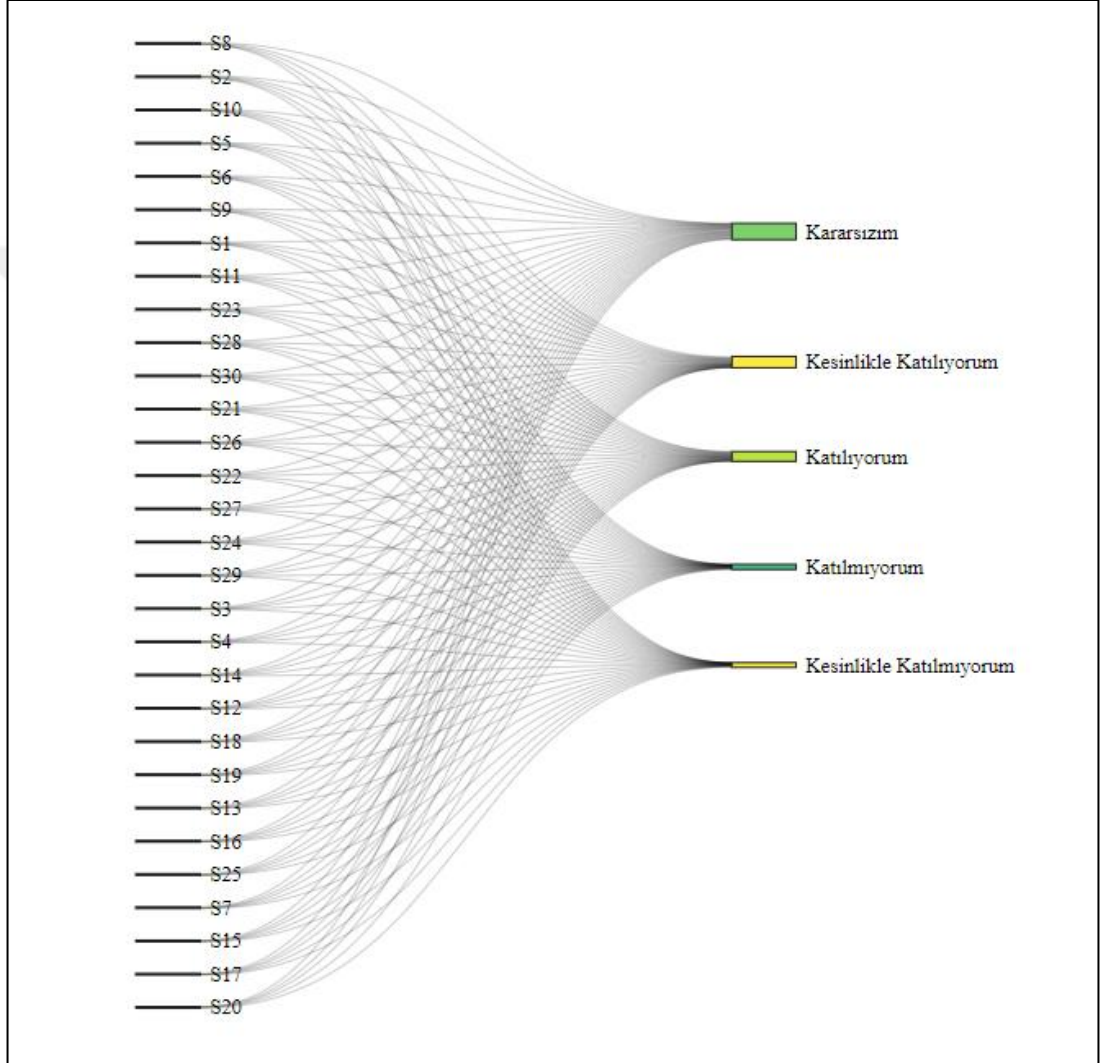
Her bir hücre, farklı sorulara (S1’den S30’a kadar) ve yanıt seçeneklerine (Yukarıdan aşağıya: Kesinlikle Katılıyorum, Katılıyorum, Kararsızım, Katılmıyorum, Kesinlikle Katılmıyorum) göre dağılımı temsil ediyor. Renk skalası dikey eksenin sağ tarafında gösterilmiş ve yanıtların oranını gösteriyor; açık renkler daha düşük oranları, koyu renkler daha yüksek oranları ifade ediyor.

Görseldeki dikkat çekici özellikler şunlardır:

Belirli bir soruda (örneğin S8) “Kesinlikle Katılıyorum” için sarı renkte çok yüksek bir değer gözlemleniyor. Bu, bu soruda katılımcıların büyük bir çoğunluğunun güçlü bir şekilde aynı fikirde olduğunu gösteriyor.

Genel olarak, ısı haritasında mor ve koyu mavi tonlarının hâkim olması, katılımcıların çoğunun soruların çoğuna “Katılmıyorum” veya “Kesinlikle Katılmıyorum” şeklinde yanıt verdiğini gösteriyor.

“Kararsızım” seçeneği genellikle orta tonlarda gösterilmiş, bu da katılımcıların belirsiz ya da nötr bir tutum sergileyebileceğini gösteriyor.

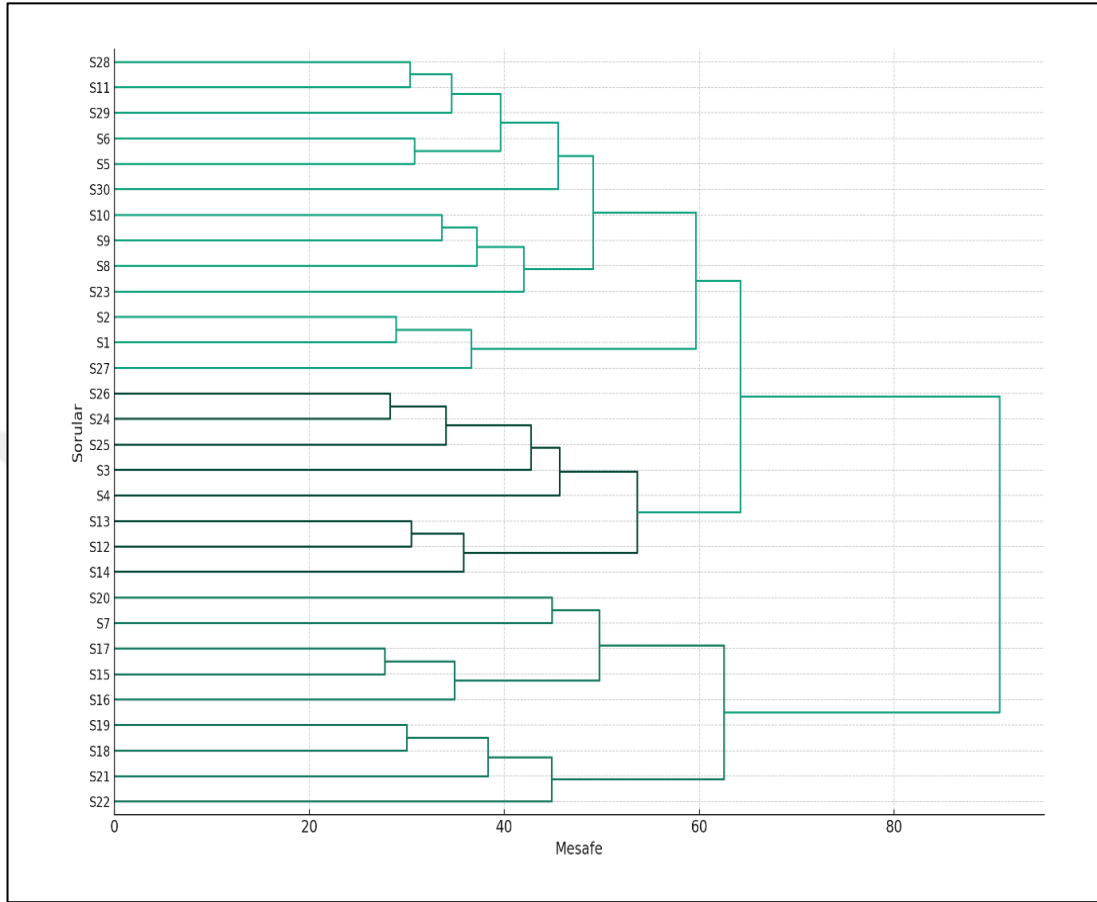

Şekil 3.6. Soru ve Yanıtlara göre Ağ Grafiği

Kaynak: Uyguladığımız anket verilerinden derlenerek tarafımızca hazırlanmıştır.

Bu grafik, farklı anket sorularının (S1, S2, S3, vb.) yanıt seçeneklerine (Kararsızım, Kesinlikle Katılıyorum, vb.) nasıl dağıldığını gösteren bir ağ grafiğidir. Her soru, yanıt seçenekleriyle bağlantılı hatlarla temsil edilir ve bu hatların genişliği, o seçeneğin her soruya verilen yanıtlar içindeki oranını temsil eder. Genel olarak, bu

grafik, çeşitli yanıt seçeneklerinin her bir soruya ne derecede tercih edildiğini görsel olarak yansıtır. En çok kararsızım seçeneği seçilmiştir.

Şekil 3.7. Dendrogram Grafiği

Kaynak: Uyguladığımız anket verilerinden derlenerek tarafımızca hazırlanmıştır.

Bu grafik, hiyerarşik kümelemenin bir sonucu olarak anket sorularının benzerliklerine göre gruplandırılmasını gösteren bir dendrogramdır. Sorular, yanıtların benzerliğine göre dallara ayrılır ve bu dallar sorular arasındaki ilişkilerin gücünü ve yakınlığını gösterir. Dendrogramlar, anket soruları arasındaki ilişkileri keşfetmek ve benzer yanıt profillerine sahip soruları belirlemek için kullanılır.

Örneğin, S28 ve S11 soruları birbirine yakın bir düğümde birleşmişse, bu iki soruya verilen yanıtların oldukça benzer olduğunu gösterir. Bu benzerlik, soruların konusuna, katılımcıların tutumlarına veya her iki soruya verilen yanıtların yapısal özelliklerine bağlı olabilir.

Dendrogramın genel yapısı, tüm soruların yanıtlarının ne derece homojen veya heterojen olduğuna dair fikir verebilir. Dendrogramın alt kısımlarında çok sayıda kısa dal varsa, bu, soruların yanıtlarının birbirine oldukça benzer olduğunu gösterir. Ancak dalların yukarı doğru daha uzun olması, yanıtlar arasında büyük farklılıklar olduğunu işaret eder.

3.8. Uygulamanın Sonuçları ve Hipotezlerin Değerlendirilmesi

Çalışmamızın bu bölümünde bulgular literatür eşliğinde tartışılmıştır. Çalışmamızda öğrenciler, Türkiye'nin "AB" üyeliğini destekliyor musunuz? Sorusuna yüzde 33,0'ı kesinlikle katılıyorum diyerek desteklediklerini ifade etmişlerdir. Maastricht'e, 9 ve 10 Aralık 1991 tarihinde Avrupa Birliği üyelerinin katılımıyla yapılan toplantıda alınan kararlar ile Avrupa Birliği Antlaşması (Maastricht Antlaşması) imzalanarak Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Tutal, 2014, s.145). Yapılan antlaşma ile birlikte üye ülkelerde yaşayan halkın kişisel özgürlüklerinin savunulması, demokratik hakların korunması, birleşen kurumların objektifliğini sağlayarak kurumlara olan güvenin sağlamlaştırılması için kurulmuştur. Türkiye'nin AB üyeliği, uzun soluklu olmuş ve zorlu bir süreç kat edilmiş olmasına karşın henüz başarı elde edememiş, ancak ucu açık şekilde bir müzakere süreci olanaklı hale gelmiştir. Olumsuzlukların bir bölümü Türkiye'nin yetersizliklerine işaret etse de büyük bir kısmı AB'nin çifte standart uygulamalarının bir neticesidir. Türkiye-AB ilişkilerindeki olumsuz yönlerinden birincisi henüz Türkiye'nin üyelik başvurusunun görüşülmeye başladığı dönem içerisinde, 1960 yılında gerçekleşen darbenin sonucu olarak görülmüştür. Türkiye'nin AB üyeliğini öğrencilerin destekleme sebebinin Avrupa Birliği tarafından fonlanacak olması ve birliğin getireceği güce inanıyor olmaları kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Türkiye'nin "NATO" üyeliğini destekliyor musunuz? Sorusuna yüzde 36,7'si kesinlikle katılıyorum diyerek desteklediklerini ifade etmişlerdir. NATO'nun Avrupa kıtasındaki söz konusu genişleme süreci ile birlikte, uluslararası alanda değişen tehdit algıları karşısında ittifak; hem savunma taktiklerinin hali hazırdaki duruma uygun bir şekilde dönüşümünü sağlamak, hem de küreselleşen tehdidin kaynaklarına aynı yönde yanıt verebilmek amacıyla küresel işbirliklerini geliştirmeye çalışmıştır

(Collins, 2011, S.136; Kibaroglu, 2019, S.37). NATO'nun ittifak konusunda önemi nedeniyle öğrencilerin desteklediği düşünülmektedir.

Türkiye'nin "Türk Devletleri Teşkilatı" ile ilişkilerini yeterli görüyor musunuz? Sorusuna yüzde 39.2'si kararsızım diyerek çekimser olduklarını ifade etmişlerdir. Türk Devletleri Teşkilatı'nın geleceğine yönelik izdüşümde dikkat gerektiren bazı hususların bir şekilde ele alınması önem arz etmektedir. Öncelikle pek çok bağımsız devleti bir araya getiren böyle bir organizasyonda devletlerin çıkarları meselesi kaçınılmaz olarak ön plana çıkacaktır. Ancak bu örgütün temel unsurları olan ortak dilleri ve ortak tarihleri gibi normatif bağlar, üye devletlerin ülkesel çıkarlarının da üzerinde, ortak çıkarlar denkleminin kurulmasını zorunlu kılmaktadır. Bununla birlikte jeopolitik kuram tartışmalarında de ele alınan 'Kalpgah' ve 'Rimland' bölgeleri olarak tarif edilen coğrafyanın odak noktasında Türk Dünyasının bulunması, Türk Devletleri Teşkilatı'na ayrıca özel bir anlam kazandırmaktadır (Topsakal ve Zengin, 2021). Öğrenciler Türk Devletleri Teşkilatı'na ilişkin yeterli bilgi sahibi olmamaları ya da Türkiye'nin daha fazla katkı sağlaması gerektiği kanaatini taşıdıkları için kararsız kaldıkları düşünülmektedir.

Türkiye'nin Filistin Meselesine destek vermesi gerektiğini düşünüyor musunuz? Sorusuna yüzde 32,0'ı kararsızım diyerek çekimser olduklarını ifade etmişlerdir. Öncelikle Türkler için Kudüs önemlidir, Kudüs'ün içinde yer aldığı Filistin, mübarek bir ülkedir. Çünkü Müslümanların Kâbe'den önceki kiblesi Mescid-i Aksa Kudüs şehrinde, Kudüs şehri de Filistin topraklarına dâhildir. Ayrıca, Kudüs, sayısız Osmanlı vakıf eserlerine sahiplik etmektedir (Çift ve Harman, 2017, s.6). Öğrenciler Filistin'e ilişkin yeterli bilgi birikimine sahip olmaması ya da destek konusunun içeriğinin belirgin olmaması nedeniyle kararsız oldukları düşünülmektedir.

Öğrenciler, Türkiye'nin bağımsızlığına ve iç meselelerine diğer devletlerden tarafından müdahale edildiğini düşünüyor musunuz? Sorusuna katılıyorum diyerek müdahale edildiğini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Dünya, soğuk savaş sonrasındaki dönemde, kendisini istikrarsızlık ve belirsizlikle dolu tamamen farklı bir uluslararası ortamda, ortaya çıkan yeni sorunlar ve tehditlerle karşı karşıya gelmiştir. Bu sorun ve sıkıntılı coğrafyaların tam merkezinde yer alan Türkiye, bu

durumdan en fazla etkilenen devletlerden biridir. Soğuk Savaş koşullarının ortadan kalkması, ülkemizin ilgi ve etki alanlarını arttırıp genişlemesini sağlarken, güvenlik risklerini ve tehdit algılamalarında ise mühim olan değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Lakin bu değişiklikler ülkemize dönük tehditleri ortadan kaldırmamış, bilakis çeşitlendirmiş ve dolayısıyla daha karmaşık hale getirmiştir (Akçay, 2008). Öğrenciler hem komşu ülkeler hem de büyük devletlerin bazı yönleri nedeniyle tehdit olarak algıladıkları düşünülmektedir.

Türkiye'nin diğer devletlerin iç meselelerine müdahale ettiğini düşünüyor musunuz? Sorusuna yüzde 36,7'si'ni kararsızım diyerek çekimser olduklarını ifade etmişlerdir. 2011 yılının mart ayında başlayan toplumsal hareketler sonrasında Türkiye, hızlı bir şekilde Suriye'deki gelişmelere eğilmiş ve bu alanda çalışmalarda bulunmuştur ("Fidan, Şam'da Esad ile görüştü," Timetürk, Erişim tarihi: 11/09/2023). Türkiye özellikle komşu ülkelerdeki iç savaflara yönelik hem kendini korumak hem de masumlara yönelik girişimleri nedeniyle öğrenciler tarafından bu durumun iç meselelere karıştığı algısı yarattığı düşünülmektedir.

Türkiye'de göçmen veya mülteci sorunu olduğunu düşünüyor musunuz? Sorusuna yüzde 68,7'si kesinlikle katılıyorum sorun olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir. Uluslararası göç hareketi pek çok soruna yol açmış ve bu sorunlara yönelik çözümlerin geliştirilmesi zorunlu hale gelmiştir. Bu nedenle uluslararası göçte temel aktörler; göç veren devletler, göç alan devletler ve göçmenler birlikte değerlendirilerek, göç olgusunun karmaşık yapısı içinde göçün yönetilmesine çalışılmaktadır. Uluslararası göçten kaynaklanan sorunlar, yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra küreselleşmenin etkisiyle yaygınlaşmaya ve yoğunlaşmaya başlamıştır (Czaika ve Haas, 2014, s.285; Şener, 2017, s.19). Medyanın ve çevreden görülen sorunla nedeniyle öğrencilerin sorun olarak gördüğü düşünülmektedir.

Türkiye'yi tehdit altında görüyor musunuz? Sorusuna yüzde 32,0'ı kesinlikle katılıyorum diyerek tehdit altında olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Yirmi birinci yüzyıl, 1990'lı yıllarda yaşanan büyük gelişmelerin etkisinde kalarak başlamıştır. Bu durum yeni yüzyıldaki gelişmelerin önemli ve hızlı olacağını göstermiştir. Bu yüzyılda bazı kavramlar yeniden tanımlanmaya başlanmıştır. Değişen bu kavramların arasında üzerinde duracağımız güç, tehdit, güvenlik, düşman

gibi kavramlar da bulunmaktadır. “Demokrasi ve barış” bu yüzyılın başında en çok konuşulan konulardan biri olmuştur. Yirminci yüzyılın, üçüncü dünya savaşı sayılan Soğuk Savaş sona erdiğinde bazıları savaşların sona erdiğine, dünyanın küreselleştiğine, barış ve demokrasinin hâkim olduğuna inanıyordu (Fukuyama ve Dicleli, 2011). Ancak bu iyimser bakış açılarının doğru olmadığı çok kısa bir zaman içerisinde ortaya çıktı. Çünkü algılamalar değişiklik gösterse de tehditler hâlâ devam etmekteydi ve kimse kendini tamamen güvende hissetmiyordu. Türkiye hem komşu ülkeler hem de diğer devletlerle ilişkileri sebebiyle öğrencilerin tehdit algılarının oluştuğu düşünülmektedir.

Türkiye’nin enerjide dışa bağımlı olduğunu düşünüyor musunuz? Sorusuna yüzde 33,6’sı kesinlikle katılıyorum bağımlı olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir. Gelişmiş ülkeler de dahil olmak üzere dünyanın birçok ülkesi yenilenebilir enerji kaynakları konusunda bilinçlenmeye başlamıştır. Gelişmiş olan ülkeler yatırımlarının en büyük paylarını yeni enerji kaynaklarının geliştirilmesine yönelik teknolojilere ayırmaktadır. Ayrıca bu ülkeler belirledikleri hedefler doğrultusunda kullandıkları enerji kaynakları içerisinde yenilenebilir enerji kaynaklarının payını artırmanın yollarını aramışlardır. Gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye’nin enerji talebi hızla artıyor. Bu talebi karşılamak için kullanılan kaynaklar çevreye zararlı, ömrü sınırlı ve çok pahalı olan fosil yakıtlardır. Türkiye’nin mevcut fosil yakıt ihtiyacını karşılayacak yeterli kaynağı bulunmamaktadır. Dolayısıyla artan ihtiyaçlara paralel olarak Türkiye kaynak sağlamada dışa bağımlı hale gelmiştir (Çelik, 2015). Öğrenciler bu farkındalıkları sebebiyle dışa bağımlı olduğunu düşünmektedir.

Suriye’nin Türkiye için tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz? Sorusuna yüzde 30,6’sı kesinlikle katılıyorum tehdit oluşturduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir. Son yıllarda artan insani krizler, uzayan savaşlar ve siyasi istikrarsızlıklar, zorunlu göç hareketleri olan mülteci akımlarına yol açmış ve dünya genelinde başka bir ülkeye sığınma talebinde bulunan mültecilerin sayısında ciddi bir artış yaşanmıştır. (Castles ve Miller, 2008). Günümüzde, Suriye savaşının meydana gelmesi ile birlikte dünya genelindeki toplam mülteci ve sığınmacıların sayısı 2014 yılı itibarıyla 46,3 milyona ulaşmıştır (UNHCR, 2014, s.3). Suriye krizinden en fazla etkilenen ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Takip ettiği “açık kapı

politikasıyla” Türkiye, Suriye’ye komşu ülkeler arasında en çok Suriyeliyi kabul eden ülke konumuna dönüşmüştür (Tunç, 2015, s.36). Suriye’nin hem medyada hem de iç savaşı nedeniyle öğrencilerin tehdit olarak gördüğü düşünülmektedir.

Yunanistan’ın Türkiye için tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz? Sorusuna yüzde 28,2’si kesinlikle katılıyorum tehdit oluşturduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir. Türk-Yunan ilişkilerinde askeri stratejik boyutları ile tarihi-psikolojik boyutlarının birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir (Montville, 1995; Volkan ve Itzkowitz, 1994, s.117). Devletlerin tarihi geçmişi, zaferlerin yanı sıra ortak acıları ve felaketleri de içerir. Ulusal kimliğin en önemli unsuru haline gelen geçmiş kayıplar, mağduriyet duygusu yaratmaktadır. Mağduriyet duygusunu güçlü bir şekilde yaşayan toplumlar, geçmişteki acılarından sorumlu tuttıkları devletlerin haklarına ve ihtiyaçlarına karşı duyarsızdırlar ve umursamaz bir tavır sergilerler. İmkanlar elverdiğinde şiddete de başvurabiliyorlar (Montville, 1995; Volkan ve Itzkowitz, 1994, s.118). Uzun zamandan beri süregelen sorunlar nedeniyle tehdit olarak algıladıkları düşünülmektedir.

Sosyal medyanın, dış politikaya ve uluslararası ilişkilere bakışınızı etkilediğini düşünüyor musunuz? Sorusuna yüzde 30,6’sı kesinlikle katılıyorum etkilediğini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Toplumun her kesiminden bireyleri bir araya getirme olanağına sahip olan sosyal medya, siyasal olaylara ilişkin tartışmaların yürütülmesi, siyasal grup ve toplulukların oluşturulması, propaganda faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi aracı olarak insanların çeşitli biçimlerde siyasal katılım davranışları sergilemesine olanak sağlamaktadır. Partiler siyasi kampanyalarını yürütebilmekte, bireyler de siyasetçilerle doğrudan iletişim kurarak talep ve şikâyetlerini iletebilmektedirler (İşleyen, 2018, s.210). Sosyal medyanın siyasal katılım sürecinde bireylere sunduğu tüm bu fırsatlarla birlikte, en yaşlısı 22 yaşında olan ve sosyal medyanın içine doğan Z kuşağının siyasal arenada da ön plana çıkmaya başlaması, siyaset ve politikacılar açısından önemli bir konu olan bu çalışma aynı zamanda bireylerin siyasal katılım davranışlarının sosyal medya bağlamında değerlendirilmesini de gerektirmektedir. Dolayısıyla siyasi tercihleri belirlemede etken faktör olan geleneksel medya araçları yerini yeni medya araçlarına

terk ederken, özellikle gençler arasında geleneksel siyasi katılım formlarından uzaklaşarak dijital siyasi katılım faaliyetlerine yönelmektedir (Köklü, 2018).

Öğrenciler; Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütü, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütüne yönelik kararsız oldukları belirlenmiştir. Ülkeler arası bölgesel işbirliği; dünyanın yarattığı fırsatlardan yararlanarak siyasi, ekonomik, askeri, sosyal ve kültürel alanlarda gelişmek, iyi ilişkiler geliştirmek ve faaliyet alanlarını küresel ölçekte artırmak ve genişletmek amacıyla oluşturdukları yapılar olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan bölgesel işbirliği yapılanmalarında, küreselleşme ve bölgeselleşme olgularıyla yakın ilişkiler içerisinde olduğu söylenebilir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü, kurulduğu 1992 yılından itibaren coğrafi yakınlığın ortaya çıktığı bölgesel bir ekonomik işbirliği örgütü olarak faaliyet göstermektedir. Karadeniz'in coğrafi komşuları arasında kurulan bu organizasyon aynı zamanda, Soğuk Savaş sonrası dönemde, özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını yeni kazanan bölge ülkeleri arasında ortaya çıkabilecek bölgesel sorunların önlenmesini de amaçlamaktadır. Bu amacına bölge ülkeleri arasında ekonomik birlik sağlayarak ulaşmayı hedeflemektedir (Bakan, 2021). Şanghay İşbirliği Örgütü'nün kuruluşunun temel gerekçesinde, Rusya ve Çin'in Batı'ya karşı birlikte hareket etmesi yatmaktadır. 1990'lı yılların ortalarına gelindiğinde Rusya, BDT'yi oluşturarak, önceden sınırları içerisinde bulunan ülkeler üzerindeki egemenliğini artırmaya çalışsa da istenilen başarı sağlanamamıştır. ABD öncülüğünde AB ve NATO'nun Doğu Avrupa ve Kafkaslar'daki etki alanı artmaya başladı. Bu durum o yıllarda (1990-2000) dünyada tek kutuplu bir düzen yaratmıştı. Bu gelişmeler yaşanırken Rusya ile Çin arasındaki rekabet ve çatışma yaşanmış, Türki Cumhuriyetler üzerinde jeostratejik ve jeopolitik hakimiyet kurmaya devam etti (Marangoz ve Denizci, 2017, s.76). Rusya ile Çin arasındaki sınırın uzunluğu 4.300 kilometredir. Dolayısıyla ŞİÖ kurulmadan önce bu iki süper güç arasında sürekli hudut anlaşmazlıkları vardı. Öyle ki 1969 yılında bu iki komşu arasında Büyük Ussuri adası nedeniyle sıcak bir çatışma yaşanmıştır (Eren, 2017, s.77). Bu gelişmeler vuku bulurken Türki Cumhuriyetleri kendi aralarında da hudut anlaşmazlıkları başta olmak üzere birçok sorun meydana çıkmıştır. Bu ülkeler kendi bölgeleri üstünde egemenlik kurmaya çaba gösteren uluslararası aktörlerin arasında sıkışıp kalmışlardır. Rusya ve Çin'in öncülüğünde Kazakistan, Kırgızistan ve

Özbekistan'ın ŞİÖ'ye katılması kısıtlı bir çerçevede de olsa bu ülkelere istikrar getirmiştir. Aksi halde tıpkı bugün Suriye sorununda olduğu gibi, büyük güç olan (ABD-Rusya) arasında ortaya çıkabilecek vekalet savaşlarından, küçük olan ülkelerin daha fazla etkilenmesi kaçınılmaz olmalıdır. Öğrenciler kararsız kalma sebepleri ülkeler arası dinamizmin işbirliğinin önüne geçebileceklerini düşünmeleri kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

İnanç ve kültürünüzün diğer ülkelerin tehdidi altında olduğunu düşünüyor musunuz? Sorusuna yüzde 32,4'ü kesinlikle katılıyorum tehdit altında olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir. Ülkelerdeki göçmen ve mülteci sorunları sadece ekonomik olarak değil kültürel anlamda da değişikliklere sebebiyet vermektedir. Öğrencilerin diğer ülkelerden sürekli gelen göçler nedeniyle tehdit olarak algıladıklarını düşündürmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma sonucunda öğrencilerin çeşitli dış politika ve güvenlik konularına ilişkin tutumlarını yansıtmaktadır. Katılımcıların Türkiye'nin uluslararası ilişkiler ve dış tehdit algıları konusunda nasıl bir eğilim içinde olduklarını gösterir. İşte dikkat çekici bazı bulgular:

AB ve NATO Üyeliği: Türkiye'nin AB (S1) ve NATO (S2) üyeliğini destekleme konusunda, “Kesinlikle Katılıyorum” ve “Katılıyorum” yanıtları toplamda yüzde 55,4 ve yüzde 68,3 oranları ile yüksek. Bu, Türkiye'nin bu iki uluslararası kuruluşla ilişkisine yönelik olumlu kamuoyu desteğinin güçlü olduğunu gösteriyor.

Türk Devletleri Teşkilatı ve Diğer Bölgesel İşbirlikleri: “Kararsızım” yanıtlarının S3 (Türk Devletleri Teşkilatı) ve S25 (Şanghay İşbirliği Örgütü üyeliği) gibi sorularda yüzde 39,2 ve yüzde 57,4 gibi yüksek oranlarda olması, katılımcıların bu konularda net bir görüşe sahip olmadığını veya farklı düşüncelere sahip olduklarını gösterir.

Göçmen veya Mülteci Sorunu: S8'de “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtının yüzde 68,7 ile çok yüksek olması, katılımcıların Türkiye'de ciddi bir göçmen veya mülteci sorunu algıladıklarını gösterir.

Dış Tehdit Algısı: Türkiye'nin enerji bağımlılığı (S10) ve ABD'nin politikaları (S11) gibi konularda “Kesinlikle Katılıyorum” ve “Katılıyorum” seçeneklerinin yüksek oranları, bu konularda genel bir endişe olduğunu gösterir. Bununla birlikte, Çin (S12), İngiltere (S13) ve Rusya (S14) gibi diğer devletlerin tehdit oluşturup oluşturmadığına ilişkin sorularda, “Kararsızım” oranlarının yüksekliği, bu konularda toplum içinde bir belirsizliğin veya farklı görüşlerin var olduğuna işaret eder.

İç Müdahale Algısı: S28 ve S29'da, ABD ve Rusya'nın Türkiye'nin iç meselelerine müdahale ettiği algısının “Kararsızım” oranları sırasıyla %34,4 ve %39,0 ile dikkat çekicidir, bu da katılımcıların bu tür dış müdahalelere ilişkin kesin bir kanaate sahip olmadıklarını gösterir.

Kültürel Tehdit Algısı: S30’da “Kesinlikle Katılıyorum” ve “Katılıyorum” toplamı yüzde 51,7 oranında olup, katılımcıların önemli bir kısmının inanç ve kültürlerini tehdit altında hissettiğini gösterir.

Bu veriler, Türkiye’nin uluslararası ilişkiler ve dış politika konusundaki karmaşık kamuoyu görüşlerini ve endişelerini anlamak için faydalıdır. Politika yapıcılar için, bu veriler, toplumun hangi konularda daha fazla bilgilendirme veya diyalog ihtiyacı olduğunu ve hangi politikaların daha fazla kamuoyu desteği alabileceğini belirlemede kritik öneme sahip olabilir.

Ortaya çıkarılan bu sonuçlar doğrultusunda verilebilecek öneriler aşağıda yer almaktadır;

Ortaöğretim öğrencilerinin ulusal ve etnik kimliklere dair mevcut kalıp yargılarının ortadan kaldırılması için Millî Eğitim Bakanlığı ve eğitimde politika geliştiricilerin kültürlerarası iletişim ve etkileşimi artırmak adına çeşitli sosyal sorumluluk projeleri ile sosyal etkinlikler düzenlemeleri önerilmektedir.

Öğrencilere, bilgi kaynaklarını değerlendirebilen, analiz edebilen ve eleştirel düşünebilen bireyler olarak yetiştirmek için kritik düşünme ve medya okuryazarlığı dersleri zorunlu kılınmalıdır.

Eğitim müfredatları, farklı kültürler ve dünya görüşleri hakkında bilgi sağlayarak öğrencilerin kültürlerarası anlayış ve hoşgörüsünü artıracak şekilde tasarlanmalıdır.

Tarih ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin farklı tür kimliklere sahip öğrenciler arası gerginliği azaltmaları, kutuplaştırıcı ve ayrıştırıcı bir tutum sergilemeden bütün öğrencilere eşit mesafede yaklaşımları ve onları aynı sınıf ortamında kaynaştırmaları önerilmektedir.

Ulusal ve etnik kimliklere dair tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan yazılı ve görsel içeriklerin ötekileştirici dilden arındırılarak farklılıklara saygı duyulan, kültürlerarası etkileşimin önemini vurgulayan içeriklerin yer alması önerilmektedir. Aynı zamanda ilgili ders kitaplarında tartışmalı konulara yer verilmesi, öğrencilere bu konular üzerinde sorgulama ve düşünme fırsatı sunulması önerilmektedir.

Alt kimliklere dair ortaya konulan kalıp yargılardan hareketle alt kimliklerin korunmaya yönelik daha fazla çalışma yapılması, rapor oluşturulması, araştırma ve geliştirme projelerinin yürütülmesi önerilmektedir.

Araştırma esnasında karşılaşılan güçlüklerden biri olan Milli Eğitim Müdürlüklerinden izin alma süreci göz önünde bulundurulduğunda, Milli Eğitim Müdürlüklerinin politik kaygılar gütmekten bilimin bir parçası olan araştırma sürecine katkıda bulunması ve gerekli gördükleri takdirde sürecin takipçisi olması önerilmektedir.

Eğitim sistemi içerisinde doğrudan ya da gizil olarak uygulanan ayrımcılıkları azaltmak adına evrensel değerlere uygun biçimde bir yaklaşım sergilenerek öğrencilerin farklı ihtiyaçlarına karşılık verilmesi gerektiğini vurgulayan kapsayıcı eğitimin uygulanması ve bu konuda önemli çalışmalar yapılarak kapsayıcı eğitimin Türk eğitim sistemine entegrasyon sürecinin geliştirilmesi önerilmektedir.

Önyargı, stereotip ve ayrımcılık konularında bilinçlendirme ve eğitim kampanyaları düzenlenerek toplumsal hoşgörü ve anlayışın artırılması önerilmektedir.

Araştırmacılar okullarda ön yargıların, kalıp yargıların ve ayrımcılığın nasıl azaltılabileceği konusunda çalışmalar yapabilirler.

Öğretmenlere ve öğretmen adaylarına ön yargı, kalıp yargı ve ayrımcılık konusunda eğitimler verilerek duyarlılıklar ve farkındalıklar kazandırılabilir.

İlkokulda hayat bilgisi derslerinde, ortaöğretimde sosyal bilgiler derslerinde, ortaöğretim ve yükseköğretimde tarih derslerinde öğrencilere önyargı, kalıp yargı ve ayrımcılıkla baş etme stratejileri öğretilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağgöl, C. (2022). İlkokul öğrencilerinin sahip oldukları kalıp yargı ve ön yargıların incelenmesi. [Doktora tezi, Dicle Üniversitesi].
- Akçay, N. (2008). 21. yüzyılda Türkiye'nin tehdit algılamaları ve güvenlik açılımları. [Doktora tezi, Uludağ Üniversitesi].
- Aktan, T. (2006). Başarılı ve başarısız öğrencilerin iç ve dış gruplarına yönelik kalıp yargılarının sevecenlik ve yetkinlik algısı temelinde incelenmesi. [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi].
- Aktan, T., ve Sakalli-Ugurlu, N. (2013). Kalıpyargı içeriği modeline sosyal bağlamsal bir yaklaşım: Bağlam içinde kalıpyargı içerikleri. Türk Psikoloji Yazıları, 16(31), 15-31. <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042813013578>
- Allport, G. W. (2016). Önyargının doğası. (Çev. Nur Nirven). Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Aronson, E. W., & Akert, T. D. R. (2010). Sosyal psikoloji. Kaknüs Yayınları.
- Aronson, E., Wilson, T. D., & Akert, R. M. (2012). Sosyal psikoloji (O. Gündüz, Çev.). Kaknüs.
- Atalay, M. (2019). Ergenlerde iç grup dış grup ayrımının dayandığı kalıp yargıların sosyal alan kuramı bağlamında incelenmesi. [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi].
- Augoustinos, M., & Rosewarne, M. D. (2010). Stereotype knowledge and prejudice in children. British Journal of Developmental Psychology, 19(1), 143-156.
- Bakan, S., ve Güven, M. E. (2021). Karadeniz ekonomik işbirliği örgütü (KEİ) örneğinde bölgesel işbirliği örgütlerinin etkileri ve akdeniz üzerine değerlendirme. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18(1), 528-557.
- Balcı, A., ve Tuncel, G. (2017). Öğretmen adaylarının önyargı ve ayrımcılığa ilişkin deneyimlerinin fenomenolojik analizi. Kesit Akademi Dergisi, 3(11), 95-115.

- Baran, A. (2013). Genç ve gençlik: Sosyolojik bakış. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 6-25.
- Baron, R. A., & Byrne, D. E. (2000). *Social psychology* (9th ed.). Pearson Education Company.
- Bee, H., & Boyd, D. (2009). *Çocuk gelişim psikolojisi* (O. Gündüz, Çev.). Kaknüs.
- Beştepe, A. (2021). Lise öğrencilerinin farklı kimliklere dair kalıp yargıları ve bunların kaynakları. [Yüksek Lisans tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi].
- Beyaz, R., ve Kaldık, B. (2018). Üniversite gençliğinde dindarlık ve mutluluk ilişkisi: Tokat gaziosmanpaşa üniversitesi örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(60).
- Bigler, R. S., & Liben, L. S. (1993). A cognitive-developmental approach to racial stereotyping and reconstructive memory in euro-american children. *Child Development*, 64(5), 1507- 1518.
- Birin, A. (2006). Tomislav Šarlija, Povijest 6: Udžbenik povijesti za 6. razred osnovne škole. ALFA.
- Bora, A. (2012). Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık. K. Çayır ve M. Ayan-Ceyhan, (Ed.), *Ayrımcılık: çok boyutlu yaklaşımlar içinde* (s. 175-187). Bilgi Üniversitesi.
- Brown, A. (2015). Personal stereotypes: An analysis of individualized prejudices. *Journal of Social Psychology*, 40(2), 215-228.
- Brown, C. S., Ali, H., Stone, E. A., & Jewell, J. A. (2017). US children's stereotypes and prejudicial attitudes toward Arab Muslims. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 17(1), 60-83. <https://doi.org/10.1111/asap.12129>
- Brown, C. S., Tam, M., & Aboud, F. (2018). Ethnic prejudice in young children in Indonesia: Intervention attempts using multicultural friendship stories. *International Journal of Early Childhood*, 50, 67-84.

- Büyükalan, F. S. (2018). Ortaöğretim anadolu imam hatip lisesi öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısı: Ankara hüseyin gazi anadolu imam hatip lisesi örneği. *Journal of Turkish Studies*, 13(Volume 13 Issue 19), 327-345. <https://doi.org/10.7827/turkishstudies.13767>
- Castles, S., & Miller, J. M. (2008). Göçler çağı, modern dünyada uluslararası göç hareketleri. İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Cihangir, M. (2021). Sosyal, kültürel ve tarihsel bağlamda imgeler. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(27), 92-104.
- Cirhinlioğlu, F. (2001). Çocuk ruh sağlığı ve gelişimi. Ankara: Nobel Yayınları.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the Behavioral Sciences* (3rd Edition). Lawrence Erlbaum Associates.
- Collins, B. J. (2011). *NATO: A guide to the Issues*. ABC-CLIO, LLC.
- Czaika, M., & Haas, H. (2014). The globalization of migration: Has the world become more migratory? *International Migration Review*, 48(2), 283-323.
- Çatı, M. O., ve Kebabcı, G. (2022). Toplumsal hareketlerin siyaset psikolojisi kavramları ile incelenmesi: Arap baharı sürecinde Tunus ve Mısır. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 235-256.
- Çelik, S. N. (2012). Türkiye'nin enerjide dışa bağımlılığının azaltılmasında yenilenebilir enerji kaynaklarının önemi. [Yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi].
- Çift, P., ve Harman, Ö. F. (2017). Kudüs' ün gizemli tarihi. Destek Yayınları.
- Çüçen Öke, Y. (2018). Gençlere yönelik ayrımcı söylem ve pratiklerin yaşa dayalı görünümleri. [Yüksek lisans tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi].
- Davis, R. (2011). Ideological Stereotypes and Political Behavior. *Political Psychology*, 25(3), 421-438.
- Demir, M. A. (2016). 8. sınıf öğrencilerinde rastlanan kalıpyargılar ve kalıpyargıların kaynakları: Aydın ili örneği. [Yüksek lisans tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi].

- Demirtaş Andaç, H. (2003). Sosyal kimlik kuramı, temel kavram ve varsayımlar. İletişim: Araştırmaları Dergisi, 1(1), 1. https://doi.org/10.1501/iltaras_0000000023
- Dökmen, Z. (2006). Toplumsal cinsiyet. Sistem Yayıncılık.
- Durmaz, A. (2015). Alevi ve sünnilerde sosyal kimlik ve ön yargı Malatya örneği. [Yüksek lisans tezi, Dicle Üniversitesi].
- Eisenberg, N., Guthrie, I. K., Murphy, B. C., Shepard, S. A., Cumberland, A., & Carlo, G., (1999). Consistency and development of prosocial dispositions: A longitudinal study. Child development, 70(6), 1360-1372.
- Erdoğan, E. (2015). Siyasal psikoloji siyasal katılım hakkında ne öğretebilir gezi protestolarına katılanlar üzerinden bir değerlendirme. Siyasal Bilimler Dergisi, 3(1), 31-58. <https://doi.org/10.14782/sbd.2015112077>
- Eren, E. (2017). Şanghay işbirliği örgütü ve türk dış politikasında gelecek perspektifi. Strategic Public Management Journal, 3(5), 77-94.
- Ersoy, A. F. (2007). Sosyal bilgiler dersinde öğretmenlerin etkili vatandaşlık eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri. [Doktora tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi].
- Ersoy, A. F. (2007). Sosyal bilgiler dersinde öğretmenlerin etkili vatandaşlık eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri. [Doktora tezi, Anadolu Üniversitesi], Eskişehir.
- Erzi, S. (2016). Genç yetişkinlerin olumlu sosyal davranışlarının, suçluluk duyguları, olumlu sosyal ahlaki muhakemeler ve ahlaki benlik özellikleri bakımından incelenmesi. [Doktora tezi, Maltepe Üniversitesi]
- Eser, H. B., ve Uygur, M. R. (2019). Suriyeli mültecilere yönelik tutumların sosyal baskınlık yönelimi doğrultusunda incelenmesi, Süleyman Demirel üniversitesi örneği. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(22), 86-108. www.e-dusbed.com
- Fukuyama, F., ve Dicleli, Z. (2011). Tarihin sonu ve son insan. Profil Yayıncılık.

- Greenleaf, C., Martin, S. B., & Rhea, D. (2012). Fighting fat: How do fat stereotypes influence beliefs about physical education? *Obesity*, 16(2), 53-59.
- Gustafson, M. H., & Meager, L. Y. (1993). America's youngest citizens: Close up for grades. *Social Studies*, 84(5).
- Güçlü, F. (2021). Stereotiplerin kişilerarası iletişime etkisinin ön yargılar bağlamında incelenmesi Gümüşhane Üniversitesi örneği. [Yüksek lisans tezi, Gümüşhane Üniversitesi].
- Güçlü, F. (2021). Stereotiplerin kişilerarası iletişime etkisinin ön yargılar bağlamında incelenmesi Gümüşhane Üniversitesi örneği. [Yüksek lisans tezi, Gümüşhane Üniversitesi].
- Güldü, Ö., ve Ersoy-Kart, M. (2009). Toplumsal Cinsiyet Roller ve Siyasal Tutumlar: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(3), 97-116. https://doi.org/10.1501/sbfder_0000002114
- Güler, M. (2010). Sosyal psikoloji bakış açısından çocuk ve ergenlerde suçlu davranış gelişimi. *TBB Dergisi*, 2010(89), 355-372.
- Güleryüz, O. (2019). Ortaokul öğrencilerinin önyargı, kalıp yargı ve ayrımcılığa maruz kalma deneyimleri üzerine fenomenolojik bir araştırma. [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi].
- Gümüsoğlu, F. (2008). Ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 2(4), 39-50. <https://dergipark.org.tr/en/pub/toplumdd/issue/22728/242599>
- Güney, O. (2012). 5-6 yaş çocuklarında algılanan cinsiyet kalıpyargılarına ilişkin ebeveyn beklentileri ile oyuncak tercihleri arasındaki ilişki. [Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi].
- Haffner, D. (2007). Çocuğunuzun gelişen cinselliği. Optimist Yayınları.
- Hoffmann, A., & Musch, J. (2019). Prejudice against women leaders: Insights from an indirect questioning approach. *Sex Roles*, 80, 681-692. doi: 10.1007/s11199-018-0969-6

- İmançer, D. (2004). Sosyal psikolojik açıdan stereotip kavramının dil ve metin analizinde kullanımı. *Selçuk İletişim*, 3(3).
- İnceağaç, M. (2013). İlköğretim öğrencilerinde stereotip (Klişe) resim kullanımı ve bilgi ilişkisinin değerlendirilmesi. [Yüksek lisans tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi].
- İşleyen, M. (2018). Siyasal katılım ve sosyal medya. *Literatürk Academia*.
- Johnson, S. (2017). Age stereotypes and their influence on interactions in multigenerational workplaces. *Journal of Aging and Society*, 15(3), 369-384.
- Jones, L. (2010). Occupational stereotypes and their impact on career choices. *Journal of Applied Psychology*, 18(4), 382-397.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1979). İnsan ve insanlar (4.). Cem Ofset Matbaası.
- Kaldık, B. (2015). Göç mekânlarındaki gençlerin kimlik inşası: Sultangazi örneği. [Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi]. <https://doi.org/10.17550/aid.38078>
- Kavıracı, O. (2019). Türkiye'nin iç güvenlik algısı ve politikaları (1980-1990). *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. <https://doi.org/10.26466/opus.605112>
- Keskinkilic Kara, S. B., ve Oğuz, E. (2016). Relationship between political discrimination level perceived by teachers and teachers' organizational cynicism levels. *Eurasian Journal of Educational Research*, 63, 55-70.
- Kınlı, O., ve Kınlı, İ. Ö. (2020). Etnik kalıp yargılar ve Avrupa'da Türk imgesi (16.-18. yüzyıl) Ethnic stereotypes and Turkish image in Europe (16-18th Century). *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 17(66), 55-73.
- Kırıkçı, A. C. (2017). Sosyal bilgiler ders kitaplarında doğru-batı bağlamında öteki (1928- 2017). [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi].
- Kıbaroğlu, M. (2019). NATO'nun 70 yılının bir muhasebesi: Nereden, nereye? *The Strategist*, 21, 31-39.
- Kleinpenning, G., & Hagendoorn, L. (1991). Contextual aspects of ethnic stereotypes and interethnic evaluations. *European Journal of Social Psychology*, 21(4), 331-348.

- Köklü, P. H. (2018). Seçmenin siyasal reklamlara yaklaşımı: şüphecilik bakımından kuşaklar arası bir inceleme: Isparta ili örneği, [Yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi]
- Lee, M. (2008). Cultural stereotypes: perceptions of ethnic groups in a globalized world. *International Journal of Intercultural Relations*, 32(6), 603-618.
- Limon, S., Oral Kara, N., ve Antalyalı, Ö. L. (2019). Yönetim literatüründe stereotip (kalıpyargı) kavramı: Ulusal ve uluslararası alandaki yönetim araştırmaları üzerine bir inceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 10(23), 195-211. <https://doi.org/10.21076/vizyoner.482558>
- Lineweaver, T. T., Roy, A., & Horth, M. (2017). Children's stereotypes of older adults: Evaluating contributions of cognitive development and social learning. *Educational Gerontology*, 43(6), 300-312. <http://doi.org/10.1080/03601277.2017.1296296>
- Lorenz, G. (2021). Subtle discrimination: Do stereotypes among teachers trigger bias in their expectations and widen ethnic achievement gaps?. *Social Psychol Education*, 24, 537-571.
- Madran, D. A. (2012). Temel beklenti etkisi: kendini gerçekleştiren kehanet. K. Çayır ve M. Ayan-Ceyhan, (Ed.), *Ayrımcılık: Çok boyutlu yaklaşımlar* (s. 29-40). İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Marangoz, M., ve Denizci, G. (2017). Şangay iş birliği örgütü üyesi ülkeler ile Türkiye'nin küresel rekabet düzeyleri açısından karşılaştırılması. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 12(2), 75-90.
- Martorella, P. H. (1998). *Social studies for elementary school children: Developing young citizens. (Second edition)*. Prentice-Hall, Inc.
- Meydaneri, Y. (2006). Sosyolojik açıdan kadınlarla ilgili kalıp yargılar (Kırıkkale örneği). [Yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi].
- Miller, C. F., Lurye, L. E., Zosuls, K. M., & Ruble, D. N. (2009). Accessibility of gender stereotype domains: Developmental and gender differences in children. *Sex Roles*, 60, 870-881.

- Montville, J. V. (1995). Complicated Mourning and Mobilization for Nationalism. In J. Braun (Ed.), Social pathology in comparative perspective: The nature and psychology of civil society. Praeger.
- Myers, D. G. (2017). Sosyal psikoloji (S. Akfırat, Çev. Ed.). Nobel.
- Nelson, T. D., (2016). Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination. Psychology Press.
- Ovalı, M. (2016). 1998 ve 2005 müfredatlarına göre hazırlanan sosyal bilgiler ders kitaplarının kalıp yargılar açısından incelenmesi. [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi].
- Özalp, A. (2015). Sosyal psikoloji teorileri bağlamında inancın bireyler ve gruplar açısından incelenmesi. [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi]. Ankara Üniversitesi.
- Öztürk, C. (2006). Sosyal Bilgiler: Toplumsal yaşama disiplinlerarası bir bakış. Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi: Yapılandırmacı bir yaklaşım içinde (s.21-50). Öztürk, C. (Ed.). PegemA Yayıncılık.
- Peretti, P. O., & Sydney T. M. (1984). Parental toy choice stereotyping and its effects on child toy preference and sex-role typing. Social Behavior and Personality, 12(2), 213-216.
- Pingel, F. (2004). Ders kitaplarını araştırma ve düzeltme rehberi, UNESCO. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Polat, S., ve Hiçyılmaz, G. (2017). Sınıf öğretmenlerinin maruz kaldıkları ayrımcılık davranışları ve bu davranışların nedenleri. Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 5(2), 46-65.
- Poyraz, H., ve Dere, H. (2001). Okulöncesi eğitimin ilke ve yöntemleri. Anı Yayıncılık.
- Ramsey, P. G. (2018). Çeşitliliklerin olduğu bir dünyada öğrenme ve öğretim: Çocuklar için çokkültürlü eğitim (T.G. Yıldız, Çev. Ed.). Anı. (2015).
- Remy, R. C., Anderson, L. F., & Snyder, R. C. (2001). Citizenship education in elementary schools. Theory into Practice, 15(1), 31-36.

- Schmitt, C. (2006). Siyasal kavramı: Önsöz, 1932 tarihli metin ve üç değerlendirme. (Çev. Çelebi, A., ve Göztepe, E.) Metis. (4. baskı).
- Seher, Ç. (2019). Ev sahibi halkın Suriyeli göçmenlere yönelik tutumu: İstanbul; Sultanbeyli-Kadıköy ilçeleri. [Yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi].
- Semerci, P. U. (2012). Ayrımcılık bağlamında yoksulluk ve sosyal dışlanma. K. Çayır ve M. Ayan-Ceyhan, (Ed.), Ayrımcılık: Çok boyutlu yaklaşımlar (s.189-198). Bilgi Üniversitesi.
- Sertel, D. (2021). Avrupa’da Düşman Algısının Antisemitizmden İslamofobiye Dönüşümü (Almanya Örneği). [Yüksek lisans tezi Afyon Kocatepe Üniversitesi].
- Shabsough, T. (2021). Kalıp yargılar ile kariyerde yapışkan zemin arasındaki ilişkide sosyal ağ kurma ve aile-iş çatışmasının düzenleyici aracı etkisi Türkiye ve Ürdün’de çalışan kadınlar üzerinde bir araştırma. [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi].
- Silier, O. (2003). Önsöz. M. T. Bağlı ve Y. Esen (Ed.), Ders kitaplarında insan hakları: İnsan haklarına duyarlı ders kitapları için (s.11-13). Tarih Vakfı Yayınları.
- Smith, J. (2007). Social stereotypes: Implications for intergroup relations. *Annual Review of Social Psychology*, 12, 85-102.
- Smith, M. (2012). Gender stereotypes and their role in shaping social norms. *Gender Studies Quarterly*, 28(1), 64-78.
- Stathi, S., Cameron, L., Hartley, B., & Bradford, S. (2014). Imagined contact as a prejudice- reduction intervention in schools: The underlying role of similarity and attitudes. *Journal of Applied Social Psychology*, 44(8), 536-546. doi: 10.1111/jasp.12245
- Stoddart, T., & Turiel, E. (1985). Children’s concepts of cross-gender activities. *Child Development*, 1241-1252.

- Şener, B. (2017). Soğuk savaş sonrası dönemde uluslararası göç olgusu ve ulusal güvenlik üzerindeki etkileri üzerine bir değerlendirme. Güvenlik Bilimleri Dergisi, 6(1), 1-30.
- Şerif, M., ve Şerif, C. W. (1996). Sosyal psikolojiye giriş (I-II). (Atakay, M., Yavuz, A., Çev.). Sosyal Yayınları.
- Şıvgın, N. (2015). Cinsiyet rolleri eğitim etkinliklerinin anasınıfına devam eden 60-72 aylık çocukların toplumsal cinsiyet kalıpyargılarına etkisinin incelenmesi. [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi].
- Şimşek, A., ve Alaslan, F. (2014). Milliyetçi Tarihten Milli Tarihe, Çatışmacı Eğitimden Barışçı Eğitime Doğru Türkiye’de Tarih Ders Kitapları. Akademik Bakış Dergisi, 40, 172-190.
- Tathoğlu, S. S. (2021). Öğrenmeye soyal-bilişsel bir bakış: Albert Bandura. Sosyoloji Notları, 5(1), 15-30.
- Tekeli, İ. (2007). Küreselleşen dünyada tarih öğretiminin amaçları neler olabilir?. S. Özbaran (Ed.), Tarih öğretimi ve ders kitapları (s. 34-42). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Timetürk (2011, 28 Mart), “Fidan, Şam’da Esad ile görüştü” Timetürk, <https://www.timeturk.com/tr/2011/03/28/mit-mustesari-fidan-sam-da-esad-ile-gorust.html>
- Topsakal, İ., ve Zengin A. K. (2021). Türk devletleri teşkilatı: Siyasi, ekonomik ve kültürel çıktılar. Kriter Dergi. <https://kriterdergi.com/dis-politika/turk-devletleri-teskilati-siyasi-ekonomik-ve-kulturel-ciktilar>.
- Tunç, A. Ş. (2015). Mülteci davranışı ve toplumsal etkileri: Türkiyede ki Suriyelilere ilişkin bir değerlendirme. Tesam Akademi Dergisi, 2, 29-63.
- Tutal, E. (2014). Dünyada ve Türkiye’de ombudsmanlık. Adalet Yayınevi.
- Tutan, M. N. (2020a). Siyaset psikolojisi perspektifinden türk milliyetçiliği: gökalp’i yeniden düşünmek. Siyasal: Journal of Political Sciences, 29(2), 459-480.

- Tutan, M. N. (2020b). Siyaset psikolojisi ve ontolojik güvenlik yaklaşımı : Türk dış politikasında imgelerin görünümleri. *The Turkish Yearbook of International Relations*, 5, 115-148.
- Tuzcuoğlu, N. ve Tuzcuoğlu, S. (2007). Çocuğun cinsel eğitimi. Morpa Yayıncılık.
- UNHCR. (2014). Global trends, mid-Year trends report. The UN Refugee Agency, Erişim tarihi :15 Mayıs 2023 <http://unhcr.org/540091d89.html>.
- Uslu, E. (2019). Ödüllü çocuk ve gençlik kitaplarında toplumsal bir sorun olarak grup düşmanlıkları: Kalıpyargı, önyargı, ayrımcılık. [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi].
- Vandenbrouckel, J. P., von Elm, E., Altman, D. G., Gotzsche, P. C., Mulrow, C. D., Pocock, S. J., Poole, C., Schlesselman, J. J., & Egger, M. (2007). Strengthening the Reporting of Observational Studies in Epidemiology (STROBE): explanation and elaboration. *PLoS Medicine*, 4(10), 1628-1655.
- Volkan, V. D., & Itzkowitz, N. (1994). *Turks and Greeks: Neighbours in Conflict*. Cambridgeshire, The Eothen Press.
- Whitley, B. E. JR., & Kite, M.E. (2010). *The psychology of prejudice and discrimination* (2nd ed.). Wadsworth Cengage Learning.
- Yanmış, M., ve Kahraman, B. (2013). Gençlerin dini ve etnik kimlik algısı: Diyarbakır örneği. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(2), 117-153.
- Yaşa, H., ve Öksüz, O. (2020). Nefret söyleminin inşasında sosyal medyanın rolü: Ekşi sözlük örneği. *Erciyes İletişim Dergisi*, 7(2), 1383-1408.
- Yavuzer, H.(1998). *Çocuk psikolojisi* (15. Basım), Remzi Kitabevi.
- Yıldız, Z. (2014). Sosyal bilişsel kuram ve din öğretimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(33), 147-161.
- Yılmaz, K., ve Şahin, T. (2016). Eğitim fakültelerindeki araştırma görevlilerinin mesleki deneyimlerinin incelenmesi: Araştırma görevlisi olmanın anlamına ilişkin fenomenolojik bir çalışma. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 44(44), 143-168.

- Yılmaz, K., ve Yiğit, Ö. (2010). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının Avrupa, Ortadoğu ve Türkiye'ye komşu ülkelere ilişkin algıları. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 38(38), 318-334.
- Yumuşak, A. (2013). Üniversite öğrencilerinin flört şiddetine yönelik tutumları, toplumsal cinsiyetçilik ve narsisistik kişilik özellikleri arasındaki ilişki. [Yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi].
- Zunic, M. (2008). Hırvatistan'da tarih ders kitaplarında Osmanlı imajı. [Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi].

EKLER

EK-1: ANKET FORMU

Bu Anketin amacı, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında yapılan “*Siyasal Kalıp Yargıların Oluşum ve Gelişimi: Adapazarı Ortaöğretim Öğrencileri Üzerine Bir Alan Araştırması*” adlı çalışmaya veri sağlamaktır. Verdiğiniz bilgilerin gizliliği esastır. Lütfen soruları içtenlikle ve doğru bir şekilde cevaplayınız. Bu bilgiler sadece bilimsel amaçla kullanılacaktır.

Değerli katkılarınız için teşekkür ederiz.

Cinsiyet		Yaş	Sınıf Düzeyi			Doğum yeriniz?			
Erkek	Kadın		10.Sınıf	11.Sınıf	12.Sınıf	Köy	Kasaba/ Belde	İlçe	İl Merkezi
[]	[]		[]	[]	[]	[]	[]	[]	[]

- Aynı Evde Kaç Kişi Yaşıyorsunuz? (siz dahil)**
1() 1 Kişi 2() 2 Kişi 3() 3 Kişi 4() 4 Kişi 5() 5 Kişi ve üstü
- Ailenizin aylık toplam geliri net olarak ne kadardır?**
1-() 0-5000TL 2() 5001-6000TL 3() 6001-7000TL 4() 7001-8000TL 5() 8001TL ve üstü
- Oturduğunuz evin durumu?**
1() Ev sahibi 2() Kiracı 3() Lojman 4() Akraba evi (kirası olmayan)
- Yaşadığınız evin niteliği nasıldır?**
1() Gecekondu 2() Apartman dairesi 3() Müstakil ev 4() Site
- Yaşadığınız evin oda sayısı?**
1() 1+1 2() 2+1 3() 3+1 4() 4+1 5() Diğer(belirtiniz).....
- Babanızın eğitim durumu nedir?**
1() Okuryazar 2() İlkokul mezunu 3() Ortaokul mezunu 4() Lise mezunu
5() Üniversite mezunu 6() Okuryazar değil
- Annenizin eğitim durumu nedir?**
1() Okuryazar 2() İlkokul mezunu 3() Ortaokul mezunu 4() Lise mezunu
5() Üniversite mezunu 6() Okuryazar değil
- Babanızın mesleği nedir?**
1() İşçi 2() Esnaf 3() Memur 4() Emekli 5() Serbest 6() Çiftçi 7() İşsiz
- Annenizin mesleği nedir?**
1() İşçi 2() Esnaf 3() Memur 4() Emekli 5() Serbest 6() Çiftçi 7() Ev hanımı

10. **Kaç yıldır Sakarya’da yaşamaktasınız?**
1() 0-5 yıl 2() 6-10 yıl 3() 11-15 yıl 4() 16-20 yıl 5() 20 yıl üstü
11. **Kendinizi daha çok nereli hissediyorsunuz?**
1() Memleketim olan..... 2() Sakaryalı 3() Diğer(belirtiniz).....
12. **Boş vaktinizi nasıl değerlendirirsiniz?**
1() Sinema, tiyatro 2() Spor yapma 3() Kahvehane, kafe 4() Arkadaşlarla gezerek
5() İnternet 6() Televizyon 7() Kitap, gazete okuyarak 8() Diğer(belirtiniz).....
13. **Aktif olarak en fazla kullandığınız sosyal medya platformu hangisidir?**
1() Twitter 2() Tiktok 3() İnstagram 4() Snapchat 5() Diğer(belirtiniz).....
14. **Televizyonda en çok hangi tür programları izlersiniz?**
1() Haber-tartışma 2() Magazin 3() Dizi-sinema 4() Belgesel 5() Dini program
6() Diğer(belirtiniz).....
15. **Dış politika ve Uluslararası İlişkiler hakkındaki bilgilere nereden ulaşıyorsunuz?**
1() TV 2() Okul 3() Arkadaş ortamı 4() Sosyal medya 5() Gazete-Dergi
6() Diğer(belirtiniz).....
16. **Uluslararası alanda sizce hangi yabancı lider en başarılıdır?**
1() Boris Johnson(İngiltere) 2() Emmanuel Macron(Fransa) 3() Joe Biden(ABD)
4() Vladimir Putin(Rusya) 5() Xi Jinping(Çin) 6() Diğer(belirtiniz).....
17. **Uluslararası alanda sizce hangi yabancı lider en başarısızdır?**
1() Boris Johnson(İngiltere) 2() Emmanuel Macron(Fransa) 3() Joe Biden(ABD)
4() Vladimir Putin(Rusya) 5() Xi Jinping(Çin) 6() Diğer(belirtiniz).....
18. **Diğer ülkelerden kaynaklı ve Türkiye’yi etkileyen en önemli sorun sizce hangisidir?**
1() Çevre kirliliği 2() Enerji krizi 3() Göçmen sorunu 4() Küresel ısınma 5() Terörizm
6() Diğer(belirtiniz).....
19. **Türkiye’nin en önemli sorunu sizce nedir?**
1() Çevre kirliliği 2() Ekonomi 3() Göçmen sorunu 4() Kadına Yönelik Şiddet
5() Terörizm 6() İşsizlik 7() Diğer(belirtiniz).....
20. **Gelecekte hangi bölümde öğreniminize devam etmek istersiniz?**
1() Sağlık Bilimleri 2() Sosyal Bilimler 3() Fen Bilimleri 4() Eğitim Bilimleri
5() İktisadi ve İdari Bilimler 6() Mühendislik veya Teknik Bilimler 7() Diğer(belirtiniz).....
21. **Üniversite eğitiminden sonra kariyerinizi nerede sürdürmeyi planlıyorsunuz?**
1() Sakarya 2() İstanbul veya Büyükşehirde 3() Yurtdışı 4() Diğer(belirtiniz).....

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
1.Türkiye'nin "AB" üyeliğini destekliyor musunuz?	[]	[]	[]	[]	[]
2.Türkiye'nin "NATO" üyeliğini destekliyor musunuz?	[]	[]	[]	[]	[]
3.Türkiye'nin "Türk Devletleri Teşkilatı" ile ilişkilerini yeterli görüyor musunuz?	[]	[]	[]	[]	[]
4.Türkiye'nin Filistin Meselesine destek vermesi gerektiğini düşünüyor musunuz?	[]	[]	[]	[]	[]
5.Türkiye'nin bağımsızlığına diğer devletlerden tarafından müdahale edildiğini düşünüyor musunuz?	[]	[]	[]	[]	[]
6.Türkiye'nin iç meselelerine diğer devletlerden tarafından müdahale edildiğini düşünüyor musunuz?	[]	[]	[]	[]	[]
7.Türkiye'nin diğer devletlerin iç meselelerine müdahale ettiğini düşünüyor musunuz?	[]	[]	[]	[]	[]
8.Türkiye'de göçmen veya mülteci sorunu olduğunu düşünüyor musunuz?	[]	[]	[]	[]	[]
9.Türkiye'yi tehdit altında görüyor musunuz?	[]	[]	[]	[]	[]
10.Türkiye'nin enerjide dışa bağımlı olduğunu düşünüyor musunuz?	[]	[]	[]	[]	[]
11.ABD'nin mevcut politikaları Türkiye için bir tehdit oluşturuyor mu?	[]	[]	[]	[]	[]
12.Çin'in mevcut politikaları Türkiye için bir tehdit oluşturuyor mu?	[]	[]	[]	[]	[]
13.İngiltere'nin Türkiye için tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz?	[]	[]	[]	[]	[]
14.Rusya'nın mevcut politikaları Türkiye için bir tehdit oluşturuyor mu?	[]	[]	[]	[]	[]
15.Bulgaristan'ın Türkiye için tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz?	[]	[]	[]	[]	[]
16.Ermenistan'ın Türkiye için tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz?	[]	[]	[]	[]	[]
17.Gürcistan'ın Türkiye için tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz?	[]	[]	[]	[]	[]
18.İrak'ın Türkiye için tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz?	[]	[]	[]	[]	[]
19.İran'ın Türkiye için tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz?	[]	[]	[]	[]	[]
20.Nahcivan-Azerbaycan'ın Türkiye için tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz?	[]	[]	[]	[]	[]

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
21.Suriye'nin Türkiye için tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz?	[]	[]	[]	[]	[]
22.Yunanistan'ın Türkiye için tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz?	[]	[]	[]	[]	[]
23.Sosyal medyanın, dış politikaya ve uluslararası ilişkilere bakışınızı etkilediğini düşünüyor musunuz?	[]	[]	[]	[]	[]
24.Türkiye'nin "D-8 Ekonomik İşbirliği Teşkilatı" üyeliğini destekliyor musunuz?	[]	[]	[]	[]	[]
25.Türkiye'nin "Şanghay İşbirliği Örgütü"nün bir üyesi olması gerektiğini düşünüyor musunuz?	[]	[]	[]	[]	[]
26.Türkiye'nin "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü" üyeliğini destekliyor musunuz?	[]	[]	[]	[]	[]
27."AB" üyeliğinin Türkiye'nin faydasına olduğunu düşünüyor musunuz?	[]	[]	[]	[]	[]
28.ABD'nin Türkiye'nin iç meselelerine müdahale ettiğini düşünüyor musunuz?	[]	[]	[]	[]	[]
29.Rusya'nın Türkiye'nin iç meselelerine müdahale ettiğini düşünüyor musunuz?	[]	[]	[]	[]	[]
30.İnanç ve kültürünüzün diğer ülkelerin tehdidi altında olduğunu düşünüyor musunuz?	[]	[]	[]	[]	[]

EK-2: ETİK KURUL ONAY FORMU

	T.C. <i>İstanbul</i> YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
FEN,SOSYAL VE GİRİŞİMSEL OLMAYAN SAĞLIK BİLİMLERİ ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU	
05.07.2022	
İlgi : Etik Kurul Onayı,	
Sayın Muhammed SUNA	
İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Etik Kurulunun 04.07.2022 tarih ve 2022/07-888 sayılı toplantı sonucunda “Siyasal kalıp yargıların oluşumu ve gelişimi:Adapazarı ortaöğretim öğrencileri üzerine bir alan araştırması” başlıklı çalışmanız Fen, Sosyal ve Girişimsel Olmayan Sağlık Bilimleri Araştırmaları Etik Kurul Kurulumuzca oy birliği ile UYGUN bulunmuştur. Araştırmanız süresince çalışmanızda özellikle konu başlığı, gereç ve yöntemler konusu ile ilgili olarak değişiklikler söz konusu olursa tekrar değerlendirilmesi gereklidir. Not: İşbu belge İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Fen, Sosyal ve Girişimsel Olmayan Sağlık Bilimleri Araştırmaları Etik Kurul Yönergesi temelinde kaleme alınmıştır. İş bu belge kurum onayı dahilinde geçerlidir.	
İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Fen,Sosyal ve Girişimsel Olmayan Sağlık Bilimleri Araştırmaları Etik Kurulu Başkan Yrd.	
	
www.yeniyyuzyl.edu.tr e:tanitim@yeniyyuzyl.edu.tr Dr. Ayvaz Özlüoğlu Yarıllıkası Vatanlı Anırtma C/4 No:26 Cevaylıbaşı / İSTANBUL Tel: 444 50 01 Faks: 0 212 481 40 58	

EK-3: RESMÎ KURUM YAZIŞMALARI

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Sakarya İl Millî Eğitim Müdürlüğü
ARAŞTIRMA, YARIŞMA VE SOSYAL ETKİNLİK DEĞERLENDİRME FORMU

İlgi: 21.01.2020 tarihli ve 81576613-10.06.02-E.1563890 sayılı yazı (2020/02 Genelge)

TALEP SAHİBİNİN	
Adı Soyadı	Muhammed SUNA
Kurum/Üniversite	İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi
Araştırma Yapılacak İl/İlçe	Sakarya ili Adapazarı ilçesi
Araştırma Yapılacak Eğitim Kurumu ve Kademesi	Atatürk Anadolu Lisesi Güneşler Anadolu Lisesi Adapazarı Anadolu İmam Hatip Lisesi Vali Mustafa Büyük Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi 10, 11, 12. sınıflar
Tez Konusu (Yüksek Lisans)	Siyasal Kalıp Yargıların Oluşum ve Gelişimi Adapazarı Ortaöğretim Öğrencileri Üzerine Bir Alan Araştırması
Üniversite/Kurum Onayı	E-70350156-300-19147
Araştırma Önerisi	Var
Veri Toplama Araçları	Bilgi Toplama Anketi 1 (29 soru) Bilgi Toplama Anketi 2 (30 soru)
Görüş İstenilecek Birim/Birimler	Yok
KOMİSYON GÖRÜŞÜ	
İlgi genelge kapsamında, ☒ Çalışmanın yapılması uygun görülmüştür. ☐ Çalışmanın yapılması uygun görülmemiştir.	
Komisyon Kararı	☒ Oy birliği ile alınmıştır. ☐ Oy çokluğu ile alınmıştır.
Muhalef üyenin Adı ve Soyadı	

31/10/2022

KOMİSYON

Başkan
Özan ÖZKAYA

Üye
Sibel KOSE

Üye
Beyzanur CANOL

T.C.
SAKARYA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-29065503-44-62569694
Konu : Anket Uygulama İzin Talebi
(Muhammed SUNA)

02/11/2022

VALİLİK MAKAMINA

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilim ve Uluslararası İlişkiler programında yüksek lisans çalışmasını yürüten Muhammed SUNA'nın "*Siyasal Kalıp Yargıların Oluşum ve Gelişimi: Adapazarı Ortaöğretim Öğrencileri Üzerine*" konulu çalışma yapma talebi Sakarya Üniversitesi Rektörlüğünün 03.08.2022 tarihli ve 54623753 sayılı yazıları ile bildirilmiştir.

Söz konusu çalışmanın ekteki değerlendirme formunda bildirilen okullarda eğitim öğretimin aksamamasına mahal vermeden gönüllülük esasına dayalı olarak, okul yönetiminin belirleyeceği zaman ve şartlarda 2022-2023 eğitim öğretim yılında uygulanması, çalışmada sadece ekteki mühürlü soruların kullanılması ve yasal gerekliliğin ilgili okul müdürlüğünce yerine getirilmesi kaydıyla Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Ebubekir Sıddık SAVAŞCI
Millî Eğitim Müdürü

OLUR
Murat KARASU
Vali a.
Vali Yardımcısı

T.C.
SAKARYA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-29065503-44-62724408
Konu : Anket Uygulama İzin Talebi
(Muhammed SUNA)

03.11.2022

DAĞITIM YERLERİNE

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilim ve Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans programı öğrencisi Muhammed SUNA'nın "*Siyasal Kalıp Yarguların Oluşum ve Gelişimi: Adapazarı Ortaöğretim Öğrencileri Üzerine*" konulu çalışma yapma talebinin uygun görüldüğü ile ilgili 02.11.2022 tarihli ve 62569694 sayılı Valilik Onayı ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Ebubekir Sıddık SAVAŞCI
Vali a.
Millî Eğitim Müdürü

Ek :

- 1- Olur Yazısı(1 Sayfa)
- 2- Mühürlü Formlar(28 Sayfa)

Dağıtım :

- İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi
(Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü)
- Adapazarı Kaymakamlığı
(İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü)

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres : Resmi Daireler Kampüsü B Blok 54290 Adapazarı/SAKARYA

Belge Doğrulama Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/meb-ebys>

Telefon No : 0 (264) 251 36 14

E-Posta: istatistik54@meb.gov.tr

Kep Adresi : meb@hs01.kep.tr

Bilgi için: Volkan AKGÜL

Unvan : Programcı

İnternet Adresi: sakarya.meb.gov.tr

Faks:2642513611

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden **4b91-64e6-3883-a544-32d6** kodu ile teyit edilebilir.